

ISSN: 2667-6419

ASYA ARAŞTIRMALARI

Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi

The Journal of Asian Studies
International Social Science Journal
Cilt/Volume: 6 | Sayı/Issue: 2 | Güz/Autumn 2022

ASYA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF ASIAN STUDIES

Cilt / Volume: 6

Sayı / Issue: 2

Güz / Autumn 2022

ISSN: 2667-6419

Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Hakemli Süreli Yayıdır.

Bahar ve Güz olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.

The Journal of Asian Studies International Social Science, Peer-review Published.

Spring and Autumn to be published two times a year.

KURULUŞ - ESTABLISHMENT

2017

ASYA ARAŞTIRMALARI DERĐİSİ
Cilt: 6 Sayı: 2 GÜZ / 2022 ISSN: 2667-6419

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
Adına Sahibi

Prof. Dr. Yusuf TEKİN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörü

Baş Editör

Prof. Dr. Vâris ÇAKAN
Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Editörler

Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK
Prof. Dr. Giray FİDAN
Arş. Gör. Yasemin IŞIK

İstatistik Editörü

Tanrıkut Mahmut YÖRÜK

İndeks Editörü

Kübra KOÇ

İngilizce Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Zeliha IŞIK

Düzenleme Kurulu

Arş. Gör. Yasemin IŞIK (Yayın Koordinatörü ve Teknik Editör)
Kübra KOÇ (Yazım ve Dil Editörü, Son Okuyucu)
Tanrıkut Mahmut YÖRÜK (Yazım ve Dil Editörü, Mizanpaj Editörü)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Vâris ÇAKAN

Sekretarya

Döndü AKIN

Baskı ve Cilt

Reklamcı Promosyon ve Tanıtım Hizmetleri İth. İhr. San. Tic. Ltd. Şti.
İvedik O.S.B. 1354. Cad. 1372. Sk. No: 32 İvedik-Yenimahalle / ANKARA

Yazışma ve Haberleşme Adresi

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
Beşevler ANKARA/ Tel: 0312-5462000

E-Posta: asyam@hbv.edu.tr / **Web Sitesi:** asyam.hacibayram.edu.tr

E-dergi: asyaarastirmalari.hbv.edu.tr

Asya Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan makalelerin yayımcının yazılı izni olmadan bir kısmı veya tamamı herhangi bir yolla çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayımlar eser sahiplerine aittir; Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi sorumlu tutulamaz.

THE JOURNAL OF ASIAN STUDIES
Volume: 6 Issue: 2 AUTUMN / 2022 ISSN: 2667-6419

On Behalf of Ankara Hacı Bayram Veli University, Center of Asian Studies

Prof. Dr. Yusuf TEKİN
Rector of Ankara Hacı Bayram Veli University

Editor-in-Chief

Prof. Dr. Vâris ÇAKAN
Director of Asian Studies Center

Editors

Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK
Prof. Dr. Giray FİDAN
R. A. Yasemin IŞIK

Statistical Editor

Tanrıkut Mahmut YÖRÜK

Index Editor

Kübra KOÇ

English Editor

Asst. Prof. Zeliha IŞIK

Editing Committee

R. A. Yasemin IŞIK (Publication Coordinator, Technical Editor)
Kübra KOÇ (The Spelling and Language Editor, Proofreader)
Tanrıkut Mahmut YÖRÜK (The Spelling and Language Editor, Layout Editor)

Desk Editor

Prof. Dr. Vâris ÇAKAN

Secretariat

Döndü AKIN

Printing and Binding

Reklamcı Promosyon ve Tanıtım Hizmetleri İth. İhr. San. Tic. Ltd. Şti.
İvedik O.S.B. 1354. Cad. 1372. Sk. No: 32 İvedik-Yenimahalle / ANKARA

Correspondence and Communication

Ankara Hacı Bayram Veli University Asian Studies Application and Research Center
Beşevler/Ankara/TURKEY / **Tel:** + 90-312-5462000

E-Mail: asyam@hbv.edu.tr / **Web Site:** asyam.hacibayram.edu.tr

E-Journal: asyaarastirmalari.hbv.edu.tr

Some or all of the articles published in the Journal of Asian Studies cannot be reproduced in any way and transmitted electronically without the written permission of the publisher. The ideas, opinions, assumptions in the works belong to the owners of the works; Ankara Hacı Bayram Veli University cannot be held responsible.

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU Ankara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL İstanbul Yeditepe Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Alikram ABDULLAYEV Devlet İdarecilik Akademisi/Azərbaycan
Prof. Dr. Alimcan İNAYET Ege Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Elman NESİROV Devlet İdarecilik Akademisi/Azərbaycan
Prof. Dr. Fatma AÇIK Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Giray FİDAN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hale ŞIVGIN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hakan KIRIMLI Bilkent Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hiroaki HUZİE Osaka Üniversitesi Öğretim Üyesi/Japonya
Prof. Dr. İbrahim MARAŞ Ankara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV Semerkant Üniversitesi/Özbekistan
Prof. Dr. Kâzım SARIKAVAK Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Şahingöz Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Patrik K. Meyer Universitas Muhammadiyah Yogyakarta/Endonezya
Prof. Dr. Refik TURAN Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Salim KOCA Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Takashi OSAWA Osaka Üniversitesi/Japonya
Prof. Dr. Timur KOCAOĞLU Michigan State University/ABD
Prof. Dr. Üçler BULDUK Ankara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Vâris ÇAKAN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Zeynep BAĞLAN ÖZER Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Doç. Dr. Ainur NOGAYEVA L.N. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi/Kazakistan
Doç. Dr. Aysun DEMİREZ GÜNERİ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Doç. Dr. Gülcemal JORAYEVA Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi/Kazakistan
Doç. Dr. Mürteza HASANOĞLU Devlet İdarecilik Akademisi/Azərbaycan
Dr. Dinmukhamed KELESBAYEV Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi/Kazakistan
Dr. Behruz BEKBAİYİ Allameh Tabataba'i Üniversitesi Öğretim Üyesi/İran
Dr. İrina KAYAN-POKROVSKAYA/Ukrayna
Dr. Kim HYUN -Sook Kuzeydoğu Asya Tarih Vakfı/Güney Kore
Dr. Sinan DEMİRTÜRK Gazi Üniversitesi/Türkiye

Bu Sayının Hakemleri / Referee of This Issue

Prof. Dr. Giray FİDAN
Prof. Dr. Mahir NAKİP
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK
Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Prof. Dr. Varis ÇAKAN
Prof. Dr. Zeynep BAĞLAN ÖZER
Doç. Dr. Ahmet VURGUN
Doç. Dr. Alper ALP
Doç. Dr. Meryem HAKİM
Dr. Öğr. Üyesi Ayna ASKEROĞLU ARSLAN
Öğr. Gör. Dr. Aylin YILMAZ ŞAŞMAZ
Öğr. Gör. Dr. Zeynep ÖZDEM KÖSE
Öğr. Gör. Osman KÖSE
Arş. Gör. Dr. Çile MADEN KALKAN
Arş. Gör. Yasemin IŞIK

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ'NDE KÜRDOLOJİ (1945-1970) <i>Kurdology in the Union of Soviet Socialist Republics (1945-1970)</i> Doç. Dr. Ali BAŞARAN	165
KAZAKİSTAN'IN HUBUBAT ÜRÜNLERİ İHRACATINDA KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜĞÜNÜN ÖLÇÜLMESİ <i>Measuring the Comparative Advantage of Kazakhstan's Exports in Cereals Products</i> Dr. Güçgeldi BASHİMOV	187
ORIENTALISM AND YI-XIA DISTINCTION: TRACING THE INTERNAL CAUSE OF THE WESTERNIZATION OF CHINESE LAW <i>Oryantalizm ve Yi-Xia Ayrımı: Çin Hukukunun Batılılaşmasının İçsel Nedeninin İzini Sürmek</i> PhD Candidate Xiaobin HUO	199
CHINA THROUGH THE EYES OF THE SEVENTEENTH-CENTURY OTTOMAN EMPIRE <i>17. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun Gözüyle Çin</i> PhD Candidate Muhammed Salih SEFİLOĞLU	217
KAZAK TÜRKLERİNİN DOĞU TÜRKİSTAN'DAN ANADOLU'YA GÖÇÜ VE TÜRK BASININDA YANSIMALARI (1949-1954) <i>Migration of Kazakh Turks from East Turkestan to Anatolia and Their Reflections in The Turkish Press (1949-1954)</i> Yüksek Lisans Öğrencisi Ecesu Zehra SAĞLAM	233
TANITIMLAR / REWIEWS	
ÜLKE TANITIMI: TACİKİSTAN <i>Tajikistan</i> Hazırlayan: Arş. Gör. Mustafa GAZEL	245
KİTAP TANITIMI: "TACİKLER" ADLI ESER <i>The Book Named "Tajiks"</i> <i>Книга под названием "Таджики"</i> Hazırlayan: Arş. Gör. Salih ACAR	253
ASYA ÇALIŞMALARI UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ'NİN 2022 YILI FAALİYETLERİ <i>2022 Annual Activities of Asian Studies Application and Research Center</i> Hazırlayan: Tanrıkut Mahmut YÖRÜK	259

SUNUŞ

Gazi Üniversitesi bünyesinde Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırmaları Merkezi olarak faaliyet gösteren Merkezimiz, Yükseköğretim Yürütme Kurulu toplantısında 2547 Sayılı Kanun'un 2880 Sayılı Kanun'la değişik 7/d-2 maddesi uyarınca 7141 Sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununun 183 Numaralı Ek Maddesi ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Bu sebeple Merkezimiz tarafından çıkarılmakta olan *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*'nin 2602-2966 olan ISSN Numarası 2667-6419 olarak değiştirilmiştir.

Dergimizin tarandığı Dizin ve İndeksler şöyledir: *SOBIAD, JOURNALTOCs, Google Scholar, RESEARCH BIBLE, BASE, ROOTINDEXING, Türkiye Kaynakçası, ISI, CiteFactor* ve *TÜBİTAK DERGİ PARK, ACARINDEX, ISAM.*

Elinizdeki bu Sayımızda yayın politikamıza binaen **“Tacikistan”** ile ilgili tanıtım yazılarına ağırlık verdik. **Ülke Tanıtımında “Tacikistan”** isimli yazısı ile Sayın Mustafa GAZEL'e ve **Kitap Tanıtımında “Tacikistan” Adlı Eser** isimli yazısıyla Sayın Salih ACAR'a bize destek olduklarından dolayı teşekkür ederiz.

Bu çalışmaların yanı sıra kaleme aldıkları değerli yazılarıyla *Asya Çalışmalarına* katkı sunan yazarlarımız Ali BAŞARAN, Güçgeldi BASHİMOV, Xiaobin HUO, Muhammed Salih SEFİLOĞLU, Ecesu Zehra SAĞLAM'a teşekkürlerimizi sunarız.

Derginin bu Sayısının hazırlanmasında emeği geçen Hakemlerimize teşekkürü borç biliriz. Alanında uzman bilim insanlarının makalelerinin yer alacağı; **“Hindistan”** üzerine yoğunlaşacak olan Yeni Sayımızda tekrar buluşmak dileğiyle siz değerli okuyucularımıza bol okumalı ve verimli çalışmalar dileriz.

Editörler Kurulu

PRESENTATION

Our Center which operates as a Center for Research and Application of Asian Studies within the Gazi University continues its activities under the Ankara Hacı Bayram Veli University with the Act No. 7141 of Higher Education and with the Act No. 183 additional clause of The Law about the Amendment on Certain Laws and the Decree Laws according to 7/d-2 clause with amendments of The Act No 2880 of The Act No 2547 on the meeting of Executive board of Higher Education. For this reason, The Journal of Asian Studies published by our center has the ISSN number 2667-6419 instead of 2602-2966.

The indexes of our journal are as follows: SOBIAD, JOURNALTOCs, Google Scholar, RESEARCH BIBLE, BASE, ROOTINDEXING, Türkiye Kaynakçası, ISI, CiteFactor and TÜBİTAK DERGİ PARK, ACARINDEX, ISAM.

In this issue, we have focused on promotional articles related to “*Tajikistan*”, which are based on our publication policy. We would like to thank Mustafa GAZEL, with his article “*Tajikistan*” in the promotion of the country, and Salih ACAR, for supporting us with her article *The Book Named “Tajikistan”* in the promotion of the book.

In addition to these works, we would like to thank our authors, Ali BAŞARAN, Güçgeldi BASHİMOV, Xiaobin HUO, Muhammed Salih SEFİLOĞLU, Ecesu Zehra SAĞLAM who have contributed to *Asian Studies* with their valuable writings.

We would like to thank our Referees who contributed to the preparation of this issue of the journal. We wish to meet again in our new issue, which will focus on “*India*”, where the articles of expert scientists will be included in the field, we wish our esteemed readers to read plenty and work efficiently.

Editorial Board

Başaran, Ali. (2022). “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nde Kürdoloji (1945-1970)”. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 6 (2), 165-186.

Araştırma Makalesi

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİğİ’NDE KÜRDOLOJİ (1945-1970)*

Kurdology in the Union of Soviet Socialist Republics (1945-1970)

Ali BAŞARAN**

Öz

Araştırmanın amacı, 1945-1970 yılları arasında Kürdolojinin SSCB’deki durumunu belirlemektir. Bu amaçla toplanan veriler analiz edilerek yorumlanmıştır. Veriler arşivlerden, raporlardan, kitaplardan, gazetelerden, dergilerden, tezlerden, video kayıtlarından, Rusya Devlet Kütüphanesi koleksiyonlarından, Şarkiyat Enstitüsü’nün Web sitesinden elde edilmiştir. SSCB’de Kürdoloji, II. Dünya Savaşı’ndan sonra farklı boyutlar kazanmıştır. Soğuk Savaş, SSCB’de Kürdolojiyi etkilemiştir. Veriler, Kürt kökenli ve Ermeni kökenli araştırmacıların II. Dünya Savaşı’ndan sonra SSCB Kürdolojisinde üstünlüğü ele geçirdiğini göstermiştir. Ayrıca veriler, araştırma ve yayın sayısının arttığını göstermektedir. Kürtleri incelemek için özel bir grup oluşturulmuştur. Grubun üyeleri İranlılardan seçilmiştir. Araştırmacılar tarafından incelenen başlıklar daha çok politik konulara doğru genişletilmiştir. Kürt problemi, Kürt sorunu, Kürt meselesi ve benzeri kavramların 1960’lı yıllarda araştırma veya araştırma içeriği başlıklarında kullanımının arttığı tespit edilmiştir. Bulgulara göre Sovyet Kürdolojisinin bilimsel masumiyeti 1960’larda daha fazla şüpheye açıktır. Sonuç olarak SSCB’de Kürdoloji 1945-1970 arasında daha politik bir hal almıştır.

Anahtar Kelimeler: *Sovyet Kürdolojisi, Bilimsel Masumiyet, Şarkiyat Enstitüsü, Ermeni Kürdolojisi, Kürt Çalışmaları.*

Abstract

The purpose of the research is to determine the condition of Kurdology in the USSR between 1945 and 1970. The collected data for this purpose has been analyzed and commented. Data has been obtained from archives, reports, books, newspapers, journals, thesis, video recordings, the collections of The Russian State Library, the web site of Institute of Oriental Studies. Kurdology in the USSR acquired different aspects after World War II. Cold war has effected Kurdology in the USSR. Data indicate that researchers of Kurdish origin and Armenian origin have got the upper hand after World War II in the USSR’s Kurdology. Also, data indicate that the number of research and publication have been increased. An exclusive group has been composed for study the Kurds. The members of the group have been selected from Iranists. Investigated issues by researchers has been extended to

* Geliş Tarihi / Received: 29.09.2022, Kabul Tarihi / Accepted: 30.12.2022. <https://doi.org/10.58640/asyar.1181810>

** Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İşletme Fakültesi Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, alibasaran3@gmail.com, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0002-1870-2495>

more political subjects. It is determined that the using of Kurdish issue, Kurdish problem, Kurdish matter, and similar notions increased at headings of research or content of research in the 1960's. According to findings scientific innocence of the Soviet Kurdology is more open to doubts in the 1960's. As a result, Kurdology in the USSR has reflected a more political impression between 1945 and 1970.

Keywords: *Soviet Kurdology, Scientific Innocence, Oriental Studies, Armenian Kurdology, Kurdish Studies.*

Giriş

Kürodolojinin sadece SSCB değil, başka ülkelerde de pür politik ya da pür bilimsel mecrada akıp akmadığı sorgulanmaya değerdir. Araştırmada şu sorulara cevap aranması fayda sağlayacaktır: “SSCB’de Kürdoloji 1945-1970 yılları arasında politik miydi, değil miydi?” “Bundan önce Rİ’de ve SSCB’de 1917-1945 yılları arasında ya da diğer ülkelerde bağlantısız, bağımsız araştırmacı var mıydı?” Odağı SSCB’de Kürodolojinin seyri olan bir araştırma için bu soruların cevabı fevkalade önemlidir. Aslında profesyonel, yani mesleği, gelir kaynağı araştırma olanların geneli doğal olarak bağımlıdır; bu durum SSCB, ülkemiz ve dünya için geçerlidir. Bağlantılı olma, bağımlı olmanın derecesi zamana ve ülkeye göre farklılaşır. “Bağlantılı olma, bağımlı olma hangi durumlarda araştırmalara olumlu hangi durumlarda olumsuz yansır?” sorusunun cevabı önemlidir. Bağlantılı olma, bağımlı olma her zaman araştırmacılar ya da araştırmaların aleyhine olmaz. Araştırmacıların bağlı, bağlantılı ya da mensup oldukları bazı kurumlar bağımsız, bağlantısız araştırmacıların erişemeyeceği coşkuyu, hevesi, şevki ve fevkalade imkânları sunar. Bazı hallerde ise bağımlılık olumsuz sonuçlara yol açabilir. Araştırmacı mensup olduğu, bağımlı, bağlantılı olduğu kurumların çizdiği çerçevenin dışına çıkamıyorsa, akademik özgürlük yoksa bağımlılık araştırmacıya ve araştırmaya bir dereceye kadar olumsuz tesir edecektir.

SSCB’de araştırma, bilgi üretimi süreci ve sonuçlarını değerlendirdiğimizde diğer ülkelerdeki süreç ve sonuçlardan amaç bakımından farklı olmadığı anlaşılır. Günümüzde, tarihte yöneticiler zarar vereceğini düşündükleri bilgilerin, fikirlerin üretimini ve yayılmasını engeller.¹ Zararlı olacağı değerlendirilen bilgi genelde yöneticilerin (Komünist Parti, KGB, patron, müdür, dekan, rektör, vd.) karşıtı olduğu bilgidir. Fertler faydalı olacağını değerlendirdiği bilgiyi faydalı olacağını beklediği kişi ya da kişilere iletir. Fertler zararlı olacağını düşündükleri bilgiyi vermezler, sır olarak saklarlar. O sır bilinmesinde fayda görülen zamana kadar fertte mündemiç bekler.

Kürodolojinin sadece SSCB’de değil, başka ülkelerde de pür politik ya da pür bilimsel mecrada akıp akmadığı sorgusunun, tespitinin yöntemi, ölçütü belirgin değildir. Çünkü günümüz ya da tarihteki toplum yaşamını araştırma sonuçlarının %100 hakikati (gerçekliği) yansıttığı söylenemez. %100 gerçekliğin ne olduğu ya da gerçekliğe nasıl erişileceği çözümlenememiştir. Ahmet Zeki Velidi Togan bu durumu şöyle izah etmiştir: “... İnsanların tarafsızlığının nispi (relativ) olduğu meydana çıkar. Zaten insanın hadiselerle kıymet biçmek hususunda daima işine yarayacak sabit ve müstakar bir mi’yarı yoktur. ‘Ebedi hakikatler’ denilen şeyler de her cemiyetin, her zamanın, hatta bir cemiyet içindeki muhtelif gurupların ve şahısların telakkilerine göre başka başka şekiller alıyor.” (Togan, 1985: 114).

“1945-1970 yılları arasında SSCB’de bağlantısız, bağımsız araştırmacı; özellikle Kürt toplumlarını² araştıran bağımsız, bağlantısız araştırmacı var mıydı?” sorusunun cevabı kanaatimce yoktur ve bağımsız, bağlantısız araştırmacılık hayalidir. Gerçekte her araştırmacı toplumu oluşturan cemaatlerden birkaçıyla; ailesi, hemşerileri ve vd. bağlantılıdır. Araştırmacılar mensup oldukları toplum ile bağlantılı, bağımlıdır. Toplumun dini, dili, davranışları, değerleri, nefreti, zevkleri, maşeri vicdanı araştırmacılara az ya da çok sirayet eder. Araştırmacıların bazıları mensup olduğu toplumun tesirini bilinçsizce, hesapsızca araştırmalarına aksettirirken bazı araştırmacılar ise yöneticiler ile iyi ilişkiler ya da menfaat hesabıyla araştırmalarını yürütür ve yayınlamaya çalışırlar. Mensup oldukları toplum dışında çalışan araştırmacılar dahi çalıştıkları toplumdaki etkilerdir.³

Araştırmacıların bağlantıları ile araştırmalar arasında ilişki vardır. Batı (ABD ve Batı Avrupa) ile SSCB’deki araştırmacıların bağlantılı, bağımlı olma durumunu karşılaştırmakta yarar vardır. Araştırmacılar, filozoflar yaşadıkları ülkenin iktisadi ve siyasi şartlarına⁴ maruz kalmışlardır.

¹(<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/02/eu-imposes-sanctions-on-state-owned-outlets-rt-russia-today-and-sputnik-s-broadcasting-in-the-eu/> erişim 10 Eylül, 2022); (<https://sputniknews.com.tr/20220304/abnin-rus-medyasi-yasagi-bu-ambargo-basin-ozgurlugu-naralari-atan-batinin-iki-yuzluluğu-1054429452.html> erişim 10 Eylül, 2022).

² Kürdoloji ve Kürt Çalışmaları ayrımı, Kürtlerin homojenliği ile ilgili bkz. (Al, 2021).

³ Rusya İmparatorluğu Sankt-Peterburg Bilimler Akademisi’ne davet edilen bilim adamlarının bazıları şöyledir: Matematikçiler Nikolai ve Daniil Bernoulli, Christian Goldbach; Fizikçi Georg Bulfinger; Gökbilimci ve Coğrafyacı Joseph Delil; Tarihçi G.F. Miller. Leonard Euler ise 1727’de akademi üyesi yapılmıştır. (<http://www.ras.ru/about/history/traditions.aspx?print=1> erişim 19 Temmuz, 2022).

⁴ Sokrates’in suçlanması ve yargılanması örnek gösterilebilir.

Yöneticiler hem Batı'da hem SSCB'de devlet rejimi yararına olan araştırmacıları desteklemiş, rejim karşıtı olanları engellemiştir.⁵ Devlet iktisadi ve siyasi ihtiyaçları için araştırmacıları yönlendirmiştir. Bu yönlendirmeyi Lısenko örneğinde açıklarsak Lısenko, Komünist Partiyi desteklediği için öne çıkarılmamış; Sovyetler Birliği Komünist Parti'nin (SBKP) çözmeye çalıştığı ülke sorunlarına cevap bulmaya çalıştığı için SBKP tarafından desteklenmiştir (Şumnulu, 2019: 68). Yöneticilerin, rejimlerin belirlediği sınırları zorlayan ya da sınırları aşan; aleyhine araştırmaya tevessül edenler engellenmiş ya da yargılanmıştır.

“Araştırmacı hangi problemi, kimin problemini gözlemeye, çözmeye yönelecek ya da yöneltilecektir?” sorusu önemlidir. Karl Raimund Popper'e göre gözlemden önce problem gelir (Popper, 2022: 19). Problemden önce gözlemci gelir. “Gözlemci, araştırmacı kimin problemini çözmeyi deneyecektir?” sorusuna Popper cevap vermemiştir. Araştırmaları ve araştırmacıları yöneticiler, araştırmacılar ve araştırmaların finansörleri yönlendirmiştir. Batı'da araştırmacıların gelir kaynağı genelde devlet ve şirketler iken SSCB'de araştırmacıların yegâne gelir kaynağı son kertede Sovyetler Birliği Komünist Partisi kontrolündeydi. Batı'da şirketler kâr beklentisi ile araştırmaların, araştırmacıların maliyetine (SBKP) katlanmışken, SSCB'de SBKP siyasi beklentilerle araştırmaları ve araştırmacıları yönlendirmiştir.

Araştırmacıların bağımlılık ilişkisi hem Batı hem SSCB için geçerlidir.⁶ SSCB'de araştırmacılar âdeta SBKP'ye bağlıydı. Lısenko örneğinde görüldüğü gibi SSCB döneminde SBKP'den bağımsız, SBKP'ye rağmen araştırma ve yayın pek mümkün olmamıştır. SBKP genelde tüm araştırmacıları, özelde Kürdologları yönlendirmiştir. Ermenistan Komünist Partisi de Kürdolojiye, Kürtlere yönelik eğitime, Kürtlerin genelini hedefleyen gazete, radyo yayınlarına tesir etmiştir. SSCB'de araştırma müesseseleri ve araştırmaların SBKP yöneticilerinin ihtiyaçları, öncelikleri ile uyumlu olduğu görülmüştür.⁷ Soğuk Savaş'ın arifesi ve hemen sonrasında SBKP, SSCB dışındaki toplum araştırmalarıyla birlikte Kürt toplumuna yönelik araştırmaları da ihtiyaçlara göre yönlendirmiştir.

Batı'da bir araştırma müessesesi tabi olduğu hukuka göre kamu hukuku kişisi ya da özel hukuk kişisi olarak ayrılmışken SSCB'de özel hukuka tabi araştırma müessesesi kurulmasına müsaade edilmediğinden tüm profesyonel araştırmacılar adeta SBKP'ye bağlıydı. SSCB'de olduğu gibi Batı'da da kamu hukukuna tabi müesseselerin kuruluşu, yürüttükleri ya da destekledikleri araştırmalar ile Batılı ülke yöneticilerinin ihtiyaçları ve öncelikleri uyuşmuştur. Batı'da yöneticiler, finansörler ihtiyaçları ve önceliklerine göre özel hukuka tabi müesseselerdeki araştırmaları yönlendirmiştir. Batı'da özel hukuka tabi işletmelerin motivasyonu kâr beklentisi, araştırmalar kâra ilişkin problemleri çözmek için yapılmıştır. Batı'da kamu hukukuna tabi kişiler kamu ihtiyaçları için araştırmalar yapmış ya da yaptırmıştır.⁸

1945-1970 yılları arasında SSCB ile Batı arasında özellikle tabiat, uzay, matematik araştırmalarında rekabet yaşanmıştır. SSCB ile Batı arasındaki rekabette hem toplum hem de tabiat araştırmaları siyasi motivasyonla yürütülmüştür. SSCB II. Dünya Savaşı sonrası ilhak ettiği ülkelerdeki araştırma müesseseleri ve araştırmacılarla araştırma faaliyetlerini takviye etmiş, bilimsel ve teknik istihbarat toplamıştır. SSCB, Doğu Bloğu ülkelerinden ABD ise Avrupa ülkelerinden, Türkiye'den öğrencileri ve araştırmacıları davet etmiştir.⁹

Topluma yönelik araştırmalar ile doğaya yönelik araştırmaların siyasileştirilmesi farklılık göstermiştir. Doğaya, matematiğe dair araştırmaların yöntem ve sonuçları yöneticilerin tercihlerinden

⁵ ABD'de McCarthyizm'in akademik özgürlüklere tesiri için bkz. (Schrecker, 1999).

⁶ Osmanlı sarayının sanatçılara tesirine dair bkz. (İnalçık, 2003).

⁷ Kononov bu durumu şöyle açıklamıştır: “... Sovyet Oryantalistlerine çalışmalarında Marksist-Leninist metodoloji ve SBKP'nin ulusal-sömürge sorunundaki politikası rehberlik ediyor ...” (Кононов, 1960: 23).

⁸ SAGE (Semi-Automatic Ground Environment) araştırma, geliştirme çabaları örnek verilebilir.

⁹ Oktay Sinanoğlu, Ersin Onulduran, Besim Tibuk, Halil İnalçık gibi isimler örnek gösterilebilir.

bağımsızken¹⁰ SSCB'de, Batı'da diğer toplumlara dair bilgiler, araştırmaların yöntem¹¹ ve sonuçları yöneticilerin tercihinden etkilenmiştir. SSCB yöneticileri Batı toplumlarına ve ekonomilerine dair bilgilerin SSCB'ye akmasını önlemiştir. Karşılıklı negatif propaganda uygulamıştır.¹²

1945-1970 yıllarındaki SSCB Kürdolojisine özellikle Ermenistan SSC'deki Kürdolojiye günümüzden bakıldığında Bölge Çalışmalarına daha yakın olduğu görülür. Aşağıdaki tespit 1945-1970 yıllarındaki SSCB Kürdolojisi için de geçerlidir.

“BÇ bölgeye ya da yerküreye nizam verme çabasının bilimdeki yansımasıdır. Bölge Çalışmalarının (BÇ) amacı bir sahadaki toplumu belli bir zaman dilimi için anlamlandırmaktır. BÇ araştırma, kazı, koleksiyon, öğretim, yayın, gözlem, sergi, proje, toplantı, kütüphane, seyahat, çalıştay vd. faaliyetlerin tamamını içerir, bu faaliyetler farklı bilim alanı mensuplarının bir araya gelmesini gerektirir. Anılan faaliyetler marifetiyle odaklanılan toplumun/toplumların geçmişi, bugünü anlaşılmasına çabalanır ya da geleceği planlanır.” (Başaran, 2021: 158).

1945-1970 yıllarındaki SSCB Kürdolojisini daha iyi anlamlandırmak için (daha ziyade Kürdoloji mi, Bölge Çalışmaları mı, Kürt Çalışmaları mı, Kürtçülük mü?) SSCB Şarkiyatçılığındaki yerinin tespitinden başka önceki dönemler Kürdolojisi ile de mukayesesi gereklidir. SSCB'de 1945-1970 yıllarındaki Kürdoloji'nin 1917-1945 yıllarındaki Kürdoloji ile ve ayrıca Rusya İmparatorluğu (Rİ) dönemindeki Kürdoloji ile ayrışan ve benzeşen yönleri vardır. Rİ döneminde Kürdolojiye dışişleri mensupları, askerler¹³, St. Petersburg Asya Müzesi ve Üniversite mensupları¹⁴, gezginler, ressam ve fotoğrafçılar katkıda bulunmuştur. Rİ'de Kürtlere yönelik çalışmalarda ordu ve dışişlerinin ihtiyaçları önemli olduğundan Kürtlere yönelik araştırmaları daha ziyade ordu ve dışişleri mensupları yürütmüştür. Rİ döneminde Kürtlere dair bilgilerin, yazmaların, eserlerin toplanmasının esas gayesi Osmanlı-Rİ savaşlarında Kürtlerin müzaheretinin nasıl kazanılabileceği, Kürtlerden askerî bakımdan istifade etme gayretiydi. Askerî ihtiyaca binaen askerler ve dışişleri mensupları Kürtlere dair belge, bilgi, yazma eser toplamış ve değerlendirmiştir. Yüzbaşı (sonra Korgeneral) P. İ. Averyanov'un raporu bunun en bariz örneğidir. Askerlerden başka Rİ Dışişleri mensupları da Rİ Kürdolojisine önemli katkı sunmuştur. Rİ dış temsilcilik mensuplarının bir görevi de Kürtlere dair bilgi toplamak, rapor hazırlamaktır. I. Dünya Savaşı öncesi Anadolu'da Rİ'nin temsilcilik sayısı 30'a erişmiştir. Rİ'nin dış temsilcilik mensuplarının Osmanlı memleketleri (Memâlik-i Mahrûse-i Osmâniye) ve Kaçar/İran memleketlerinden (Memâlik-i Mahrûse-i Kaçar/İran), Kürtlerden bizzat bilgi ve eser toplama imkânı vardı. Rİ sonrası Anadolu ve İran'da SSCB dış temsilciliklerinin sayısının azaltılmasıyla, SSCB'nin Kars ve Ardahan'ı kaybetmesiyle alandan, SSCB için Kürtlerden bizzat bilgi, belge, eser temini imkânı azalmıştır. Minorsky Rİ'den SSCB'ye geçişin Kürdologlara tesirine müşahhas bir örneklik teşkil eder. Viladimir Fedoroviç Minorsky (1877-1966) Kaçar İran'ı ve Osmanlı topraklarındaki diplomatik görevi sırasında Kürtlere yönelik çalışmalar yürütmüştür. Ekim devrimi sonrası 1919'da Paris'e göç etmek durumunda kalmıştır. Minorsky SSCB dışında yaşarken çoğunu tanıdığı SSCB Kürdologları ile mektuplaşmıştır (Юсупова, 2014: 26-27).

SSCB Kürdolojisi, SSCB Şarkiyatçılığı içinde kabul edilirse incelenen 1945-1970 dönemini SSCB Kürdolojisini daha iyi anlamak için Rusya (Rİ, SSCB, RF) Şarkiyatçılığının ana eğilimlerinin Kürdolojiye tesirini hatırlamak gerekir. Rİ'de bilimsel Şarkiyatçılığın başlangıcından 1800'lü yılların

¹⁰ SSCB yöneticilerinin doğa bilimlerine de müdahale ettiği iddia edilmiştir. “... Lisenko'nun genetik teorileri, partinin genel felsefesi olan diyalektik materyalizme göre yeniden şekillendirdiği...” (Şumnulu, 2019: 67).

¹¹ SSCB'de Şarkiyat araştırmalarında Marksist yöntem öncelenmiştir.

¹² 1951'de İstanbul'da gerçekleşen 22. Şarkiyatçılar Kongresine SSCB'den davetliler katılmamıştır. Türkiye'de yolların güvenli olmadığı, kadınların kaçırıldığı, tecavüz edildiği vb. propagandalar yapılmıştır (Oksev, 2012: 288).

¹³ Belge Özeti: Rusya: “Orinetoloji Cemiyeti”ne mensup olup Doğu Anadolu'da araştırma yapmak için Van'a gitmek isteyen ve bu nedenle pasaportunun vizesini talep eden Antoine Antonoviç Berezovski adlı bir Rus Yarbayı hakkında Tiflis Konsolosluğu'nun raporu. Yer Bilgisi: 1343-61 Dosya Ek: Belge Tarihi: M-29-05-1908.

¹⁴ “... Doğudaki medeniyet misyonumuz ve Asya'nın her köşesindeki gücümüzün ve nüfuzumuzun siyasi teyidi, askerî önlemlerle birlikte bu bölgeleri, yaşam biçimlerini, inançlarını ve dillerini bilen adamlar yetiştirmedikçe, dikkatli bir şekilde hazırlanmadıkça başarılı olamayacaktır ...” (Volkov, 2014: 39). St. Petersburg Üniversitesi Rektörünün 1888'de yazdığı bu ifade kısmen Rİ Kürdolojisi için de geçerlidir.

sonuna kadar Batı kökenli araştırmacılar ve yöneticiler öne çıkmıştır. Bilimsel Şarkiyatçılıktan önce Şarka dair bilgileri Rusya'ya hacılar, din adamları, tüccarlar, gezginler, esirler eriştiriyordu. Vasiliy Viladimiroviç Barthold'a göre Şark'ın öğrenilmesi ile ilgili ilk bilimsel çabaları Deli Petro başlatmıştır. Deli Petro İran seferi yolunda Bulgar kentinin kalıntılarını incelemiş, korunması için önlem almış, tercümanlarına Tatar ve Ermeni elyazmalarını çoğaltıp tercüme etmelerini emretmiştir. İran seferi sırasında elyazmaları toplanıp St. Petersburg'a nakledilmiştir (Бартольд, 1911: 178-179).

Deli Petro'dan 1800'lü yılların sonuna kadar yabancı, özellikle Alman kökenli Şarkiyatçıların ve Kürdologların Rİ'de araştırmacı, öğretici ve uygulamacı, yönetici, önde ve öncü olduğu görülmüştür. Rİ döneminde Asya Müzesinde özellikle Alman kökenli araştırmacılar Rİ Şarkiyatçılığına ve Kürdolojiye katkı sunmuştur. 1800'lü yılların sonundan itibaren Rİ Şarkiyatçılığında Rİ kökenlilerin arayışını kapatıp öne çıktığı görülür. Rİ kökenliler ile Avrupa'dan Rİ'ye davet edilenler arasındaki rekabet 1850'li yıllardaki bilimsel eserlerin Rusça yayımlanması gerekliliği meselesine kadar geri gider. Rusyacı Grigoryev eserlerini 1850'li yıllarda Rusça yazmaya başlamıştır. Rİ Şarkiyatçılığında Rusya kökenli Rusyacılar ile Alman kökenli kozmopolitler arasında rekabet 1860'lı yıllarda iyice belirginleşmiştir. Rİ Şarkiyatçılığında 1800'lü yılların sonu ve 1900'lü yılların başında uluslaştırmaya katkının gerekliliği inancı görülmüştür. Şarkiyatçılığın uluslaştırmaya katkısı ulusu tanımlayıp, belirli bir topraktaki tarihsel varlığının gerekçesini sunup, mensupları arasında yakın bağlar kurulmasıyla ve ferdin toplumuna sadakatini güçlendirmesiyle sağlanacaktı. Şarkiyatçılığın uluslaştırmaya katkısının merkezine ulusal dil yerleştirilmiştir. Rİ Şarkiyatçılarından Viktor Rosen, Rusyacı Vasiliy Vasilyevich Grigoryev'in bir Şarkiyatçının mensup olduğu ulusun çıkarlarına hizmet etmesi gerektiği görüşünü kabul etmiştir (Tolz, 2008: 59-66).

Şarkiyatçılar Rusya'nın Batı medeniyeti ile ilişkisini yorumlamıştır. Deli Petro ile hızlandırılan Rusya'nın Batı medeniyeti yönünde ilerleyişiyle beraber benimsenen Rusya'nın ve Rusya'daki Şarkiyatçılığın Avrupa'nın bir üyesi olduğu görüşünden I. Dünya Savaşı ve 1917 devrimiyle hızla uzaklaşmaya başlanmış; Batı medeniyeti-Rusya medeniyeti ayrışması artmıştır. Ol'denburg ve Marr, Batı medeniyetinin ve Batı Şarkiyatçılığının üstünlüğüne dair şüphelerini ifade etmiştir. SSCB Şarkiyatçılığının farklı, ahlaki açıdan üstün bir süreçte olduğu iddia edilmeye başlanmıştır. Rosen'in Rusya medeniyetinin Doğu ve Batı toplumlarının yüzyıllarca süren etkileşimi sonucu oluştuğuna dair görüşü (Tolz, 2008: 72, 74, 80-81) Şarkiyatçıların ve Şarkiyatçılığın ulus inşacı yönünü gösterdiği gibi Rosen'in görüşünün kabul edilmesi halinde Rusya medeniyetinin Batı medeniyetinden aşağı olmadığını iddia etmek için Rusya'nın oluşumuna katkı sunan Doğu medeniyetinin de yüksek bir medeniyet olduğunu iddia etmek gerekliydi.

1917 devrimi sonrası SSCB Şarkiyatçıları ve Şarkiyatçılığı SBKP'ye göre tutum almıştır. SBKP Rİ ve Batı Şarkiyatçılığını burjuvaziye, emperyalizme hizmet eden Şarkiyatçılık olarak görmüştür (Tolz, 2008: 55-56). Ekim Devrimi'nden sonra SSCB Şarkiyatçılığının niteliği değişmiştir. Burjuva Şarkiyatçılığı, proleter Şarkiyatçılık ayırımına gidilmiştir. SSCB Şarkiyatçılığı çalışma konuları, metodoloji, politik içerik ve ideolojik yaklaşımıyla burjuva Şarkiyatçılığından farklılaşmıştır. SSCB Şarkiyatçılığı tüm tarihî olayları sınıf ilişkileri, ezilen halkların toplumsal ve ulusal kurtuluşları için verdikleri mücadelenin ışığında incelemeye başlamıştır. SSCB Şarkiyatçılarının çalışmalarına Marksist-Leninist metodoloji ve SBKP'nin ulusal-sömürge sorunundaki politikası rehberlik etmeye başlamıştır (КОНОНОВ, 1960: 23).

SSCB ile Batı'nın mücadelesi Şarkiyatçılığa ve Kürdolojiye yansımıştır. SSCB Şarkiyatçıları 1920'li, 1930'lu yıllarda Batı Şarkiyatçılığını eleştirmiştir. Batı'nın Şark medeniyetini anlamadığı, kolonileştirmeye, köleleştirmeye çabaladığı iddia edilmiştir. Ötekilerin (Batı haricindekilerin) dünyayı gözlemleyip, değerlendirip kendi diliyle ifade etmesine Batı'nın mâni olmaya uğraştığı, bu uğraşının Batı Şarkiyatçılığına da yansıdığı iddia edilmiştir. Vera Tolz'a göre 19'uncu yüzyılda Batı'ya göre dünyanın milletlere bölündüğü inancıyla tarih, kazıbilimi, dil ve kavim bilimi araştırmalarının merkezine ulus yerleştirilirken ulus devletler araştırmalara daha fazla müdahil olmuştur (Tolz, 2008: 77, 55). Analizci bu bakış ve çaba medeniyetleri, devletleri, ulusları kendi içinde ayırtırmaya, Kürtleri ve Kürtçeyi de bölmeye yöneltmiştir.

Rİ Şarkiyatçılığı ve Kürdolojisi Rİ'nin genişlemesiyle irtibatlıyken, Ekim 1917 devrimi, iç savaş, tek ülkede sosyalizm 1917-1945 arasında SSCB Şarkiyatçılığına ve Kürdolojisine aksetmiştir. 1945

sonrasında ABD-Avrupa ve müttefikleri ile SSCB ve müttefikleri arasındaki Soğuk Savaş SSCB Şarkiyatçılığına ve Kürdolojisine yansımıştır. SSCB'nin Batı sömürgelerinin bağımsızlığına desteği Şarkiyatçılığa yansımıştır. 1960'ta Moskova Şarkiyatçılar Kongresinde Gafurov bazı Asyalıların Şarkiyatçılığı Batı'nın Asya ve Afrika'daki müstemlekelerini yönettiği dönemin yansımaları olarak gördüklerini belirtmiştir (Oksev, 2012: 288).

SSCB Kürdolojisinde SSCB Kürtlerinin Öne Geçmeleri

Rİ Bilimler Akademisi Şarkiyatçılığında Alman bilim adamları öncüyken zamanla Rİ tabiiyetindeki araştırmacılar öne geçmiştir. Önce Alman kökenlilerin sonra Rİ tabiiyetindekilerin Rİ Kürdolojisine katkısından sonra bizzat Kürtlerin SSCB Kürdolojisine katkısı dönemi başlamıştır. Kürt kökenli Kürdologların eğitimleri 1920'li-1930'lu yıllarda tamamlanmıştır. Kürt kökenli Kürdologlar daha ziyade II. Dünya Savaşı sonrasında eserler vermişlerdir. Kürt kökenli Kürdologlar arasında Kanat Kudoyev'e (1909-1985) özel bir önem verildiği görülmüştür. 1909 Kars doğumlu olan Kanat Kurdoev'in ailesi Kars'ın Osmanlı yönetimine verildiği tarihte, 1918'de Kars'tan ayrılmış, 1921'de Tiflis'e yerleşmiştir. 1928'de Ermenistan SSC Komünist Partisi'nin tavsiyesi üzerine, Yaşayan Doğu Dilleri Enstitüsü'ndeki (Leningrad) Ulusal Azınlıklar Çalışma Fakültesi'ne gönderilmiştir.¹⁵ Kurdoev akademik eğitim almak üzere Ermenistan SSC'den Leningrad'a gönderilen ilk Kürt öğrenci kuşağı arasındaydı. A. A. Freiman (1879-1968), İosef Orbeli¹⁶ (1887-1961), Nikolay Marr¹⁷ (1865-1934)'dan eğitim almıştır (Leezenberg, 2011). Kurdoev ile aynı kuşaktan başka bir Kürt Kürdolog Acıye Cindi (1908-1990) de Kurdoev gibi Kars'ta doğmuş, ailesi 1918'de Kars'tan ayrılıp Ermenistan'a göçmüştür. Acıye Cindi, *Riya Teze* Gazetesinin kültür bölümünü yönetmiş ve Erivan radyosunda haberleri Kürtçe seslendirmiştir. 1941'de Ermenistan SSC yönetimi Acıye Cindi'yi Latin harfleriyle yazılan Kürtçe seslerin Kiril harfleriyle gösterilmesiyle görevlendirmiştir. Kürtçe sesler için Kiril harfleri 1946'da onaylanıp, yayımlanmış ve Ermenistan, Gürcistan ve Türkistan Cumhuriyetlerinde Kürtçe öğretimde kullanılmıştır. Acıye Cindi 1959'dan başlayarak Ermenistan SSC Bilimler Akademisi¹⁸ Şarkiyat Bölümünü 8 yıl süreyle yönetmiştir. Diğer iki Kürt Kürdolog Ordikhanê Celil (1932-2007) ve Celile Celil (1936-)'dir. İlk bayan Kürt Kürdolog Zare Aliyevna Yusupova'dır.¹⁹

Ermenistan'da Kürt Çalışmaları

Ermenistan SSC 1945 öncesi ve sonrası SSCB'nin Kürt Çalışmalarında önemli görevler üstlenmiştir. 1945 öncesi SSCB'nin Türkiye Kürtlerine yönelik politikası açısından Ermenistan SSC oldukça önem kazanmıştır. Çünkü Ermenistan SSC Kürtlere dair bilgi birikimi ve üretimi yanında SSCB Kürt politikasının belirlenmesi ve uygulamasında bir merkez olmuştur. Kürt edebiyatı, Kürt gazeteciliği, Kürtçe radyo yayını, Kürtçe alfabe hazırlanması, Kürtler için ilk ve orta düzey ders kitapları Ermenistan SSC'de hazırlanmıştır. Erivan'da ilk Sovyet Kürdoloji Kongresi 1934'te toplanmıştır (Акопов, 1975: 10). Kürtçe dilbilgisi ve sözlük hazırlanması, Leningrad ve Moskova'da Kürdoloji çalışmalarının geliştirilmesi, Ermeni Bilimler Akademisinde Kürdoloji çalışma grubunun teşkili önerileri çağrısında bulunulmuştur. Kürdoloji terimi bu kongreyle gün yüzüne çıkarılmıştır (Leezenberg, 2011). 1931, 1933 ve 1934'te Ermeni etnograflar ve halkbilimcileri Kürtlerin yaşadığı yerlere keşif ziyaretleri gerçekleştirmiştir (Курдоев, 1956: 377). Ermenistan Kürtlerinin diline dayanan tek bir Kürt edebî dilinin oluşturulmasının uygulamadaki önemi belirtilmiştir (Жигалина, 2013: 35).

¹⁵ (<http://collection.kunstkamera.ru/entity/PERSON/3575139> erişim 12 Eylül, 2022).

¹⁶ Yusuf Abgaroviç Orbeli (Иосиф Абгарович Орбели), 20 Mart 1887'de Kutaisi'de bir Ermeni rahip ailesinde doğdu. Kasım 1943'te kurulan Ermeni SSC Bilimler Akademisi'nin ilk başkanı oldu (<https://eurasia.expert/rodilsya-armyanskiy-arkheolog-i-vostokoved-iosif-orbeli/> erişim 29 Ağustos, 2022).

¹⁷ N. Y. Marr'ın Kürtlerin tarihini Yafetlerin (Gürcüler, Haldlar ve Ermeniler) tarihi olarak değerlendirmiştir. K. K. Курдоев, "Курдоведение," in *Академия Наук СССР Институт Востоковедения Азиатский Музеи — Ленинградское Отделение Института Востоковедения* (Москва, 1972), 386-399.

¹⁸ 1943'te kurulan Ermenistan SSC Bilimler Akademisi'nin ilk başkanı İ. Orbeli'dir.

¹⁹ (http://www.orientalstudies.ru/rus/index.php?option=com_personalities&Itemid=74&person=49 erişim, 24 Ocak, 2022).

Gazete Kupürü 1. Riya Teze Gazetesinin İlk Sayısı, 25 Mart 1930

Kaynak: (Акопов, 1975: 13).

1945 öncesi SSCB’de farklı Kürt Çalışmaları merkezleri oluşturulmuştur. Leningrad, Moskova, Erivan²⁰ dışında da merkezler olsa da en önemlisi bu üçüdür. Merkezler arasında ortak toplantılar, öğrenci değişimi, araştırmacıların aktarımı, yayınlar vb. faaliyetler dikkat çekmiştir. Özellikle Erivan ile Leningrad arasındaki bağlantı önemlidir. Ermenistan SSC Komünist Partisi liderleri Kürt şuurunu ve Kürtlerin kendi kaderini tayin etmelerini teşvik etmiş, bu amaca matuf Ermenistan SSC’den Leningrad’a Kürt öğrenciler gönderilmiştir. Orbeli Kürtler için Leningrad’da özel bir bölüm açtırmıştır. Kürtçe ve Kürtlerin etnografik tarihi üzerine çalışılmıştır. Genellikle bu çalışmalar sonucu SSCB’de müstakil Kürdolojinin doğduğu kabul edilir (Бижан, 2020: 63).

Ermenilerin Kürt şuru ve Kürtlerin kaderi, Kürdoloji ile ilgisinin nedenleri ve tarihî süreci dikkate değerdir. Çünkü Ermenistan SSC’deki Kürtçülük faaliyetleri²¹ zamanla Türkiye Cumhuriyeti’nin bütünlüğüne zarar verecek seviyeye yükseltilmiştir. Ermenilerin Kürdolojiye ilgisi iki yüz yıla yakındır devam edegelmektedir.²² İlk önemli Kürt Kürdolog Kurdojev’e göre Rusya’daki Kürtlerin etnografyasının ilk araştırmacısı Haçatur Abovyan, Kürtlerin Mediya ve Ermenilerle bağlarına işaret etmiştir. Kurdojev’in 1956’da Haçatur Abovyan’ın iddialarını sorgulamadan kabul ettiği görülmüştür. Bu iddialar Kürtlerin güneydoğu Ermenistan’daki halklar ve kabilelerin karışımıyla oluştuğu, Ermeni vakanüvislerine göre, birçok Ermeni prensin Kürdistan’a kaçtığı ve orada Kürt isimlerini benimsediği, Kürt aşiretlerinden Slivani, Roşkan, Mamkan, Mandiks’in eski Ermeni prenslerinin ailesinden geldiği, Slivan kabilesinin Selkuni ailesinden, Roşkan kabilesinin Rştuni ailesinden, Mamkanların Mamikaniev’in prens ailesinden ve Mandikler’in, prens Mandakuniev’in soyadlarından geldiğidir (Kurdojev, 1956: 363, 365, 367, 376). Kurdojev’in bu iddiaları sorgulamadan kabul etmesinde

²⁰ Erivan’da Kürt Çalışmaları için bkz. (Omarkhali and Mossaki, 2014: 157-162).

²¹ Ermenistan’da neyin Kürdoloji, neyin Kürtçülük, neyin Kürt Çalışmaları olduğu belirgin değildir.

²² “Yeni Ermeni edebî dilinin kurucusu H. Abovyan’ın Kürt araştırmalarının gelişimindeki rolü son derece büyüktür. *Kavkaz Gazetesinin* (1848, No. 46, 47, 49, 50, 51) sayfalarında yayımlanan küçük eseri ‘Kürtler’, Kürtlerin tarihini, kültürünü ve yaşamını incelemeye yönelik son derece ciddi bir girişimdir.” (Kurdojev, 1955: 89).

Orbeli'nin ilmi ve idari tesiri olabilir. Nitekim Kurdoev 1973'te Orbeli'yi Sovyet Kürdolojisinin (курдоведения²³) atası ve oluşturucusu olarak anmıştır (Kurdoev, 1973).

Orbeli'nin Leningrad'da Kürt asıllı Kürdologların yetişmesine özel bir önem verdiği görülür. Orbeli, 1917 Ekim devriminden sonra, Kürt meselesinin uluslararasılaşmasından yararlanmaya karar vermiştir. Kürdistan sorununu çözmek için Bolşevik hükümetinin dikkatini çekmeye çabalamıştır. Orbeli'nin çözümünü eşdeğer gördüğü (ve bu Türkiye'yi önemli ölçüde zayıflatacak) Kürt ve Ermeni meselelerini birleştirmeye çalışması anlamlıdır. SSCB yönetiminin Kürtleri ve Ermenileri aktif desteklemeyeceği kısa sürede anlaşıldıktan sonra Ermenistan'ın komünist liderleri Ermeni (ve onunla birlikte Kürt) sorunun çözümü umuduyla Kürt şuru ve kendi kaderini tayin hakkını aktif olarak teşvik etmiştir. Bu amaçla Ermenistan'dan Leningrad'a bir grup Kürt öğrenci gönderilmiştir (Бижан, 2020: 63). Nikitin'in Ermenistan'da Kürtlere dair tespitleri dikkate değerdir: "..., 1928'de ilk başta sadece Ermenistan Kürtlerinin dilinde oluşturulan yayınlar daha sonra Ermeni Kürtlerinin lehçesine benzer lehçeler konuşan Gürcistan ve Nahçıvan Kürtleri tarafından da kullanıldı. 1931'de Azerbaycan Kürtlerinin dilinde birkaç kitap çıktı ve 1933'te bunların basımını Türkmenistan Kürtlerine sağlamak için bir girişimde bulunuldu." "... 1934 yazında Erivan Kongresi'nin esas olarak bir Kürt edebî dili ve Kürt edebiyatı yaratma sorununu ve Sovyetler Birliği dışında yaşayan Kürtlerin dili ve edebiyatı ile ilişkilerini tartıştığı açıktır. ..." Kongre, Sovyet Kürt edebî dilinin yaratılmasına temel olarak Ermenistan Kürtlerinin dilinin benimsenmesinden yana karar vermiştir (Никитин, 1964: 224-225).

Ermenistan SSC'den önce de Kürtler ve Ermenilerin Osmanlıya karşı ortak hareket uğraşısı verilmiştir. Akopov Osmanlıların Kürtler ile Ermenileri birbirinden ayırarak böl ve yönet politikası izlediğini iddia etmiştir (Акопов, 1975: 5). 1880'de *Mshak* Gazetesi editörü Grigor Artsruni'nin ifadesi dikkate değerdir: "Ermenistan'ın Ermeni, Asuri ve Kürt nüfusu nihayet Ermenistan'ın sakinleri olduklarını anlamaya başladılar, bu bilinçle, Türkiye'nin baskısı hepsini eşit derecede rahatsız ediyor, ortaya çıkacak özerklik, Ermenistan'ın tüm sakinlerine eşit derecede yeni bir hayat verecektir." (Baibourtian, 2013: 133).²⁴ Ermeni devlet adamları Grigor Artsruni'nin ifadesine uygun olarak ateşli faaliyetlere başlamıştır. Ermeni derneklerince Kürt çocuklarına Muş, Bitlis, Eleşkirt, Kiğı'da 1880'li yıllarda okullar açılmıştır (Baibourtian, 2013: 133).²⁵ Ermeniler Kürtlerin devşirilmesi ve asimilasyonu için Kürtleri Ermeni kültürüne tabi tutmuşlardır. Ermeniler ile Kürtler arasındaki mücadeleyi izale için de gayret gösterilmiştir. Örneğin Muş'tan Deacon Hakop şeyh kıyafeti giyip Kürtleri ziyaret etmiş ve Ermeni-Kürt kardeşliğini vaaz etmiştir (Baibourtian, 2013: 134).

Kürtler ile Ermenilerin yakınlığı iddiaları açıklığa kavuşmamıştır. Kürtlerin evveliyatı, kökeni, menşei halen araştırılmaktadır.²⁶ Nikitin'in 1956'daki şu ifadesi bugün dahi geçerlidir: "... Kürtlerin kökeni ve tarihleriyle ilgili sorular hala araştırmacılarını bekliyor. ..." (Никитин, 1964: 3). Yaklaşık 65 yıl sonra bugün dahi Kürtlerin kökenine dair mutabakata varılamamış, Kürt dilleri ise Kurdish Complex

²³ Kürdoloji ile Kürdovedeniya eş anlamlı olarak kullanılsa da yıllar itibariyle farklılıklar görülür. Kürdovedeniya bazen bilgi üretimini ve sahaya, uygulamaya aktarımını ifade eder. Kürdoloji ise Kürtlere dair pür bilgi edinmeyi ifade eder, uygulamayı ifade etmez. Erivan'da gerçekleşen 1934'teki konferansın adı "Первая Всесоюзная курдоведческая конференция" Kürdoloji kelimesini içermemektedir. SSCB'de hazırlanan bazı eserler Kürdolojiye bazıları Kürt Çalışmalarına hatta Kürtçülüğe yakındır.

²⁴ Grigor Artsruni'nin ifadesinden Ermenistan'ın asıl sahiplerinin Ermeniler olduğunun kabul edilmesi gerektiği anlaşılıyor. Ancak Herodot Ermenilerin Firigya kolonları olduğunu bildirmiştir.

²⁵ "... 20. yüzyılın başlarına kadar iki binin üzerinde Ermeni okulunun bulunduğu Anadolu'da, günümüzde hiçbirinin izine rastlamak mümkün değil." "... Zabel Asadur da ilk okulunu 'Millete Adanmış Kadınlar' adıyla Kiğı'da açmış. Bu dernek, 1912'de iki binin üzerinde öğrencinin eğitim gördüğü 23 okul kurmuş." "Getronagan'ın 130. yılında dünden bugüne Ermeni okulları" (<https://www.agos.com.tr/yazi/18556/getronaganin-130-yilinda-dunden-bugune-ermeni-okullari> erişim, 23 Ağustos 2022). 1897'de Osmanlı topraklarında Ermenilerin toplam 922 okulu vardı (Eryılmaz, 1996: 177). 1882-1883 öğretim yılında Birleşik Cemiyet, Davros bölgesinde beş ilkokulu yönetiyordu – Kiğı-Kasaba'da erkek ve kız okulları, Khoups Köyündeki okul ve Dersim'in Perri (Çarsançak) ve Çemeshgatsak Köylerinde iki okul. Kiğı-Kasaba'daki erkek ve kız okulları ve Perri'deki okul, "yüksek" dereceli okullar olarak kabul edildi ve altı yıllık bir eğitim süresi boyunca eğitim verdi (<https://www.houshamadyan.org/mapottomanempire/vilayet-of-erzurum/kaza-of-keghi/education-and-sport/schools.html> erişim, 24 Ağustos, 2022). 1900'lü yılların başında 1996 Ermeni okulu vardı (Kévorkian, 2011: 278).

²⁶ (<https://islamansiklopedisi.org.tr/kurtler#1-tarih> erişim, 13 Eylül, 2022).

olarak ifade edilmiştir.²⁷ Nikitin'in "... Sadece Oryantalizm temelinde ele alındığında kanıtlanamayacak olan Kürtlerin Turan kökenli olduğu tezini de atlıyorum..." (НИКИТИН, 1964: 230)²⁸ ifadesine karşılık Ferdinand Hennerbichler'in 2012'de yayımlanan çalışmasına göre Kürtlerin en eski ataları, Orta Asya'dan gelen, askerî olarak örgütlenmiş (R1a1) göçmen elitleri tarafından birkaç dalga halinde dilsel olarak İranlılaştırılmıştır (Hennerbichler, 2012).

"Rİ'nin ve SSCB'nin Kürtler politikası, Erivan'daki Kürt Çalışmaları ile Filik-ii Eterya'nın eğitim faaliyetlerinin benzeşen ve ayrışan yönleri var mıdır?" sorusu zihinde belirmektedir. Rİ'nin himayesindeki Filik-i Eterya Cemiyeti Yunan bağımsızlığını, Doğu Roma'nın ihyası ülküsünü benimsemiştir. Filik-i Eterya bağımsızlık ve Doğu Roma şuurunun yaygınlaştırılmasına çabalamıştır. Filik-i Eterya'nın başta Batı Anadolu olmak üzere Rumluğun yaygın olduğu bölgelerde teşkilatını köylere kadar tamamladığı, kiliselerin halkı bu yolda eğittiği; Aynaroz, Heybeliada, İzmir, Ayvalık ve Atina'daki ruhban okullarında yetiştirilenlerin Rum ve Yunanlıları ayaklanmaya hazırlayacak bilgileri öğrendikleri anlaşılmaktadır (Günay, 2005: 277-278). Yunanlılar, Rumlar ile Ruslar arasında kardeşlik duygusu ve bağlantıların güçlendirilmesi, isyan hareketlerinin büyümesine, Rİ'nin Osmanlı ile savaşları Yunanistan'ın bağımsızlığına katkıda bulunmuştur. II. Katarina'nın Avusturya İmparatoru II. Josef'e 1782'deki mektubunda Osmanlı toprakları ile ilgili önerisi, Doğu Roma İmparatorluğu'nun ihyası Rİ'nin Doğu politikasının gereği idi (Белов, 2014: 331-332).

Soğuk Savaş sırasında SSCB yöneticileri Kürt ulusal hareketine gayri resmî destek vermeye devam etmiş, bu destek Ermenistan'da yaşayan Kürt azınlık ile açıklanmıştır. Bu gerekçe, özellikle Leningrad Devlet Üniversitesi (Orbeli Başkanlığında) Şark Fakültesi çerçevesinde yapısal değişiklikler yapmayı mümkün kılıp "Yakın ve Orta Doğu Ülkelerinin Tarihi" bölümü açılmıştır (Бижан, 2020: 63).

Harita 1. Kafkasya Kürtlerinin Yerleşimi

²⁷ Vahan Baibourtian, Akopov'un 1966 ve 1969'daki iki eserine ve Waheed A.'nın 1958'deki eserine 2013'te atıfla Kürtlerin İndo-Avrupa ailesinin İran koluna mensup olduğunu iddia etse de kavmi köklerinin ve ilk yurtlarının bilimsel olarak aydınlanmadığını belirtmiştir (Baibourtian, 2013: 1).

²⁸ Kürtlerin menşei siyasi bir veçhe arz eder. Lozan'da, İsmet Paşa Encyclopaedia Britannica'yı kaynak göstererek Kürtlerin Turanî kavimlerden olduğunu iddia etmiştir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/kurtler#3-osmanli-sonrasi> erişim, 13 Eylül, 2022).

Kaynak: (Аристова, 1966: 45).

Aristova haritada Kürtlerin yaşadığı alanları göstermiştir. SSCB'de Kürt nüfusu en fazla Ermenistan SSC ve Azerbaycan SSC'de yaşıyorken Azerbaycan SSC'de Ermenistan SSC'ye göre Kürt çalışmalarının çok az olması dikkat çekicidir.

SSCB Kürdologları, Çalışma Konuları ve Eserleri

Rusya'da iki yüz yılı aşkın süredir, II. Katerina'dan itibaren Kürtlere, Kürtçeye dair bilgi ve eserler toplanmış, bilgi üretilmiştir. Rapor, kitap, fotoğraf, çizim, aşiret bilgileri, elyazmalarının Rusçaya tercümesi, masal, destan, türkü derlemeleri vd. hazırlanmış gelmiştir. Rİ'de Kürtlere dair bilgi üreten, yayan ya da arşiv, koleksiyon hazırlayanlar genelde İran mütehassısları ve İran dış temsilcilik mensupları olagelmıştır. Rİ'de Kürtlere dair akademik çalışmalar da genelde İran çalışmaları içinde yürütülmüştür. 1818'in sonunda iki Doğu dili Arapça ve Farsça Sen Petersburg Üniversitesinde öğretilmeye başlanmıştır. Kasım 1818'de İmparatorluk Bilimler Akademisi bünyesinde kurulan Asya Müzesi, Şarkiyat Enstitüsü'nün temeli kabul edilir. İmparatorluk Bilimler Akademisi'nin Kunstkamera binasında Şark madalyaları, elyazmaları ve kitapların sergilenmesi için Freyn 11 Kasım 1818'de görevlendirilmiştir (Кононов, 1960: 3-4).

Rusya'da gerek Rİ gerek SSCB dönemlerinde Kürtçe Farsçadan ayrı bir dil olarak kabul edilmeyip Farsça dil ailesinin bir üyesi olarak görülmüş; Farsça bölümünde öğretilmiştir. Bogolyubov ve Boldırev 1916-1917 öğretim yılından itibaren İ. A. Orbeli'nin yaşayan İran dillerinden Kürtçeyi 1937'ye kadar öğrettiğini belirtmiştir. İran Filolojisi Bölümüne 1939'da Farsça, Tacik, Eski İran dili, Kürtçe, Osetçe, Afganca dersleri için öğrencilerin kabul edildiği, uzmanlaşmanın üçüncü eğitim yılından itibaren başladığı belirtilmiştir (Боголюбов и Болдырев, 1960: 116-118). Kononov 1960'ta SSCB'de, Leningrad Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi'nin İran Filolojisi bölümünde Farsça, Tacik, Afgan, Kürtçe, Osetçe, Pamir dillerinin öğretildiğini belirtmiştir (Кононов, 1960). İlk kez bir Kürt K. K. Kurdoev 1933'ten 1936'ya kadar Farsça bölümünde Kürtçe öğretmiştir. İ. İ. Tsukerman 1933'ten 1939'a kadar Kürtçe öğretmiştir. İran Filolojisi Anabilim Dalı, Büyük Vatanseverlik Savaşı nedeniyle kesintiye uğrayan faaliyetlerine 1944-1945 öğretim yılında yeni oluşturulan Doğu Fakültesi'nde yeniden başlanmıştır. 1949-1950 öğretim yılında Kurdoev Kürtçe öğretmeye başlamıştır (Боголюбов и Болдырев, 1960: 18). Yakın Doğu Ülkeleri Tarihi bölümü 1955'ten itibaren N. Y. Marr'ın öğrencisi İ. A. Orbeli tarafından yönetilmeye başlanmıştır (Голдобин, Желтяков и Строева, 1960: 155).

1959'da Kürtleri araştıran münhasır bir grup oluşturulmuştur. Genelde Rusya'da Kürdolojinin müesseseseleşmesinin Orbeli'nin teşebbüsü ile 1959'da gerçekleştiği belirtilir. 28 Şubat 1959'da Şarkiyat Enstitüsü'nün Leningrad Şubesinde Kürt çalışmaları bölümü için belirgin bir çalışma planı hazırlamanın gerekliliği göz önüne alınıp Ermenistan'da doğan İ. A. Orbeli Başkanlığında İran Bürosuna kayıtlı Kürdologlar Kurdoev K. K. (1909-1985)²⁹, Zuckerman I. I. (1909-1998)³⁰, Rudenko M. B. (1926-1976), Musaelyan J. S.³¹, Dementyeva E. I. (sonra Vasilyeva, 1935-)³² ve doktora öğrencileri Smirnova I. A.³³ (1928-2010), Yusupova. A. Z. (1934-2022)³⁴, Eyyubi K. R. (1924-1995)³⁵, Jalilov J. O. (1932-2007)³⁶ 1 Mart 1959 itibarıyla İran bürosundan ayrılarak oluşturulan müstakil yeni grup Kürt halkının tarihini, kültürünü ve dilini incelemekle görevlendirilmiştir (Курдоев, 1972: 392; Юсупова, 2013: 49; Omarkhali and Nodar Mossaki, 2014: 150). Böylece, SSCB Kürt araştırmaları Orbeli'nin ana hatlarını

²⁹ (http://www.orientalstudies.ru/rus/index.php?option=com_personalities&Itemid=&person=546 erişim, 14 Eylül, 2022).

³⁰ (http://www.orientalstudies.ru/rus/index.php?option=com_personalities&Itemid=74&person=322 erişim, 14 Eylül, 2022).

³¹ (http://www.orientalstudies.ru/rus/index.php?option=com_personalities&Itemid=74&person=55 erişim, 14 Eylül, 2022).

³² (http://www.orientalstudies.ru/rus/index.php?option=com_personalities&Itemid=74&person=50 erişim, 14 Eylül, 2022).

³³ (http://www.orientalstudies.ru/rus/index.php?option=com_publications&Itemid=75&pub=6981 erişim, 14 Eylül, 2022).

³⁴ (http://www.orientalstudies.ru/rus/index.php?option=com_personalities&Itemid=74&person=49 erişim, 14 Eylül, 2022).

³⁵ (http://www.orientalstudies.ru/rus/index.php?option=com_publications&Itemid=75&pub=6981 erişim, 14 Eylül, 2022).

³⁶ (http://www.orientalstudies.ru/rus/index.php?option=com_personalities&Itemid=74&person=405 erişim, 14 Eylül, 2022).

belirlediği yolda ilerlemeye başlamıştır.³⁷ Kurdoev'in 392. sayfada aktardığı bilgileri irdelemekte fayda vardır.

Kurdoev müstakil bir birim kurulduğunu belirtse de M. Leezenberg Şarkiyat Enstitüsü'nün Leningrad Şubesinde SSCB Kürdolojisinin müesseseseleşmesine dair belirsizliklere işaret etmiştir. M. Leezenberg Kürtler-Kürdistan bölümü kayıtlı profesörleri olmaması nedeniyle müstakil bir bölümün olmadığını belirtir. M. Leezenberg bazı kaynaklarda bazı profesörlerin Kürdoloji kadrolarına dair bilgiler verildiğini belirtmiştir. Bazı kaynaklarda ise İran dillerindeki kadrolardan veya Kürtlere dair çalışmalar yürüten profesörlerden bahsedilmiştir. Leezenberg Leningrad'da hakikaten müstakil Kürt-Kürdistan bölümü başkanlığına dair arşiv kanıtı görmediğini belirtmiştir (Leezenberg, 2011: 7).³⁸ Popov ise Kürt halkına dair kapsamlı araştırma yapan bağımsız bilimsel topluluk, Kürt grubu oluşturulduğunu belirtmiştir (Попова, 2014: 26).

Fotoğraf 1. SSCB Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Leningrad Şubesi Kürt Grubu

Kaynak: (Popova, 2018: 382).

I. A. Orbeli'nin oluşturduğu Kürdoloji grubu 1 Mart 1959'da SSCB Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Leningrad Şubesinde yine Orbeli'nin Başkanlığında çalışmaya başlamıştır. Orbeli'den sonra Kanat Kurdoev, 1961'den 1985'te ölümüne kadar grubun başkanlığını yürütmüştür. Orbeli grubu dil, edebiyat, halk bilimi ve Kürtlerin tarihine dair konularda çalışan genç araştırmacılardan oluşturmuştur. Grupta Kürt ve Ermeni kökenliler çoğunluktadır.

Müstakil bir araştırma grubunun 1959'da oluşturulduğunu kabul edersek; oluşum nedeninin anlaşılması için grubun İran bürosu mensuplarından seçilerek oluşturulmasının ve grubun Kürt halkının

³⁷ (<http://www.orientalstudies.ru/rus/index.php?option=content&task=view&id=196>, erişim, 07 Ağustos, 2022).

³⁸ D. E. Bertels'in "Азиатский музей Ленинградское отделение Института востоковедения" adlı eserinin 76'ncı sayfasında Leningrad Şubesinde "Курдский кабинет"i bilimsel raçalar (Научная Часть) arasında sayılmıştır (Бертельс, 1972). Бертельс Д. Е., "Азиатский Музей — Ленинградское Отделение Института Востоковедения АН СССР," in *Азиатский Музей — Ленинградское Отделение Института Востоковедения АН СССР*, ed. И. Ш. Шифман А. П. Базиянц, Д. Е. Бертельс (отв. секретарь), Б.Г.Гафуров, А. Н. Кононов (председатель), Е. И. Кычанов, И.М.Оранский, Ю. А. Петросян, Э. Н. Тёмкин, О. Л. Фишман, А. Б. Халидов (Москва: Наук Главная Редакция Восточной Литературы, 1972, 5-80).

tarihini, kültürünü, dilini araştırmakla görevlendirilmesinin nedenlerinin irdelenmesi gereklidir. Öncelikle “Kürdoloji grubu oluşturulurken üyeleri neden İran grubu mensuplarından seçilmiştir?” sorusunun cevabı Kürtçenin İrani bir dil olduğu (Юсупова, 2018: 27)³⁹, Kürtlerin menşeinin İran olduğuna dair iddialar olabilir. Grubu oluşturan N. Y. Marr’ın öğrencisi Orbeli Yakın Doğu Ülkeleri Tarihi Bölüm Başkanlığını 1955’ten itibaren yürütüyordu.⁴⁰ Nikitin’e göre Kürtler, Hint-Avrupa dil grubuna ait olan Kürt dilini İran koluna bağlı olarak konuşuyordu (НИКИТИН, 1964: 5). Nikitin’in ifadesiyle “Nitekim günümüzde bildiğimiz Kürt dilinin Farsça olduğunu inkâr etmek mümkün değildir. ...” (НИКИТИН, 1964: 33). Kürtçenin İrani kökeni genelde kabul görse de Kürtlerin etnik kökenine dair daha az uzlaşma vardır. Nikitin’in ifadesiyle “... Yapabileceğiniz tek şey, Kürtlerin etnik tipinin karma yapısını belirtmektir.” (НИКИТИН, 1964: 39). N. Y. Marr ise Kürtlerin tarihini Yafetlerin (Gürcüler, Haldlar ve Ermeniler) tarihi olarak değerlendirmiştir (Курдоев, 1972: 388).

Jigalina’ya göre SSCB Kürdolojisinde 1960’lı yıllarda yeni bir aşamaya girilmiştir. Molla Mustafa Barzani’nin SSCB yöneticileri ile görüşmeleri, Barzanin Irak’a dönüşü, Kürtlerin desteğiyle SSCB’nin Batı Asya’nın bazı ülkelerden menfaat temini yeni aşamaya geçişte önemli rol oynamıştır (Жигалина, 2013: 36). 1960’lı yıllarda hazırlanan Kürtlere dair eserler daha politizedir. Eserler Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Leningrad Şubesinde, Moskova’da Şarkiyat Enstitüsü merkezince ve SSCB Bilimler Akademisi Diller Enstitüsünde yayımlanmıştır. SSCB’de özel yayınevi olmadığından yayınların hepsini resmî kabul gören, resmî görüşü yansıtan eserler olarak değerlendirmek gerekir. 1960’lı yıllarda Kürtlerin ulusal kurtuluş hareketi tarihine dair araştırmalara, yayınlara yönelmesini araştırma ve yayın politikasının bir emaresi olarak değerlendirebiliriz. Попов’a göre Mahabad Kürt yönetiminin yıkılması sonrası SSCB’ye kaçan Molla Mustafa Barzani’nin 1958’de Irak’a gönderilmesiyle SSCB-Kürtler ilişkileri yeni bir döneme girmiştir.

1970’lerin sonunda Şarkiyat Enstitüsü’nde Türkolog ve Kürt tarihçisi M. A. Hasratyan’ın Başkanlığında “Kürt meselesini” inceleyen bir ekip kurulmuştur (Попова, 2014: 26). Hasratyan’ın ekibinden önce 1960’lı yıllarda başlığında “Kürt Meselesi-Курдская проблема”, “Kürt Mücadelesi-Борьба курдов”, “Kürt Ayaklanması- Восстание курдов” içeren Kürt meselesi ve Kürtlerin ulusal kurtuluş hareketi üzerine araştırmalar hazırlanmıştır (Кузнецова и Кулагина, 1970: 189, 212, 214). M. S. Lazarev’in “Kürdistan ve Kürt Problemi: 19. yüzyılın 90 yılları-1917” başlıklı 1964 tarihli eserini İbrahim Sirkeci ve Andrej Privara en çok atıf alan eserler arasında göstermiştir (Sirkeci ve Privara, 2017: 188). M. S. Lazarev’in bu eserini “Kürt sorununun” çeşitli oluşum ve gerçekleşme dönemlerini kapsayan bir dizi eser takip etmiştir (Вергяев, 2018: 12). Türkiye’de bazı araştırmacılar Kürt meselesi, Kürt sorunu, Kürt problemi vb. ifadeler içeren SSCB’deki yayınların bilimsel masumiyetle uyummadığı, adeta Osmanlı’nın paylaşılması projelerini hatırlatan Şark meselesinin⁴¹ bilimsel parçasını oluşturduğunu iddia etmiştir. Örneğin Bilâl Niyazi Şimşir Kürt meselesi değil; Kürtçülük meselesi, Türkiye’nin bölünmesi meselesinin oluşturulduğunu iddia etmiştir.

N. A. Halfin’e göre Rusya’da Kürt çalışmalarında üçüncü aşama, II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle başlamıştır. Ona göre Kürtlerin kurtuluş mücadelesinin keskin bir şekilde alevlenmesi sonucu SSCB’de Şarkiyat araştırmalarıyla birlikte Kürt araştırmaları da artırılmıştır. Halfin’e göre İran’da Mahabad Kürt yönetimi teşebbüsü emperyalist Büyük Britanya İmparatorluğu ve ABD tarafından desteklenen yerel gericiliğe karşı Kürtlerin inatçı direnişi Sovyet bilim camiasının dikkatini çekmiş, bir dizi özel kitap, broşür, doktora tezi hazırlanmıştır. Kürt araştırmalarının güncel siyasi sorunlarına ilişkin yayın ve çalışmaların yanı sıra tarihe ve etnografyaya dair eserler de yayımlanmıştır (Халфин, 1966: 157). A. S. Kornilovski’ye göre eserlerin temel amacı, Orta Doğu’ya yönelik SSCB dış politikasını haklı

³⁹ “Kürtçe, Hint-Avrupa dil ailesinin bir parçası olan kuzeybatı İran dilleri grubuna aittir...” (Юсупова, 2018:27). İrani diller ile Farsça ayırımına dikkat çekmek gerekir. “... Eski Farsça; eski İran dillerinden biri, eski İran dilleri de Hint-Avrupa dilleri ailesinin üyeleridir...” (Yıldırım, 2010: 25).

⁴⁰ Orbeli, 1955-1960 yılları arasında Leningrad Devlet Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi Dekanlığı, 1956’dan itibaren Yakın Doğu Ülkeleri Tarihi Bölüm Başkanlığı, yine 1956’dan itibaren SSCB Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Leningrad Şubesi Başkanlığı görevlerini üstlenmiştir.

⁴¹ (<https://islamansiklopedisi.org.tr/sark-meselesi>, erişim, 16 Eylül, 2022).

çıkarmaktı.⁴² Kürdistan'daki zengin hidrokarbon kaynaklarına erişim, SSCB'nin çıkarları için önemliydi. M.S. Lazarev, M. A. Hasratyan, N. A. Halfin ve daha sonra O. I. Zhigalina'nın ilk önemli çalışmaları Kürt halkının ulusal kendi kaderini tayin etmesi, tarihi, Kürtlerin ulusal kurtuluş mücadelesinin sosyo-politik nedenlerinin yanı sıra bağımsız bir Kürt devleti kurma umudunu da kapsamaktaydı. Bu çalışmalardan bazıları SSCB Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü tarafından, üzerinde “resmî kullanım için” uyarısıyla yayımlanmıştır (Вертяев, 2018: 12). Vertyaev'in görüşüne göre, üzerinde “resmî kullanım için” ibaresiyle yayımlanması eserlerin bilimsel motivasyondan ziyade siyasi amaçlar için hazırlanmış olabileceğini düşündürmektedir.

Ekran Görüntüsü 1. Rusya Devlet Kütüphanesinde Kayıtlı, Başlığında Kürtler Olan Eserler (1946-1970)

The screenshot shows the website of the Russian State Library (Российская государственная библиотека) with search results for books about Kurds. The search query is "title:Курды". The results are filtered by publication date from 1946 to 1970. There are 48 results in total, and the first six are displayed on the page.

№	Автор	Название	Год издания	Страницы	Иллюстрации
1	Никитин, Василий	Курды [Текст] : Пер. с фр. / Вступ. статья [с. 5-36] и ред. И. О. Фаризова. - Москва : Прогресс, 1964. - 432 с., 10 л. ил. : карт.; 21 см. ещё	1964	432 с.	10 л. ил. : карт.
2	Аристова, Татьяна Федоровна	Курды Закавказья [Текст] : (Ист.-этногр. очерк) / АН СССР Ин-т этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая. - Москва : Наука, 1966. - 210 с., 1 л. ил. : ил., карт.; 21 см. ещё	1966	210 с.	1 л. ил. : ил., карт.
3	Чатоев, Халил Мурадович	Курды Советской Армении [Текст] : Ист. очерк. (1920-1940) / Акад. наук Арм. ССР. Сектор востоковедения. - Ереван : Изд-во Акад. наук Арм. ССР, 1965. - 154 с., 8 л. ил.; 20 см. ещё	1965	154 с.	8 л. ил.
4	Мамедназаров, А.	Курды Туркмении [Текст] : (Ист.-этногр. очерк) : Автореферат на соискание учен. степени кандидата ист. наук / Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. - Москва : [б. и.], 1964. - 19 с. ещё	1964	19 с.	
5	Мераме дъле к'орд = Мента курда = Գրքի Երևանի / Шько Ի'асан.	Мераме дъле к'орд = Мента курда = Գրքի Երևանի / Шько Ի'асан. - Ереван : Կոմիտաս, 1970. - 105 с. [1] л. портр.; 16 см. ещё	1970	105 с.	[1] л. портр.
6	Исаакян, Аветик Саакович (1875-1957)	Յ'մօւ Կօրման՝ Կըրտ Ամօ : Երօւոկ / Աւ. Իսահակյան ; Դ'օրիշմէքըր Ի'. Շիճմի. - Երօւո : Կոմիտէրատ, 1955. - 67 с. [1] л. портр.; 18 см. ещё	1955	67 с.	[1] л. портр.

⁴² "... Bu çalışmaların temel amacı, Orta Doğu'daki Sovyet liderliğinin ulusal ve dış politikasını, Batı Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri ile başlayan ve Soğuk Savaş'a yol açan askerî-politik çatışma bağlamında haklı çıkarmaktı. ..." (Корниловский, 2011: 147).

Kaynak:

(<https://search.rsl.ru/ru/search#yf=1946&yt=1970&q=title%3A%D0%9A%D1%83%D1%80%D0%B4%D1%8B>, 07 Ağustos, 2022).

Tablo 1. Rusya Federasyonu Devlet Kütüphanesinde Kayıtlı, Başlığında Kürtler Olan Eserler (1946-1955)

Yayın yılı	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Eser sayısı	0	1	0	0	0	0	3	3	0	1

* Bazı eserlerin kayıt bilgilerinde katkı sunanların isimlerinde “Курды”ye yakın örneğin “[Ил.: В. Курдов]” geçtiğinden “title:Курды” taraması bu eserleri de sonuçlar içine almaktadır. “Соколов-Микитов, Иван Сергеевич (1892-1975).” 1950’de 6 kez sayılmaktadır. Kürtler başlığını içermediğinden 1950 yılı için 0 (sıfır) değeri verilmiştir.

Kaynak:

(<https://search.rsl.ru/ru/search#yf=1946&yt=1955&q=title%3A%D0%9A%D1%83%D1%80%D0%B4%D1%8B>, 07 Ağustos, 2022).

1946 ila 1955 arasında Rusya Devlet Kütüphanesinde kayıtlı 14 eserden 13’ü Rusça 1’i ise Kürtçedir. Bazı eserler birden çok kez kaydedilmiştir.

RF devlet kütüphanesinde 1920 ile 1970 arasında başlığında Kürtler olan 7 tez özeti, 9 tez kayıtlıdır. 9 tezin 7’si Rusça, 1’i Ermenice, 1’i ise Gürcüce’dir. 1952’den önce başlığında Kürtler bulunan kütüphane koleksiyonuna kayıtlı tez bulunmamaktadır. İlk kayıtlı tez Gürgen Vagratoviç Akopov’un “İran’daki Kürtlerin Ulusal Konsolidasyonu Sorunu” başlığıyla Moskova’da, 1952’de hazırlanan, 321 sayfa tezdır. 1953’te bir tez kayıtlıdır. Bilimler Akademisi Etnografya Enstitüsüne Aristova, T. F. (1953), “İran Kürtleri: Tarihi ve Etnografisi” başlığı ile Aristova Tatyana Fedorovna tarafından, Sergey Pavloviç Tolstoy danışmanlığında hazırlanmıştır. Tezleri hazırlayanlar arasında Kürtler dikkat çekicidir. Ç. H. Bakayev, M. B. Rudenko, K. R. Eyubi, A. Mamednazarov, I. I. Tsukerman, Z. A. Yusupova, O. D. Dzhililov, K. K. Kurdoev, A. H. Maruf, M. B. Rudenko, M. Arif, Z. H. S. Musaelyan, K. Z. Ankosi, K. I. Mirzoyev vd. tezler hazırlamıştır (Джалилов, 2022: 48).

Tablo 2. Rusya Federasyonu Devlet Kütüphanesinde Kayıtlı, Başlığında Kürtler Olan Eserler (1947-1965)

Yayın yılı	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Eser sayısı	1	1	1	0	1	1	1	5	3	6

Kaynak:

(<https://search.rsl.ru/ru/search#yf=1956&yt=1965&s=pubyear&q=title%3A%D0%9A%D1%83%D1%80%D0%B4%D1%8B>).

Tablo 3. Rusya Federasyonu Devlet Kütüphanesinde Kayıtlı Başlığında Kürtler Olan Eserler (1966-1970)

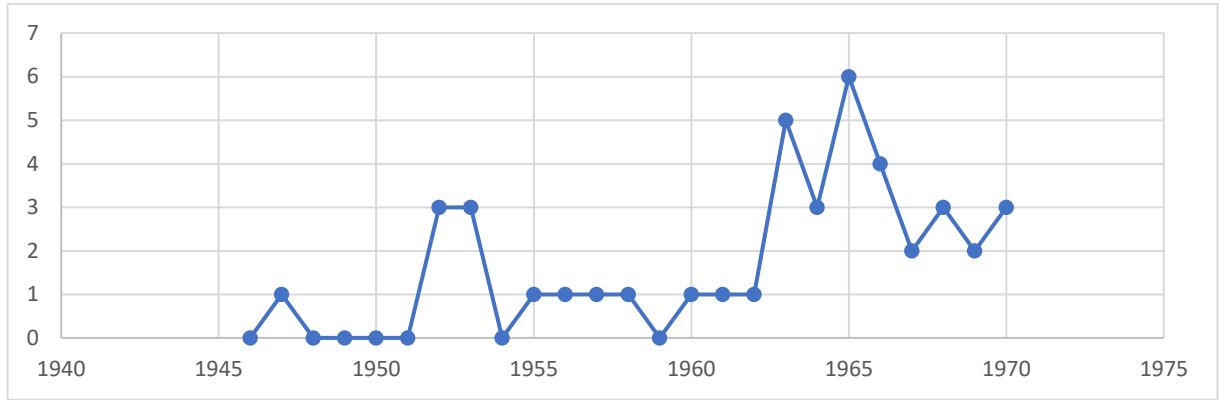
Yayın yılı	1966	1967	1968	1969	1970
Eser sayısı	4	2	3	2	3

Kaynak:

(<https://search.rsl.ru/ru/search#yf=1966&yt=1970&s=pubyear&q=title%3A%D0%9A%D1%83%D1%80%D0%B4%D1%8B>, 07 Ağustos, 2022).

1966 ve 1970 yıllarına kayıtlı 14 eserin 11’i Rusça, 2’si Kürtçe, 1’i İngilizcedir.

Grafik 1. RF Devlet Kütüphanesinde Başlığında Kürtler Olan Eserlerin Dağılımı (1946-1970)

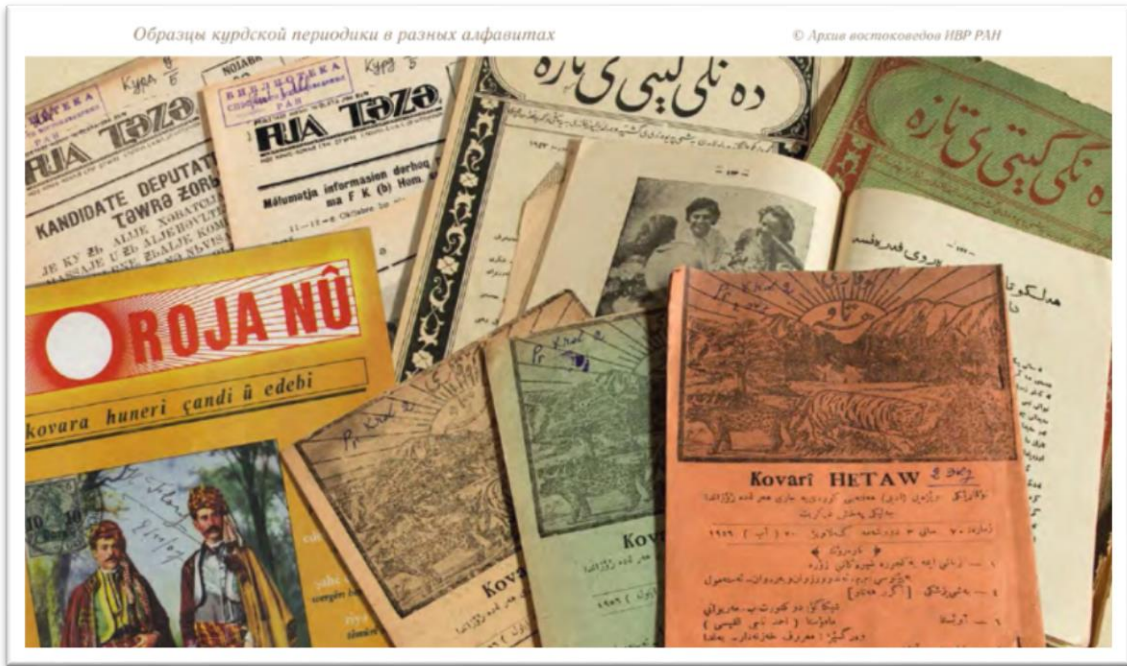

Kaynak:

(<https://search.rsl.ru/ru/search#yf=1946&yt=1970&s=pubyear&q=title%3A%D0%9A%D1%83%D1%80%D0%B4%D1%8B>, 07 Ağustos, 2022, adresinden erişilen verilere göre çizilmiştir).

Grafikte görüleceği üzere 1964 ve sonrası eser sayısında artış vardır. Bu artışın birkaç nedeni olabilir. RF devlet kütüphanesine kayıtlı, başlığında Kürtler olan 25 yıllık dönemleri karşılaştırdığımızda 1946-1970 arasında 1920-1945 arasına göre kayıtlı eser sayısının üç kat arttığı görülür. RF Devlet Kütüphanesinde başlığında Kürtler olan 1920 ila 1945 arasında 15 eser kayıtlıdır. Bu eserlerin 13’ü kitap, 2’si notadır. Eserlerin 12’si Rusça, 2’si Kürtçe ve 1’i Ermenicedir. 1927’ye kadar kayıtlı eser olmadığı gibi 1939’dan sonra da kayıtlı eser yoktur (Başaran, 2021: 133).

Ekran Görüntüsü 2. Farklı Alfabelerde Kürtçe Süreli Yayın Örnekleri

Kaynak: (Юсупова, 2018: 29).

Daha önce sözlük dil, tarih, kavim bilimi, halk bilimi, coğrafya, askerî tetkikler vb. alanlarda yayılan eserler öne çıkmışken artık bunlarla birlikte egemenliğe dair yayınlara geçilmiştir. 1960’larda N. A. Halfin ve M. S. Lazarev 19-20. yüzyıllar Kürt ulusal hareketi tarihini hazırlamış ve yayımlatmıştır. Rİ’nin Batı Asya’da ve etnik Kürdistan’daki çıkarlarının tespiti büyük ölçüde arşiv kaynağının incelenmesine dayandırılmıştır (Жигалина, 2013: 37). Kürt ulusal hareketi tarihi hakkında N. A. Halfin

ve M.S. Lazarev eserler hazırlamışken Türkiye'de Kürtçülük⁴³, Kürt hareketleri, Kürt siyasi partileri ve örgütlerine dair M. A. Hasratyan eserler hazırlamıştır (Жигалина, 2013: 37). 1964'te M. S. Lazarev tarafından "Kürdistan ve Kürt Problemi" kitabının yayımlanması oldukça önemlidir. Averyanov ve daha sonraki Kürt bilim adamları tarafından iddia edilen "Rusya'nın kendi çıkarlarını yanlış anlaması" fikri, Kürtlere yönelik Rİ, Sovyet ve RF politikaları üzerine yapılan çalışmalarda görülmüştür (Мосаки, 2018: 160). 1950'li yıllarda Kürt Çalışmaları artmıştır. 1955'te *Riya Teze (Yeni Yol)* Gazetesi yeniden yayımlanmaya başlanmış, 1957'de ise Erivan radyosu Kürtçe bölümü oluşturulmuştur (Джалилов, 2022: 46). Kürt toplumunun tarihi ve modern sosyo-politik özelliklerinin incelenmesi, 1960'larda özellikle SSCB'de önem kazanmıştır. Mustafa Barzani liderliğindeki ulusal kurtuluş hareketi Irak ve İran'da yükseldiğinde Mustafa Barzani'nin bir süre Moskova'da kalmasına rağmen Sovyet liderliği ihtiyatını korumuştur (Вертяев, 2018: 12). Veryaev'in tespiti önemli olduğundan aşağıda aynen aktarılmıştır:

"Enternasyonalizm, ulusların ve halkların kendi kaderini tayin hakkı ilkelerinden yola çıkan Sovyet liderliği, SSCB'ye muzahir başka bir güç örgütlenme umuduyla Ortadoğu'da yaşayan Kürtlerin desteğini almaya çabalamıştır. SSCB'nin çıkarları için etnik Kürdistan'daki hidrokarbon kaynaklarına erişim, daha az önemli değildi. Kürt halkının ulusal kendi kaderini tayin etme, Kürt tarihi, Kürtlerin ulusal kurtuluş mücadelesinin sosyo-politik nedenlerinin yanı sıra Ortadoğu arenasında bağımsız bir Kürt devleti kurma umutları konularına dair ilkin seçkin Kürt tarihçileri M. S. Lazarev, M. A. Hasratyan, N. A. Halfin daha sonra O. I. Zhigalina eserler verdi. Bariz nedenlerden dolayı, bu çalışmaların bazılarını SSCB Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü 'resmî kullanım için' uyarısıyla yayımlandı." (Вертяев, 2018: 12).

SSCB'nin Doğu ülkeleriyle ilişkilerde politikasının desteklenmesi, Şarkiyat Enstitüsünün başlıca görevlerinden biri haline gelmiştir. Bu nedenle SSCB yönetimi ve Bilimler Akademisi Başkanlığı, Şarkiyat biliminin ana kurumunun Moskova'ya nakledilmesine karar vermiştir. Şarkiyat Enstitüsünün Kürt edebiyatı, tarihi ve dilini inceleyen araştırmacılar Leningrad'da kalmıştır. SSCB Bilimler Akademisi'nin Leningrad Şubesinde oluşturulan Kürt Çalışmaları Grubu Leningrad, Tiflis, Erivan'daki Kürt araştırma merkezlerinin çalışmalarının koordinasyonuna önemli bir katkı yapmıştır (Вертяев, 2018: 13).

II. Dünya Savaşı Sonrası Uluslararası Politik Ortamın Kürt Çalışmalarına Tesiri

II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş SSCB Şarkiyatçılığına yansımıştır. Popov'a göre II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyadaki değişiklikler nedeniyle SSCB'nin Doğu politikası için daha fazla bilimsel desteğe ihtiyacı duyulmuştur (Попова, 2014: 25). SSCB II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası politikada "5 Uluslararası politikayı şekillendiren/rol dağıtan" statüsüne ve rolüne yükselmiştir.⁴⁴ Bu statünün gereği olarak Şarkiyat Enstitüsü'nün merkezi Leningrad'dan Moskova'ya nakledilmiştir. Bu durum Şarkiyat Enstitüsünce şöyle ifade edilmiştir:

*"II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası arenada değışen durum ve yeni iç siyasi koşullar, Sovyet Şarkiyat çalışmaları için yeni kapsamlı ve ciddi görevler ortaya çıkardı. Çözümleri daha derin teorik temeller ve uygun yaklaşımlar gerektiriyordu. Bu tür görevlerin ölçeği, Şarkiyat araştırmalarını yeniden düzenlemek için alınan önlemlerle de eşleştirildi. SSCB Bilimler Akademisi Başkanlığı'nın önerisi üzerine, 1 Haziran 1950 tarihli bir kararla ve SSCB Bakanlar Kurulu kararına uygun olarak, Şarkiyat Enstitüsünün merkezi Leningrad'dan Moskova'ya nakledildi. Enstitünün el yazmalarının ana fonlarının yanı sıra temel kütüphanenin Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü'nün bir şubesi olarak Leningrad'da bırakılmasına karar verildi."*⁴⁵

⁴³ Kürt sorunu ifadesi Rusya İmparatorluğu dönemindeki "Yunan sorunu" ifadesini çağrıştırmaktadır. "Yunan sorunu" Rİ'nin dış politikasında 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başında belirleyici nitelikteydi (Александрович, 2003: 3).

⁴⁴ Devletlerin uluslararası politikadaki statüsü ve rolü sıralaması için bkz. (Başaran, 2018: 17).

⁴⁵ (<https://ivran.ru/about-institute/history> erişim, 13 Ağustos, 2022).

Şarkiyat Enstitüsünün merkezinin Moskova'ya, Kremlin'e yürüme mesafesinde⁴⁶ bir binaya nakli SSCB yönetimi ile Şarkiyat Enstitüsünü fiziken de yakınlaştırmıştır. SSCB'nin Doğu ülkeleri politikasını desteklemek Şarkiyat Enstitüsü'nün öncelikli görevlerinden biri haline gelmiştir. Şarkiyat Enstitüsü yayınlarında emperyalizm karşıtlığı ve ulusların kaderini tayin hakkı öne çıkarılmıştır. Sovyet yöneticileri uluslararası politikada enternasyonalizmin ilkelerine ve ulusların kendi kaderini belirleme hakkına istinaden genelde Doğu toplumlarının özelde ise Kürtlerin desteğini almaya çabalamıştır (Вертяев, 2018: 12).

II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası politik ortamda yaşanan Soğuk Savaş, Şarkiyatçılara da tesir etmiştir. 15-22 Eylül 1951'de İstanbul'da gerçekleşen 22. Şarkiyatçılar Kongresine SSCB'den davet edilen 25 Şarkiyatçı katılmamıştır (Oksev, 2012: 288). Davet edilen Şarkiyatçılardan hiçbirinin katılmaması manidardır. Buradan Soğuk Savaşın SSCB yöneticilerinin, Şarkiyatçıların iradesine tesir ettiği sonucu çıkarılabilir. SBKP yönetimi 1950'li yılların orasında Şarkiyat Enstitüsünün katkısından memnuniyetsizliğini ifade etmiştir. SSCB tarihinde bir dönüm noktası olan SBKP'nin 20. Kongresi Enstitüyü beklenmedik bir şekilde etkilemiştir. Şubat 1956'da SBKP Merkez Komitesi Başkanlığı üyesi A. I. Mikoyan, SBKP'nin 20. Kongresinde bütün Doğu'nun uyandığını; ancak Şarkiyat Enstitüsü'nün hala uyuduğunu iddia etmiştir. Kongre tutanağına göre Mikoyan'ın tam ifadesi şöyledir: "... İlimler Akademisi sisteminde Doğu'nun sorunlarıyla ilgilenen bir enstitü var ama onun hakkında şunu söyleyebiliriz ki, tüm Doğu bizim zamanımızda uyandıysa, o zaman bu enstitü bugüne kadar uykuda. Orada tarih çalışmasının Mesih'in doğumuna zar zor ulaştığını söylüyorlar (salonda kırırdanma, kahkahalar). Çağımızın gereklerine ayak uydurmasının zamanı gelmedi mi?" (Чарыева, Горбунова; Ланда, 2018: 188-189). Mikoyan'ın uyarısı Orbeli'yi Kürt araştırma grubu oluşturmaya sevk etmiş olabilir. Kanaatimce Şarkiyat Enstitüsünü "Doğu'nun sorunlarıyla ilgilenen bir Enstitü" olarak görmek, Şarkiyat Enstitüsünü güncel ve günübürlük politika ile sınırlamak Enstitünün bilimselliğine de hanel getirmiştir.

Nisan 1955'te düzenlenen Bandung Konferansı ve SSCB Komünist Partisi 20. Kongresi SSCB Şarkiyatçılığına yansımıştır. 1956 yılına gelindiğinde, dekolonizasyon sonucunda iktidara gelen milliyetçi liderlerin sol güçlerden çok daha büyük bir "anti-emperyalist" potansiyele sahip olduğu ve onlarla ittifaka yönelmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Aslında, "uyuya kalmış" Şarkiyat Enstitüsü değildi, Sovyet hükümetinin Doğu politikası (genel olarak, Avrupa dışı dünyayla ilgili olarak) değişmiştir (Чарыева, Горбунова, и Ланда, 2018: 190). 1957'de Taşkent'te düzenlenen Birinci Sovyet Şarkiyatçılar Kongresinde emperyalist sistemin çöküşü, 20. Kongre'den sonra SSCB Şarkiyatçılığına düşen görevler ve Bandung Konferansı'nın evrensel önemi, SSCB Şarkiyatçılığında Avrupa merkeziliğin eleştirisi ve reddi değerlendirilmiştir. 9-16 Ağustos 1960'ta Moskova'da 48 ülkeden heyetin katılımıyla (Русинова, 2008: 49) gerçekleşen 25. Şarkiyatçılar Kongresi hitabında A. I. Mikoyan "Şarkiyatçıların görevi, Asya ve Afrika memleketlerinin çok önemli süreçlerini objektif bir şekilde yansıtmak, Şark halklarının iktisadi geri kalmışlıklarından kurtulmak ve millî ve toplumsal özgürlüklerini kazanmak için verdikleri mücadeleyi ayrıntılı bir şekilde anlatmak ve yaratıcı bir çabayla katkıda bulunmaktır... Kongremiz Asya ve Afrika halklarının özgürlük ve bağımsızlıkları için savaşta yeni başarılar kazandıkları önemli günlere tekabül ediyor." (Микоян, 1960/1962: 43, 46) demiştir. Mikoyan'ın Şarkiyatçılara yüklediği politik görev Şarkiyat Enstitüsünün bilimsel tarafsızlığına, bilimsel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliğin makul düzeyde sağlanmasına engel teşkil etmiş olmalıdır. 1960 tarihli Moskova Şarkiyatçılar Kongresinde Asya ve Afrika'daki çağdaş ve tarihsel gelişmelere ilişkin yapılan analizler Marksist bir bakış açısıyla yapılmıştır (Oksev, 2012: 289).

Sonuç ve Öneriler

Sovyet Kürdolojisi II. Dünya Savaşı sonrası eskiye nazaran daha faal hale gelmiştir. Savaş sonrası oluşan uluslararası politik ortam nedeniyle Sovyet yöneticilerinin genelde Sovyet Şarkiyatçılara, özelde ise Kürdologlara ihtiyacı artmış, Şarkiyat Enstitüsü'nün merkezi 1950'de Moskova'ya nakledilmiştir. Şarkiyat Enstitüsü'nün Leningrad Şubesinde İran uzmanları, araştırmacıları kalmış; bunların bir kısmından 1959'da münhasıran Kürtleri araştırarak bir grup oluşturulmuştur.

⁴⁶ Yürüyerek 16 dk, 1,360 metre, kuş uçuşu 1,000 metre.

SSCB kökenli akademisyenler arasında Ermeni ve Kürt kökenliler II. Dünya Savaşı sonrası öne çıkmıştır. Rusya İmparatorluğu'nda Kürtlere dair bilgi, belge toplayan, yorumlayan, yayımlayanlar genelde askerler, dışişleri mensupları ve Batı kökenli akademisyenler iken 1917 sonrası SSCB kökenli akademisyenlerin öne çıktığı görülmüştür. Ermenistan'da ve Ermenistan-Türkiye sınır boylarında Kürtler yaşadığından, Türkiye'den Ermenistan'a Kürt göçlerinden, Ermenilerin bazı Kürtlerin Müslümanlaşmış Ermeniler olduğu iddiasından, Ermeni-Kürt kader birliği fikrinden hareketle Ermenistan'da Kürdoloji, Kürt Çalışmaları ve Kürtçülük faaliyetleri süregelmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası Erivan önemli Kürt Çalışmaları merkezlerinden biri haline getirilmiştir. 1945-1970 yılları arasında Ermeni asıllılar ve Ermenistan'a göçmüş Kürtler Kürdolojide öne çıkartılmıştır.

Vladimir Lenin ve Woodrow Wilson'un sıkça tekrarladığı ulusların kendi kaderini tayin hakkı uluslararası politikada II. Dünya Savaşı'ndan sonra oldukça önem kazanmıştır. SSCB'nin açık ya da örtülü Batı'nın özellikle de Büyük Britanya İmparatorluğu'nun sömürgelerinin bağımsızlaştırılmasına yönelik desteği Sovyet Şarkiyatçılığına yansımıştır. SSCB'nin 1945'te Türkiye'den talepleri, Türkiye'nin SSCB'ye hasım Batı ittifakına mensubiyeti, SSCB ile Batı'nın İran, Irak ve Suriye'deki mücadelesi bu ülkelerdeki Kürtleri merkezî yönetim aleyhine desteklemesinin gerekliliği, Kürtlere dair bilgi ve politika oluşturma ihtiyacı Kürdologlardan istifadeyi, Kürt Çalışmalarını, Kürtçülüğü yaymayı gerektirmiştir. 1960'lı yıllarda başlığında, içeriğinde Kürt meselesi, Kürt problemi, Kürt sorunu vb. olan araştırma ve yayınların sayısı arttırılmıştır. 1960'lı yıllarda SSCB Kürdolojisinin politik yönünün daha açık hale geldiği, Kürtçülüğü desteklediği izlenimi doğmuştur.

1945-1970 yılları arası SSCB Kürdolojisine katkının sadece Şarkiyat Enstitüsü mensuplarının çalışmaları ile sınırlı olmadığı bilirse de dışişleri mensupları, istihbarat raporları ve askerlerin raporlarına erişilemediğinden bunlar değerlendirilememiştir. SSCB'de ya da SSCB'den İran, Türkiye, Suriye Kürtlerine yönelik gazete, radyo ve dergi yayını, bu ülkelerden öğrenci kabulü Kürdoloji içinde değerlendirilmeyip Kürtçülüğe katkı olarak değerlendirildiğinden araştırmaya katılmamıştır. Günümüzde Rusya Federasyonu'nda курдология ile курдоведение arasında bir ayrıma gidilmediği görülmektedir. Курдология-Kürdoloji daha ziyade politik amaç dışı saf bilime işaret ederken Курдоведение- (Kürt tetkikleri- Kürt etütleri- Kürt incelemeleri) hem bilgi üretimine hem de uygulamaya işaret etmektedir. SSCB'de ve günümüzde Rusya Federasyonu'nda bu ayrım açık değildir. Bilal Şimşir örneğinde olduğu gibi Türkiye'de bazı araştırmacılar SSCB'nin Kürtçülüğe destek verdiğini, Kürdoloji'den ziyade Kürtçülük yapıldığını iddia etmiştir. 1950'li yıllarda Şarkiyat Enstitüsünün uyanması gerektiği uyarısı, 1960'lı yıllarda Kürt meselesi, Kürt ulusal hareketi vb. araştırmalar SSCB'nin Kürtçülüğe katkı verdiğine dair iddialara kanıt olarak sunulmaktadır.

Araştırma 1945-1970 yılları arasında SSCB Kürdolojisini tamamen yansıttığı iddiasında değildir. Elde edilen veriler çözümlenip, yorumlandığından ileriki yıllarda yeni verilerin teminiyle eksikliklerin, varsa hataların diğer araştırmacılarca giderilmesi önerilir.

Kaynaklar

Rusça Kaynaklar

Акопов, Г. Б. (1975). “От Редактора”. Академия Наук Армянской ССР Институт Востоковедения Страны и Народы Ближнего Среднего Востока VII Курдоведение. Ереван: АН Армянской ССР, 5-14.

Александрович, Андрей Девтеров. (2003). “Греческий Вопрос в Политике Российской Империи Во Второй Половине XVIII - Первой Трети XIX ВВ.” Адыгейский государственный университет, Майкоп.

Аристова, Т. Ф. (1966). *Курды Закавказья (Историко-Этнографический Очерк)*. Москва: Академия Наук СССР институт этнографии им. Н. Н. Миклухо-макляя.

Бартольд, Василий Владимирович. (1911). *История Изучения Востока в Европе и в России*. Санкт-Петербург.

Белов, М. В. (2014). “‘Греческий Проект’ и Имперское Наследие Российской Внешней Политики в Постсоветской Историографической Ситуации” *Люди и Тексты. Исторический Альманах. Историческое Пространство Истории*, ed. М. С. Бобкова, Moskova: ИВИ РАН, 328-349.

Бижан А. Н. (2020). “«Курдский Вопрос» и Изучение Истории Курдов в Советской России / СССР (1920–1980-е Годы).” *Вестник ВГУ. Серия: История. Политология. Социология*, (3), 62-64.

Боголюнов, М. Н., и А. Н. Болдырев. (1960). “Кафедра Иранской Филологии”. *Востоковедение в Ленинградском Университете*. ed. Кононов А. Н., Ленинград: Ленинградский университет, 111-122.

В. Никитин. (1964). *Курды*. Москва: Прогоресс.

Вертяев, К. В. (2018). “Курдоведение В Институте Востоковедения Ран Центр Изучения Стран Ближнего И Среднего Востока.” *ВЕСТНИК Института Востоковедения РАН* 4. 10-15.

Джалилов А.М. (2022). “Возникновение и Развитие Курдоведения В России и СССР”. *«QAZAQTANÝ» республиканский научный журнал*. (13), 44-51.

Голдобин, А. М., А. Д. Желтяков, и Л. В. Строева. (1960). “Кафедра Истории Стран Ближнего Востока”. *Востоковедение в Ленинградском Университете*. Ленинград: Издательство Ленинградского Университета, 143-159.

Бертельс, Е. Д. (1972). “Азиатский Музей — Ленинградское Отделение Института Востоковедения АН СССР.” *Азиатский Музей — Ленинградское Отделение Института Востоковедения АН СССР*, ed. И. Ш. Шифман А. П. Базиянц, Д. Е. Бертельс (отв. секретарь), Б.Г.Гафуров, А. Н. Кононов (председатель), Е. И. Кычанов, И.М.Оранский, Ю. А. Петросян, Э. Н. Тёмкин, О. Л. Фишман, А. Б. Халидов, Москва: Наук Главная Редакция Восточной Литературы, 5-80.

Жигалина О. И. (2013). “Российское Курдоведение Как Традиционное Направление Востоковедной Науки”. *Лазаревские Чтения. Выпуск II*, ed. О. И. Жигалина, Москва: Институт востоковедения РАН, 31-42.

Халфин Н. А. (1966). “Курдская историография в СССР и некоторые ее проблемы”. *Вопросы истории*. (8), 154-161.

З. А. Юсупова. (2018). “Курдский Язык, Курдский Фольклор, Литература в Исследованиях”. *Курды. Легенда Востока*, ed. И. Ф. Попова, В. В. Наумкин, Издательская группа «Арбор», 27-65.

И. Ф. Попова. (2018). “Российские Исследователи - Пионеры Курдоведения”. *Курды. Легенда Востока*, ed. И. Ф. Попова, В. В. Наумкин, 375–409. Издательская группа «Арбор», 2018.

Кононов, А. Н. (1960). “Восточный Факультет Ленинградского Университета”. *Востоковедение В Ленинградском Университете*. Ed. А. Н. Кононов, Ленинград: Ленинградского Университета, 3-31.

Корниловский, А. С. (2011). “Изучение Курдской Проблемы в Русской Исторической Исторической Науке: Основные Этапы”. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 11 (222), Ч.1, 145-152.

Курдоев, К. К. (1973). “Академик И. А. Орбели и Курдоведение”. *Պատմա-Քրոնիկոգրաֆիկական Հանդես =Historical-Philological Journal* (1), 61–70. <https://arar.sci.am/dlibra/publication/189253/edition/171856>.

———. (1972). “Курдоведение” Академия Наук СССР Институт Востоковедения Азиатский Музей — Ленинградское Отделение Института Востоковедения, Москва, 386-399.

———. (1956). “Хачатур Абовян Как Курдовед-Исследователь (к вопросу Изучения Истории Курдов в России)”. *Очерки По Истории Русского Востоковедения*, 360-380.

———. (1955). “Хачатур Абовян Как Курдовед-Этнограф.” *ՀՍՍՌ ԳԱ Տեղեկագիր Հասարակական Գիտությունների =Bulletin of the Academy of Sciences of the Armenian SSR: Social Sciences*, (10), 89-98. <https://arar.sci.am/dlibra/publication/118459/edition/107910>.

Микоян, А. И. (1962). “Труды Двадцать Пятого Международного Конгресса Востоковедов. Москва, 9-16 Августа 1960 г. Том 1 Общая Часть Заседания Секции I-V”. Речь А. И. Микояна На

XXV Международном Конгрессе Востоковедов 9 Августа 1960 Г., Москва: восточной литературы, 40-51.

Мосаки, Нодар. (2018). “Политика России в Отношении Курдских Племен На Границе с Османской Империей Во Время Крымской Войны”. *Российская история*, (3), 159-170.

Кузнецова, Н. А., и Л. М. Кулагина. (1970). Из Истории Советского Востоковедения 1917-1967. Москва: Наука.

Горбунова, Н. М., Р. Г. Ланда и Н. К. Чарыева. (2018). “Николай Алексеевич Иванов, Олег Ефимович Непомнин и Петр Михайлович Шаститко: Вклад Трех Ученых Института Востоковедения Ран В Изучение Востока”. *ВЕСТНИК Института Востоковедения РАН*. (4), 184-191.

Жигалина, О. И. (2013). “Российское Курдоведение Как Традиционное Направление Востоковедной Науки”. *Лазаревские Чтения Выпуск II*. Москва: Институт востоковедения РАН, 31-42.

Попова, И. Ф. (2014). “Курдоведение — Традиционное Направление Российской Востоковедной Науки”. *Земля Легенд Курдская Культура Глазами Российских Исследователей*. Газпром нефть, 24-26.

Русинова, Элеонора Сергеевна. (2008). “Воспоминания о XXV Международном Конгрессе Востоковедов (1960 Г.)”. *Письменные Памятники Востока*. 1(18), 47-50.

Юсупова, З. А. (2013). “К Истории Изучения Курдского Языка в России и Советском Союзе”. *Лазаревские Чтения Выпуск II*. Москва: ИВ РАН, 43-55.

———. (2014). “Курды в Трудах и Архивах Профессора В. Ф. Минорского”. *Земля Легенд Курдская Культура Глазами Российских Исследователей*. Газпром нефть, 26-29.

Diğer Kaynaklar

Al, Serhun. (2021). “Kürt Çalışmaları Ortadoğu Çalışmalarının Neresinde?”. *Mülkiye Dergisi*. 45 (1), 89-124.

Baibourtian, Vahan. (2013). *The Kurds, The Armenian Question and the History of Armenian-Kurdish Relations*. Ottawa: ANEC.

Başaran, Ali. (2018). *Annales Araştırma Yöntemine Göre Türkiye'nin Uluslararası Politikadaki Yeri ve Rolünün Değişimine Rusya'nın Etkisi (1699-2017)*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Başaran, Ali. (2019). *Dış Siyasi İktisadi İlişkiler Etkileşimi Çerçevesinde Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu-Türkiye İlişkileri, 1992-2000*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Başaran, Ali. (2021). “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Türkiye Kürtlerine Yönelik Dış Politikası ve SSCB Kürdolojisi, 1917-1945”. *Bilge Strateji*. 12 (22), 107-41.

Başaran, Ali. (2021). “Uluslararası İlişkiler ve Bölge Çalışmaları, Türkiye'den ve Rusya Federasyonu'ndan Örnekler”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. (9), 157-85.

Eryılmaz, Bilal. (1996). *Osmanlı Devleti'nde Gayr-i Müslim Tebaanın Yönetimi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Günay, Necla. (2005). “Filik-i Eteryay Cemiyeti”. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 6 (1), 263-87.

Hennerbichler, Ferdinand. (2012). “The Origin of Kurds”. *Advances in Anthropology*. 2 (2), 64-79.

İnalçık, Halil. (2003). *Şair ve Patron Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerindeki Sosyolojik Bir İnceleme*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Kévorkian, Raymond. (2011). *The Armenian Genocide: A Complete History*. New York: I. B. Tauris & Co Ltd.

- Köprülü, M. Fuat. (1954). "XXII. Müsteşrikler Kongresinin Açış Nutku". *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*. 1 (1-4), 39-42.
- Leezenberg, Michiel. (2011). "Soviet Kurdology and Kurdish Orientalism". *The Heritage of Soviet Oriental Studies*. Edited by Michael Kemper and Stephan Conermann. Routledge, 86-102.
- Oksev, Birgül Koçak. (2012). "Uluslararası Oryantalistler Kongreleri (1873-1973) Üzerine Bir Değerlendirme". *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*. (34), 257-95.
- Omarkhali, Khanna, and Nodar Mossaki. (2014). "A History of Russian Kurdology: With a Brief Literature Overview". *Wiener Jahrbuch Für Kurdische Studien* 2, 140-77. Bremen, Germany: Der Wiener Verlag für Sozialforschung ist ien Imprint der EHV Academicpress GmbH.
- Popper, Karl Raimund. (2022). *Hayat Problem Çözmektir- Bilgi, Tarih ve Politika Üzerine*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Schrecker, Ellen. (1999). "Political Tests for Professors: Academic Freedom during the McCarthy Years". https://www.lib.berkeley.edu/uchistory/archives_exhibits/loyaltyoath/schrecker.html.
- Sirkeci, İbrahim and Andrej Privara. (2017). "Kurdish Studies in Russian Language: 1917-2017". *Kurdish Studies*. 5 (2), 187-198.
- Şumnulu, Yasemin Gürsoy. (2019). "Türk Kaynaklarında Trofim Lisenko." *Процеси Українського Державотворення Від Давніх Часів До Сьогодення (з Нагоди 1000-Річчя з Початку Правління Ярослава Мудрого) (18 Квітня 2019)*, Ternopil, 66-69.
- Togan, A. Z. V. (1985). *Tarihde Usul*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Tolz, Vera. (2008). "European, National, and (Anti-) Imperial: The Formation of Academic Oriental Studies in Late Tsarist and Early Soviet Russia". *Kritika*. 9 (1), 53-81.
- Volkov, Denis V. (2014). "Oriental Studies and Foreign Policy: Russian/Soviet 'Iranology' and Russo-Iranian Relations in Late Imperial Russia and the Early USSR." The University of Manchester.
- Yıldırım, N. (2010). "İran Dilleri-I". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6 (2), 25-38.

Bashimov, Güçgeldi. (2022). “Kazakistan’ın Hububat Ürünleri İhracatında Karşılaştırılmalı Üstünlüğünün Ölçülmesi”. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 6 (2), 187-198

Araştırma Makalesi

KAZAKİSTAN’IN HUBUBAT ÜRÜNLERİ İHRACATINDA KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜĞÜNÜN ÖLÇÜLMESİ *

Measuring the Comparative Advantage of Kazakhstan’s Exports in Cereals Products

Güçgeldi BASHİMOV **

Öz

Kazakistan, dünyanın en önemli hububat ürünleri üretici ve ihracatçı ülkelerinden biridir. Hububat üretimi ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır. Kazakistan yıllık 7-8 milyon ton hububat ürünleri ihraç etmektedir. Bu çalışma, 2001-2020 dönemi için Kazakistan’ın seçilmiş hububat ürünleri ihracatının küresel rekabet üstünlüğünü değerlendirmektedir. Kazakistan’ın hububat ihracatının karşılaştırılmalı üstünlüğü Açıklanmış Karşılaştırılmalı Üstünlükler (AKÜ) ve Açıklanmış Simetrik Karşılaştırılmalı Üstünlükler (ASKÜ) indeksleri kullanılarak analiz edilmiştir. 2001-2020 yılları arasında Kazakistan’ın hububat ürünleri ihracat verileri Birleşmiş Milletler COMTRADE istatistiklerinden toplanmıştır. Ampirik bulgular, söz konusu dönemde Kazakistan’ın özellikle buğday ve arpa ihracatında karşılaştırılmalı ve rekabetçi bir üstünlüğe sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Hububat, İhracat, Karşılaştırılmalı Üstünlük, Kazakistan.*

Abstract

Kazakhstan is the most important grain products producer and exporter country in the world. Cereals production makes significant contributions to the country's economy. Annually, on average 7-8 million tons of cereals are exported. This study evaluates the global competitiveness of Kazakhstan's selected cereals exports for the period 2001-2020. The comparative advantage of cereals exports of Kazakhstan is examined by employing Revealed Comparative Advantage (RCA) and Revealed Symmetric Comparative Advantage (RSCA) index. The data were collected from the UN-COMTRADE statistics for the Kazakhstan cereals exports from 2001-2020. The empirical findings show that Kazakhstan had a comparative and competitive advantage in wheat and barley exports during the period under consideration.

Keywords: *Cereals, Export, Comparative Advantage, Kazakhstan.*

* Geliş Tarihi / Received: 18.10.2022, Kabul Tarihi / Accepted: 23.12.2022. <https://doi.org/10.58640/asyar.1191032>

** Dr., Türkmenistan, guyc55@gmail.com, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0003-3944-5499>

Giriş

Karşılaştırmalı üstünlük teorisi, bireylerin, firmaların veya ulusların faktör donanımlarındaki farklılıklardan veya teknolojik ilerlemeden kaynaklanan ticaretten elde ettikleri faydalar ile ilgili bir ekonomik teoridir. İş gücü uzmanlığı ve fırsat maliyeti, karşılaştırmalı üstünlük kavramının altında yatan temel kavramlardır (Zhao vd., 2019: 305). Söz konusu teoriye göre her ulus daha yüksek karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünleri üretme ve ihraç etme eğilimindeyken, aynı zamanda karşılaştırmalı üstünlüğü daha düşük ve karşılaştırmalı dezavantajı olan ürünleri ithal etmeyi tercih etmektedir. Karşılaştırmalı avantajlara dayalı ticaretin gelişmesi ülkelerin refah seviyesini artıracak ve serbest ticaretin gelişmesini teşvik edecektir (Ricardo, 1817).

Ülkelerin sahip olduğu doğal kaynaklar, sosyo-ekonomik koşullar, coğrafi konum, iş gücü, teknolojik altyapı gibi faktörler dış ticarete karşılaştırmalı üstünlüğünün elde edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Kazakistan gibi doğal kaynak zengini olan ülkeler özellikle hammaddesi yoğun ürünlerin ihracatında güçlü bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Kazakistan doğal kaynaklara zengin bir ülke olmasının yanı sıra tarımsal ürünlerin üretiminde de büyük potansiyele sahip bir ülkedir. Nitekim ülkenin sahip olduğu toprak ve su kaynakları, çeşitli iklim tipleri pek çok tarımsal ürünlerin üretimine olanak sağlamaktadır. Özellikle hububat ürünleri Kazakistan ve diğer Orta Asya ülkelerinde en yaygın yetiştirilen ürünlerin başında gelmektedir (Bashimov, 2021). Bununla birlikte pek çok meyve ve sebze, endüstri bitkileri yetiştirilmekte ve ülke ihtiyacını karşılamaya yardımcı olmaktadır (Tokbergenova vd., 2018). Tarımsal üretim yöre halkına istihdam ve gelir kaynağı oluştururken, aynı zamanda ihracat yoluyla ülkeye önemli düzeyde döviz girdisi sağlamaktadır.

Kazakistan dünyanın önemli hububat ürünleri üreticisi ve aynı zamanda ihracatçı ülkelerinden biridir. Hububat ürünleri ülkenin önemli bir stratejik gıda hammaddesidir. Ülke genelinde ekili tarım arazilerinin yaklaşık %80'inde hububat yetiştirilmektedir. Son yıllarda Kazakistan'ın hububat ihracatı hızla gelişme göstermiş ve küresel hububat pazarında önemli bir aktör haline gelmiştir. Zira 1990-1995 döneminde 4,5 milyon ton hububat ürünleri yurt dışına ihraç edilirken, son yıllarda 7-8 milyon ton hububat ürünleri ihraç edilmektedir. Hububat ürünleri, Kazakistan'ın petro-kimya ürünleri ve metallerden sonra en çok ihraç ettiği önemli ürünler arasında yer almaktadır (Gridneva vd., 2018).

Hububat ürünleri eskiden beri en fazla ticarete konu olan mahsullerin başında gelmektedir. Küresel hububat ürünleri ticareti pek çok faktöre bağlı olarak genişleyip daralmaktadır. Ekonomik refahı artırmak ve kaynakların tahsisine ilişkin etkin kararlar alabilmek için bir ülkenin sektörel karşılaştırmalı üstünlüğünü ve uzmanlaşma düzeyini bilmek oldukça önemlidir. Bu bağlamda sürekli değişen bir ekonomik ortamda Kazakistan'ın hububat ürünleri ihracatında mevcut potansiyelinin ortaya konulması oldukça önem arz etmektedir. Bu çalışmanın temel amacı Kazakistan'ın seçilmiş hububat ürünleri ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğünü belirlemektir. Bu bağlamda çalışma, küresel hububat pazarında Kazakistan'ın ihracat rekabet gücünün ortaya konulması bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışmanın gelecekte hububat üzerine yapılacak bilimsel çalışmaları genişletmeye yardımcı olması ve politika yapıcılara faydalı veriler sunması beklenmektedir.

Literatür İncelemesi

Literatürde tarımsal ürünlerin karşılaştırmalı üstünlüğünü analiz etmeye yönelik çalışmalar olmasına rağmen, söz konusu çalışmaların pek çoğu özellikle Avrupa ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkeler üzerine yazılmıştır. Gelişmekte olan ülkeleri konu alan çalışmaların sayısı ise nispeten sınırlı sayıdadır. Tablo 1'de hububat ürünlerinin rekabet gücünü inceleyen çalışmalardan bazılarının yer verilmektedir.

Tablo 1. Hububat Ürünlerinin Rekabet Gücüne İlişkin Yapılan Çalışmalar

Araştırmacı(lar)	Ülkeler	Yöntem	Sonuç
Levkovich (2008).	Orta Asya ülkelerinin hububat ve pamuk ürünleri ihracatında rekabet gücü araştırılmıştır.	Vollrath'ın Nispi Ticaret Üstünlüğü indeksi ve Grubel-Lloyd indeksi.	1996-2005 dönemi için yapılan analiz sonucunda hububat ürünleri ihracatında sadece Kazakistan'ın rekabet avantajına sahip olduğu bulunmuştur.
Mo (2009).	1999-2005 yılları arasında Çin'in Hunan eyaletinin pirinç ihracatındaki rekabet gücü araştırılmıştır.	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi ve Elmas modeli.	1999 ve 2000 yıllarında Hunan eyaleti pirinç ihracatında rekabet avantajına sahipken, ilerleyen yıllarda bu avantajını kaybettiği tespit edilmiştir.
Markovich (2015).	Ukrayna'nın küresel rekabet gücü ürün bazında incelenmiştir.	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi.	Ele alınan dönemde Ukrayna'nın hububat ürünleri, gübre, demir ve çelik ürünlerinde rekabet gücüne sahip olduğu bulunmuştur.
Sharif vd. (2015).	Pakistan'ın hububat ürünleri ihracatındaki rekabet gücü ortaya konulmaya çalışılmıştır.	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi.	Yapılan analiz sonucunda Pakistan'ın pirinç ve mısır ihracatında rekabet gücüne sahipken, buğday ve arpa ihracatında rekabet avantajına sahip olmadığı belirlenmiştir.
Peker (2016).	Türkiye'nin hububat ve baklagil alt sektörünün Avrupa Birliği pazarı karşısındaki rekabet gücü incelenmiştir.	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi.	Türkiye'nin nohut, mercimek ve buğday unu ihracatında rekabet gücüne sahip olduğu belirlenmiştir. Buna karşın buğday, mısır, arpa ve kuru fasulye ihracatında rekabet üstünlüğüne sahip olmadığı bulunmuştur.
Bashimov (2017).	Kazakistan'ın buğday ihracatındaki rekabet gücü araştırılmıştır.	İhracat Piyasa Payı indeksi, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi.	Ülkenin buğday ihracatında rekabet gücüne sahip olduğu tespit edilmiştir. Ancak, rekabet gücünün giderek zayıfladığı belirlenmiştir.

Goyal ve Vajid (2017).	Hindistan'ın pirinç ihracat performansı seçilmiş ülkeler ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi.	Sonuç olarak Hindistan'ın dünya pirinç ihracatında önemli pay alan ülkeler olan Tayland, ABD ve Vietnam karşısında güçlü bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu belirlenmiştir.
------------------------	--	---	---

Materyal ve Yöntem

Bu çalışma ikincil verilere dayanmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler BM Comtrade, BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve ABD Tarım Bakanlığı veri tabanından elde edilmiştir. İhracat verileri 2001-2020 dönemini kapsamaktadır. Çalışmada hububat ürünlerinden buğday, arpa, mısır ve yulaf incelemeye alınmıştır. Ayrıca, bu çalışmada konu ile ilgili kurum ve kuruluşların raporları, araştırmaları ve istatistikleri kullanılmıştır.

Günümüzde bir ülkenin dünya ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüğünü belirlemeye olanak sağlayan pek çok indeks bulunmaktadır. Bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünün değerlendirilmesini sağlayan en önemli göstergelerden birisi Bela Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) indeksidir. AKÜ indeksi bir ülkenin dünya pazarındaki karşılaştırmalı üstünlüğünü değerlendirmede araştırmacılar tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu indeks belirli bir ürünün ihracatının ülkenin toplam ihracatı içindeki payını, aynı ürünün toplam dünya ihracatı içindeki payı arasındaki orandır. Balassa indeksi D. Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlük kavramına dayanmaktadır. Söz konusu indeks ulusların belirli ürünlerde ticaret açısından birbirlerine göre nasıl performans gösterdiğini ifade etmektedir (Batra ve Khan, 2005). Balassa'nın AKÜ indeksi belirli bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünün bulunduğu veya bulunmadığı ürünleri belirlemesi, ülkenin güçlü ve zayıf sektörlerini ortaya çıkarması ve bazı referans ülkelere karşı ülkenin rekabet gücünü değerlendirmesi nedeniyle literatürde yaygın olarak kullanılmaktadır (Goyal ve Vajid, 2017). AKÜ indeksi matematiksel olarak aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$AKÜ_{ij} = \frac{\left(\frac{X_{ij}}{X_{it}}\right)}{\left(\frac{X_{wj}}{X_{wt}}\right)} \quad (1)$$

Eğer $AKÜ_{ij} > 1$ ise, i ülkesinin j ürünüde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu ülkenin ilgili üründe uzmanlaştığını göstermektedir. Eğer $AKÜ_{ij} < 1$ ise, i ülkesinin j ürünüde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığını göstermektedir. AKÜ indeks değeri yüksek olan ürün daha iyi ihracat avantajına sahiptir (Amighini, 2005).

Balassa'nın AKÜ indeksinin sıfır ile sonsuz arasında değer alması, çarpıklık, logaritmik dönüşüm sorunu gibi bazı sorunlar içermesinden dolayı bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Dolayısıyla bazı araştırmacılar tarafından AKÜ indeksine alternatif çeşitli yeni indeksler geliştirilmiştir. Bunlardan biri de Açıklanmış Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlükler (ASKÜ) indeksidir. ASKÜ indeksi, Balassa'nın AKÜ indeksinin içerdiği asimetri sorununu giderebilmek amacıyla geliştirilmiştir. ASKÜ indeksi aşağıdaki şekilde yazılabilir:

$$ASKÜ_{ij} = (AKÜ_{ij} - 1)/(AKÜ_{ij} + 1) \quad (2)$$

ASKÜ indeksi -1 ile +1 arasında değer almaktadır. Dolayısıyla pozitif bir ASKÜ değeri karşılaştırmalı üstünlüğe işaret ederken, negatif bir ASKÜ değeri karşılaştırmalı dezavantajı ifade etmektedir (Dalum vd., 1998).

Araştırma Bulguları

Dünya genelinde bitkisel üretimin önemli bir kısmını hububat ürünleri oluşturmaktadır. Dünyadaki tüm ekilebilir arazilerin yaklaşık %50'sinde hububat ürünleri yetiştirilmektedir. 2020 yılında dünya hububat üretimi bir önceki yıla göre yaklaşık %2 oranında artarak 2,2 milyar ton olarak gerçekleşmiştir. Bu artışta özellikle buğday ve mısırın önemli payı bulunmaktadır. FAO verilerine göre 2020 yılında dünya genelinde buğday üretimi 775 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Dünyada buğday üretiminde önemli paya sahip ülkeler arasında Çin (%17), AB (%16), Hindistan (%13), Rusya (%11), ABD (%6), Kanada (%4,5), Avusturya (%4) yer alırken, ihracatta Rusya (%19), AB (%16), ABD (%14), Kanada (%13), Ukrayna (%9) ve Avustralya (%7) önemli paya sahip olan ülkeler arasındadır (FAO, 2022).

FAO verilerine göre 2020 yılında dünya mısır üretimi 1.129 milyon ton iken, pirinç üretimi 504 milyon ton, arpa üretimi 160 milyon ton ve yulaf üretimi 25,5 milyon tondur (FAO, 2022). Mısır üretiminde ilk beş ülke ABD, Çin, AB, Brezilya ve Arjantin'dir. Arpa üretiminde ise AB, Rusya, Avustralya, Kanada ve Ukrayna ilk sırada yer almaktadır. Son yıllarda ekim alanlarında görülen artış ile birlikte hava koşullarının elverişli olması nedeniyle hububat ürünlerinin üretiminde önemli artışlar elde edilmiştir. Son 10 yıllık dönemde özellikle ABD, Arjantin, Rusya, Brezilya, Ukrayna'nın hububat ürünleri üretiminde önemli artışlar görülmektedir (IGC, 2022).

Dünya hububat ürünleri üretiminde hatırı sayılır ülkelerden biri de Kazakistan'dır. Ülkede başta buğday olmak üzere arpa, mısır, yulaf, çeltik ve diğer hububat ürünleri yetiştirilmektedir. 2020 yılında hububat ekili alanların yaklaşık %54'ünde buğday tarımı yapılmıştır (Kurmanova ve ark., 2022). Kazakistan buğday üretimi bakımından dünyada 12. sırada yer almaktadır. 1990'lı yıllardan günümüze kadar buğday ekili alanda büyük bir değişim yaşanmazken, üretimde önemli düzeyde gelişme yaşanmıştır. 1995 yılında buğday üretimi 6,5 milyon ton iken, 2011 yılında 22 milyon tona ulaşmıştır. 2011 yılında havaların iyi gitmesi buğday tarımında verimi olumlu yönde etkilemiştir. 2012 yılında ise ülke genelinde yaşanan aşırı kuraklık özellikle ülkenin batı kesimlerinde buğday veriminde düşüşe neden olmuş ve o yıl buğday üretimi 9,8 milyon tona gerilemiştir. İlerleyen yıllarda da hava koşullarındaki değişikliklere bağlı olarak buğday üretimi dalgalı bir trend sergilemiştir. 2020 yılında 12 milyon hektarlık alanda 14 milyon ton buğday üretilmiştir (Tablo 2).

İncelenen dönemde buğday üretimi artış göstermiştir. Ancak, bazı yıllar üretimde önemli düzeyde azalmalar meydana gelmiştir. Bunun temel nedeni bazı yıllarda iklim şartlarının elverişsiz olmasıdır. Ülke genelinde yağış dağılımının düzensiz olması ve aşırı kuraklık verimi ve üretimi olumsuz etkilemektedir (Feher ve Fieldsend, 2019). Bununla birlikte, birim alandan elde edilen verimin yıllara göre değişiklik göstermesi üretimde dalgalanmalara neden olmaktadır. Buğdayda hektar başına alınan verim 900-1.600 kg arasında değişmektedir (Gridneva vd., 2018). İstatistik verilere göre Kazakistan'da buğday rekoltesi dünya ortalamasının oldukça altında kalmaktadır. Kazakistan'da buğday verimi ortalama 1,1 ton/ha iken, dünya ortalaması 3,5 ton/ha'dır (FAO, 2022).

Ülke genelinde buğdaydan sonra en çok yetiştirilen hububat bitkisi arpadır. 1990'lı yılların başında 5 milyon hektarlık alanda arpa üretimi yapılırken, 2000'li yıllarda arpa ekim alanı 1,5 milyon hektara gerilemiştir. İlerleyen yıllarda arpa ekim alanında dalgalı bir trend görülmektedir. 2020 yılında ülke genelinde 2,7 milyon hektar alanda arpa yetiştirilmiştir. Arpa üretimi de ekim alanına bağlı olarak yıllara göre azalış ve artış göstermiştir. Hububat ürünleri içerisinde diğer önemli bitkiler mısır ve yulafır. Ancak mısır ve yulafın üretim miktarı oldukça düşük düzeyde seyretmektedir. Bununla birlikte 2000'li yılların başında yaklaşık 250 bin ton olan mısır üretimi hayvancılığın gelişmesine paralel olarak hızla artmış ve 2020 yılında 958 bin tona ulaşmıştır (FAO, 2022). Ülkede mısır ve yulaf üretimi daha çok iç talebi karşılamaya yönelik yapılırsa da ihracata yönelik üretimin çeşitli yollarla teşvik edilmesi ile üretimde önemli artışlar sağlanabilir.

Tablo 2. Kazakistan’da Seçilmiş Hububat Ürünlerinin Üretim Durumu

Yıllar	Buğday		Arpa		Mısır		Yulaf	
	Ekili alan (Bin Ha)	Üretim (Bin ton)	Ekili alan (Bin Ha)	Üretim (Bin ton)	Ekili alan (Bin Ha)	Üretim (Bin ton)	Ekili alan (Bin Ha)	Üretim (Bin ton)
1995	11.290	6.490	3.933	2.208	70	135	406	249
2000	10.050	9.073	1.625	1.663	74	248	189	181
2005	11.813	11.198	1.450	1.527	104	432	135	160
2010	13.138	9.638	1.332	1.312	95	462	162	133
2011	13.686	22.732	1.515	2.593	96	481	143	258
2012	12.410	9.841	1.634	1.490	100	520	165	147
2013	12.953	13.941	1.836	2.539	107	569	220	305
2014	11.923	12.996	1.909	2.412	125	663	192	226
2015	11.569	13.748	2.038	2.675	137	734	204	244
2016	12.373	14.985	1.893	3.231	135	762	209	335
2017	11.912	14.802	2.069	3.305	136	784	213	285
2018	11.354	13.947	2.520	3.971	150	862	235	336
2019	11.296	11.452	2.980	3.830	156	895	243	267
2020	12.057	14.256	2.729	3.659	162	958	228	240

Kaynak: (USDA, 2022; FAO, 2022).

Kazakistan buğday ihracatında dünyada miktar bazında 9. sırada yer alırken, değer bakımından dünyada 12. sırada yer almaktadır. Kazakistan’ın hububat ürünleri ihracatına ilişkin veriler Tablo 3’te sunulmaktadır. 2020 yılında hububat ürünleri arasında 1,1 milyar dolarlık ihracat değeri ile buğday ilk sırada yer almaktadır. Bunu sırasıyla arpa, mısır ve yulaf takip etmektedir. İncelenen dönemde hububat ürünlerinin ihracat değerleri üretime bağlı olarak hareketlilik sergilemektedir. Bazı yıllarda yaşanan aşırı kuraklıktan hububat üretimi olumsuz etkilenmiştir. Buna bağlı olarak ihracatta da zaman zaman dalgalanmalar görülmektedir. Ayrıca, son dönemlerde küresel ekonomide yaşanan yavaşlamanın hububat ihracatına olumsuz yansıdığı söylenebilir.

Ülkenin hububat ürünlerinin ana ihracat destinasyonları BDT ülkeleri, AB ülkeleri, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleridir. Hububat ihraç edilen ülkelerin başında Özbekistan, Tacikistan, Rusya, İran, Afganistan ve Kırgızistan gelmektedir. Hububat ürünlerinin %70’ten fazlası komşu ülkelere ihraç edilmektedir. Bunların dışında farklı ülkelere de ihracat gerçekleştirilse de bu oran oldukça düşük seviyede kalmaktadır. Hububat ürünleri ihracatında belli sayıdaki ülkelere olan bağımlılığı azaltmak hem de ihracat gelirlerini artırmak için ihracat pazarını çeşitlendirme yoluna gidilmelidir. Özellikle AB ve Orta Doğu bölgesi gibi geniş pazarlara yönelik ihracat artırılmalıdır. Ancak, ülkenin açık denizlere ve okyanuslara direkt çıkışının olmaması hububat ürünlerini dış pazarlara ihraç etme olanağını sınırlandırmaktadır. Bu da ülkenin ihracat potansiyelini olumsuz etkilemektedir. Buna rağmen son yıllarda Avrupa Birliği ülkeleri ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine az da olsa hububat ihracatı gerçekleştirilmektedir (Tokbergenova vd., 2018). Ancak, söz konusu ülkelerin coğrafi bakımdan Kazakistan’dan uzak olması dolayısıyla hububat ürünlerinin bu pazarlara ulaştırılmasında bazı zorluklar

yaşanmaktadır. Lojistik faaliyetlerin organizasyonundaki eksiklik, transit ve gümrük prosedürlerinin yavaş ilerlemesi sonucu hububat sevkiyatında zorluklar yaşanmaktadır (Ryspekova, 2016).

Tablo 3. Kazakistan'da Seçilmiş Hububat Ürünleri İhracatı (Bin dolar)

Yıllar	Buğday	Arpa	Mısır	Yulaf
1995	241.302	68.735	2.162	3.227
2000	453.668	40.545	1.387	2.942
2005	219.727	28.965	617	8
2010	911.491	39.054	1.429	498
2011	609.419	51.442	4.353	891
2012	1.599.128	111.017	2.536	755
2013	1.253.937	76.315	1.381	1.196
2014	960.072	60.329	6.875	813
2015	688.739	142.762	6.209	165
2016	685.069	104.368	3.353	1.079
2017	659.526	109.052	6.434	1.333
2018	971.803	137.151	9.446	1.452
2019	1.003.207	293.537	16.882	3.959
2020	1.137.140	299.458	15.550	1.549

Kaynak: (FAO ve UN Comtrade veri tabanı).

Kazakistan'ın seçilmiş hububat ürünlerine ait Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) indeks değerleri Tablo 4'te sunulmaktadır. Buna göre, buğday ve arpa ürünlerine ait AKÜ indeks değerleri ele alınan dönemin tamamında 1'den fazla değer almaktadır. Buğdaya ait indeks değeri 2003 yılında en yüksek iken (18,76), 2004 yılından itibaren indeks değerinde düşüş yaşanmıştır. Son 3 yılda ise indeks değeri artış eğilimi göstermektedir. Ele alınan dönemde buğday için ortalama AKÜ indeks değeri 8,32'dir. Tablo 4 incelendiğinde arpa ürününe ait indeks değeri de ele alınan dönemde inişli-çıkışlı bir seyir sergilemektedir. 2020 yılında arpa ürününe ait AKÜ değeri en yüksek değere ulaşmıştır (15,00). Çalışma döneminde arpa için ortalama AKÜ indeks değeri 5,38 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak bu iki ürüne ait AKÜ değerleri Kazakistan'ın dünya buğday ve arpa pazarında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu göstermektedir.

Yapılan analiz sonucunda mısır ve yulaf ürünlerine ait AKÜ indeks değerleri ele alınan dönemde 0 ile 1 arasında değer almıştır. İncelenen dönemde mısır ürünü için indeks değeri ortalama 0,06 iken, yulaf ürününe ait indeks değeri ortalama 0,41 olarak bulunmuştur. Bu da küresel pazarda Kazakistan'ın mısır ve yulaf ihracatında karşılaştırmalı dezavantaja sahip olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte son yıllarda özellikle yulaf ürününe ait AKÜ indeks değerinde belirgin bir artış göze çarpmaktadır. 2019 yılında yulaf ihracatında avantajlı konuma geçmiş, ancak bir sonraki yıl tekrar dezavantajlı konuma düşmüştür.

Tablo 4. Kazakistan'ın Seçilmiş Hububat Ürünlerine Ait AKÜ İndeks Değerleri

Yıllar	Buğday	Arpa	Mısır	Yulaf
--------	--------	------	-------	-------

2001	15,93	11,09	0,12	0,91
2002	13,73	5,04	0,08	0,03
2003	18,76	3,44	0,16	0,39
2004	8,91	4,86	0,08	0,18
2005	4,59	2,98	0,02	0,01
2006	7,91	1,00	0,04	0,02
2007	11,07	2,09	0,01	0,60
2008	7,29	3,22	0,01	0,48
2009	5,62	9,69	0,01	0,00
2010	7,30	2,07	0,02	0,23
2011	2,64	1,42	0,03	0,22
2012	6,52	2,80	0,01	0,19
2013	5,68	1,95	0,01	0,36
2014	4,77	1,82	0,05	0,23
2015	6,35	6,55	0,08	0,08
2016	8,12	7,31	0,05	0,73
2017	6,11	5,67	0,08	0,76
2018	7,48	5,66	0,09	0,63
2019	8,08	13,89	0,15	1,62
2020	9,44	15,00	0,16	0,63
Ortalama	8,32	5,38	0,06	0,41

Kaynak: (Yazarlar tarafından hesaplanmıştır).

Hububat ürünlerine ilişkin hesaplanan Açıklanmış Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlükler (ASKÜ) indeks değerleri Tablo 5'te sunulmaktadır. Tablo 5'e göre Kazakistan buğday ve arpa ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahipken, mısır ve yulaf ihracatında ise karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı görülmektedir. Yani, ASKÜ indeksi yukarıda hesaplanmış olan AKÜ indeksiyle tutarlılık arz etmektedir. Her iki indeks değerlerinden anlaşılacağı üzere Kazakistan'ın buğday ve arpa ihracatında sahip olduğu karşılaştırmalı üstünlüğünün hep devam ettirmiştir. Ancak, söz konusu ürünlere ait indeks değerleri aşırı dalgalanma sergilemektedir. Nitekim hububat ürünleri üretiminde zaman zaman yaşanan dalgalanmalar ihracatta istikrarsızlığa neden olmaktadır.

Tablo 5. Kazakistan'ın Seçilmiş Hububat Ürünlerine Ait ASKÜ İndeks Değerleri

Yıllar	Buğday	Arpa	Mısır	Yulaf
2001	0,88	0,83	-0,79	-0,04
2002	0,86	0,67	-0,86	-0,94

2003	0,90	0,55	-0,72	-0,44
2004	0,80	0,66	-0,85	-0,70
2005	0,64	0,50	-0,96	-0,98
2006	0,78	0,00	-0,92	-0,96
2007	0,83	0,35	-0,99	-0,25
2008	0,76	0,53	-0,99	-0,35
2009	0,70	0,81	-0,97	-1,00
2010	0,76	0,35	-0,97	-0,63
2011	0,45	0,17	-0,95	-0,63
2012	0,73	0,47	-0,97	-0,69
2013	0,70	0,32	-0,98	-0,47
2014	0,65	0,29	-0,91	-0,63
2015	0,73	0,74	-0,86	-0,85
2016	0,78	0,76	-0,91	-0,16
2017	0,72	0,70	-0,86	-0,14
2018	0,76	0,70	-0,84	-0,23
2019	0,78	0,87	-0,73	0,24
2020	0,81	0,87	-0,73	-0,23
Ortalama	0,75	0,56	-0,89	-0,50

Kaynak: (Yazarlar tarafından hesaplanmıştır).

Gıda sanayi ve yem sanayinin ana hammaddesini oluşturan hububat ürünlerinin önemi her geçen gün artmaktadır. Hububat ürünleri kapsadığı alan, üretim hacmi ve ülke ekonomisine sağladığı katkıdan dolayı stratejik bir öneme sahiptir. Kazakistan hububat üretiminde ekilebilir arazi varlığı, iklim ve hava koşulları, nispeten düşük kaynak maliyeti gibi doğal avantajlara sahiptir. Kazakistan özellikle buğday ve arpa ihracatında yüksek rekabet avantajına sahip olmasına rağmen bu sektörde potansiyelini tam olarak kullanamamaktadır. Bunun temel nedeni ise sektörde küçük ölçekli işletmelerin hâkim olması, sektörde verimliliğin ve karlılığın düşük olması, makineleşme düzeyinin düşük olması, modern hububat depolama sistemlerinin gelişmemiş olması, sektöre yönelik yatırımların yetersiz olması, yenilikçi teknoloji kullanımının yetersiz olmasıdır. Aynı zamanda yurt içinde nakliye maliyetlerindeki aşırı artış ile lojistik faaliyetlerinin organizasyonunda yaşanan aksamalar ülkenin uluslararası ticarete rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Bununla birlikte, hububat üretimine yönelik devlet desteklerinin yetersiz oluşu sektörün gelişimini yavaşlatmaktadır (Tokbergenova vd., 2018; Kaliyev ve Moldashev, 2020; Namazova ve Wei, 2020). Son yıllarda hububat ürünleri üretiminde dalgalanma görülsede genel olarak artış eğilimi göstermektedir. Ancak, hububat yetiştiriciliğinde yüksek kaliteli tohumluk kullanım düzeyi ve ileri teknolojilerin kullanımı halen oldukça düşük seviyede kalmaktadır (Djoldasbayeva vd., 2018).

Rekabetin giderek daha da zorlaştığı dünya hububat pazarında Kazakistan'ın rekabet gücünü sürdürebilmesi için mevcut yapısal sorunların giderilmesine yönelik tedbirler alınması gerekmektedir. Hububat üretiminde ürün kalitesinin sürekli iyileştirilmesi gerektiği için bu yönde bitki ıslah

çalışmalarına devam edilmelidir. Ülke genelinde sertifikalı ve kaliteli tohumluk kullanımının yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesi oldukça önem arz etmektedir. Ayrıca, hububat endüstrisine yönelik lojistik ve depolama sisteminin iyi organize edilmesi gerekmektedir. Nakliye faaliyetlerinin ve depolama tesislerinin daha da iyileştirilmesi ile hububat ürünlerinin ticareti daha güvenilir ve karlı hale gelecektir. Buna ilaveten hububat ürünlerinin ihracat performansının düşmesini engellemek için ihrac pazarlarında çeşitlendirmeye gidilmelidir. Böylece dış pazarlardan kaynaklanabilecek sorunların ihracat üzerindeki olumsuz etkilerinin hafifletilmesi sağlanabilir. İhracat pazarlarının çeşitlendirilmesi ihracat yoluyla elde edilecek gelirlerin artırılmasına ve dolayısıyla ulusal ekonomiye olumlu katkı sağlayacaktır.

Sonuç

Kazakistan sahip olduğu coğrafi konumu ve geniş tarım arazileri sayesinde hububat üretiminde ve ihracatında önemli bir potansiyele sahip bir ülkedir. Ancak, hububat üretim miktarı iklim ve hava şartlarına bağlı olarak yıllar itibarıyla hareketlilik sergilemektedir. Hububat ürünleri Kazakistan'ın başlıca ihracat kalemleri arasında yer almaktadır. Bu çalışmada Kazakistan'ın hububat ürünleri ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğü belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma 2001-2020 dönemini kapsamakta ve analiz yöntemi olarak AKÜ ve ASKÜ indeksleri kullanılmıştır.

Kazakistan'da halen hububat tarımında monokültür tarım sisteminin hâkim olması, hububat ekim alanlarında çeşitliliğin az olması, verimin düşük olması gibi nedenlerle üretim ve ihracatta dalgalanmalar yaşanmakta ve buna bağlı olarak rekabet gücünde istikrarsızlık göze çarpmaktadır. Kazakistan'ın hububat ihracatı ağırlıklı olarak Orta Asya ve Rusya pazarlarına odaklanmaktadır. Bu nedenle arz bolluğu döneminde hububat ihracatını artırmak için başka pazarlar aramaya ihtiyaç duyulmaktadır.

AKÜ ve ASKÜ indeksleri kullanılarak elde edilen bulgulara göre Kazakistan ele alınan dönemde buğday ve arpa ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Ancak, mısır ve yulaf ihracatında ise karşılaştırmalı dezavantaja sahip olduğu belirlenmiştir. Kazakistan gelecekte hububat üretimini ve ihracatını artırarak gerek bölgesel gerekse küresel piyasada rekabet gücünü güçlendirme potansiyeline sahiptir. Ancak, bu avantajın yanı sıra pek çok yapısal sorunlar da bulunmaktadır. Hububat ürünlerinde pazar payının artırılabilmesi için uzun vadeli bir perspektife odaklanan stratejiler ile politikaların oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir. Etkin stratejilerin uygulanması ile birlikte ülkenin ihracat fırsatlarının geliştirilmesi ve ihracat potansiyelinin artırılması sağlanabilir.

Kaynaklar

- Amighini, A. (2005). "China in the International Fragmentation of Production: Evidence from the ICT Industry". *The European Journal of Comparative Economics*. 2 (2), 203-219.
- Bashimov, G. (2017). "Buğday İhracatında Kazakistan'ın Rekabet Gücü". *U.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*. 31 (2), 11-21.
- Bashimov, G. (2021). "Orta Asya Ülkelerinde Buğday Üretimine Ekonomik Gelişim Seyri". *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*. 7 (1), 66-75.
- Batra, A.; Khan, Z. (2005). "Revealed Comparative Advantage: An Analysis for India and China". ICRIER Working Paper No. 168, New Delhi.
- Dalum, B., Laursen, K. ve Villumsen, G. (1998). "Structural Change in OECD Export Specialization Patterns: De-specialization and 'Stickiness'". *International Review of Applied Economics*. 12, 447-467.
- Djoldasbayeva, G., Yessaidar, U.; Kirdasinova, K.A. (2018). "Development of Grain Industry of The Republic of Kazakhstan". *Journal of Problems of Agrimarkets*. 3, 45-53.
- FAO. (2022). <http://www.fao.org/faostat> (15 July, 2022).
- Feher, I. ve Fieldsend, A.F. (2019). "The Potential for Expanding Wheat Production in Kazakhstan: Analysis from a Food Security Perspective". Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Goyal, K.A.; Vajid, A. (2017). "Revealed Comparative Advantage of India's Rice Export with Selected Countries (A Case Study)". *Pacific Business Review International*. 9 (9), 51-56.

Gridneva, Y.E., Kaliakparova, G.Sh.; Gusseva, O.S. (2018). "Current Trends in the Development of Wheat Market in the Republic of Kazakhstan". *Journal of Problems of Agrimarkets*. 2, 148-154.

IGC. (2022). https://www.igc.int/en/gmr_summary.aspx (10 July, 2022).

Kaliyev, G.; Moldashev, A. (2020). Kazakistan'da Tarımsal Üretim Güncel Sorunları, *XIII International Scientific and Practical Conference (15-16 October)*, Minsk, 100-103.

Levkovich, I. (2008). "Competitiveness of cotton and wheat production and processing in Central Asia". Ed., T. Glauben., J.H. Hanf., M. Kopsidis, A. Pienadz ve K. Reinsberg. *Agri-food Business: Global Challenges-Innovative Solutions*. IAMO, Vol. 46, 133-150.

Markovich, I. B. (2015). "Specialization of Export Commodity Groups as One of the Features of State Trade Potential". *Actual Problems of Economics*. 10 (172), 43-50.

Mo, L. (2009). Research on the International Competitiveness of the Rice in Hunan, *2nd International Conference on Future Information Technology and Management Engineering (13-14 December)*, China, 507-510.

Namazova, A. S. ve Wei, F. (2020). "Grain production overview of research in Kazakhstan". *Journal Capital of Science*. 6 (23).

Peker, A. E. (2016). "Türkiye Hububat ve Baklagil Alt Sektörünün Avrupa Birliği Pazarı Karşısındaki Rekabet Gücü". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 5 (2), 1-20.

Ricardo, D. (1817). *On The Principles of Political Economy and Taxation*. London: John Murray.

Ryspekova, M. O. (2016). "An Assessment of the Export Potential of Crop in Kazakhstan". *Journal of Problems of Agrimarkets*. 2, 48-55.

Sharif, M., Niazi, M.A., Mahar, A.B.; Jabbar, A. (2015). "Study on Competitiveness of Cereals and their Products Exports from Pakistan". *Journal of Agricultural Research*. 53 (3), 453-465.

Tokbergenova, A., Kiyassova, L.; Kairova, Sh. (2018). "Sustainable Development Agriculture in the Republic of Kazakhstan". *Polish Journal of Environmental Studies*. 27 (5), 1923-1933.

USDA. (2022). www.fas.usda.gov (22 July 2022).

Zhao, D., Hubacek, K., Feng, K., Sun, L. ve Liu, J. (2019). "Explaining Virtual Water Trade: A Spatial-Temporal Analysis of the Comparative Advantage of Land, Labor and Water in China". *Water Research*. 153, 304-314.

Huo, Xiaobin. (2022). “Orientalism And Yi-Xia Distinction: Tracing The Internal Cause of The Westernization of Chinese Law”. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 6 (2), 199-216.

Lisans Üstü Tez Makalesi

ORIENTALISM AND YI-XIA DISTINCTION: TRACING THE INTERNAL CAUSE OF THE WESTERNIZATION OF CHINESE LAW*

Oryantalizm ve Yi-Xia Ayrımı: Çin Hukukunun Batılılaşmasının İçsel Nedeninin İzini Sürmek

Xiaobin HUO**

Abstract

One important theme of China from later 19th century till now is her westernization, including legal westernization, which is a fast and overwhelmingly process. Legal Orientalism may provide an external perspective to describe a National Pygmalion Effect, the combination of the Orientalization and self-Orientalization, but it is not sufficient to address some internal factors driving the progress of the westernization of Chinese law. Therefore, the main purpose of this article is to provide an internal perceptible to explain the westernization of Chinese law by investigating Chinese Yi-Xia distinction, the Chinese counterpart of Orientalism. By a comparative analysis between Orientalism and Yi-Xia distinction, it could be discovered that there is a dichotomy in both of the two epistemologies. On the other hand, Yi-Xia distinction was supported by a more conservative feature of “Yi-Xia Major Defense”, while the Orientalism was more expansive and promoted to tame the Orient by implementing the Orientalization. Consequently, the Sinicization under Yi-Xia distinction was limited due to the doctrine of “Yi-Di shall not be ruled”. The reverse Yi-Xia distinction in Qing dynasty further changed the substance of Yi-Xia distinction. Therefore, it’s more appropriate to explain the fast and thorough westernization of Chinese law as the outcome of the mixture of both external and internal factors. It’s a lost nationalism process implemented by westernization, rather than a monodirectional Orientalization process.

Keywords: *Orientalism, Yi-Xia Distinction, Reverse Yi-Xia Distinction, National Pygmalion Effect.*

Öz

19. yüzyılın sonlarından bugüne kadarki Çin’in önemli konularından biri, hızlı ve yoğun bir süreç olan, yasal Batılılaşma da dahil olmak üzere Batılılaşmasıdır. Yasal Oryantalizm, Oryantalleşme ve kendi kendine Oryantalizmin birleşimi olan Ulusal bir Pygmalion Etkisini tanımlamak için dışsal bir bakış açısı sağlayabilir, ancak Çin hukukunun Batılılaşmasının ilerlemesini yönlendiren bazı iç faktörleri ele almak yeterli değildir. Bu nedenle bu makalenin temel amacı, Oryantalizm’in Çin’deki karşılığı olan Çin Yi-Xia ayrımını inceleyerek Çin

* Geliş Tarihi / Received: 17.07.2022, Kabul Tarihi / Accepted: 29.12.2022. <https://doi.org/10.58640/asyar.1144593>

** PhD Candidate, City University of Hong Kong School of Law, xiaobihuo3-c@my.cityu.edu.hk, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0001-5953-5497>

hukukunun Batılılaşmasını açıklamaya yönelik içsel bir algı sağlamaktır. Oryantalizm ile Yi-Xia ayrımı arasında karşılaştırmalı bir analiz yapıldığında, her iki epistemolojide de bir ikilik olduğu keşfedilebilir. Öte yandan, Yi-Xia ayrımı, “Yi-Xia Büyük Savunması”nın daha muhafazakar bir özelliği ile desteklenirken, Oryantalizm daha genişir ve Oryantalizasyonu uygulayarak Doğu’yu ehlileştirmeye teşvik etmiştir. Sonuç olarak, Yi-Xia ayrımı altındaki Çinleştirme, “Yi-Di yönetilmeyecek” doktrini nedeniyle sınırlandırıldı. Qing hanedanındaki ters Yi-Xia ayrımı, Yi-Xia ayrımının özünü daha da değiştirdi. Bu nedenle, Çin hukukunun hızlı ve kapsamlı bir şekilde Batılılaşmasını hem dış hem de iç faktörlerin karışımının bir sonucu olarak açıklamak daha uygundur. Tek yönlü bir Oryantalizasyon sürecinden ziyade Batılılaşmanın uyguladığı kayıp bir milliyetçilik sürecidir.

Anahtar Kelimeler: Oryantalizm, Yi-Xia Ayrımı, Reverse Yi-Xia Ayrımı, Ulusal Pygmalion Etkisi.

Introduction

One important theme of China from the later 19th century till now is her westernization, which nearly revamped the civilization of China, including her legal system. As a complex and lengthy historical evolution process, the westernization of Chinese law has been explained by scholars from different perspectives. Some scholars described it to be a process derived from legal imperialism. And some other scholars preferred to describe it as the modernization of Chinese law. In fact, the two perspectives are the two sides of one coin. A more theoretical epistemology of Legal Orientalism featured with Orientalization and self-Orientalization of Chinese law is able to consolidate the above two perspectives. Developed by Teemu Ruskola, Legal Orientalism was derived from Said's theory of Orientalism, which is "a political vision of reality" (Said, 1978: 43) and is "a Western style for dominating, restructuring, and having authority over the Orient" (Said, 1978: 3).

It's pointed out that the essential feature of Orientalism was "Eurocentrism" (Dirlik, 1996: 111). Therefore, the main argument of Legal Orientalism is not whether there is law in China, but whether there is Western-type law and also "from the law's point of view, Americans constitute legal subjects and the Chinese nonlegal nonsubjects" (Ruskola, 2013: 32). Unsurprisingly, under the theory of Legal Orientalism, the Orientalization and self-Orientalization in Said's context could also be observed in the history of Chinese legal westernization. In explaining the westernization of Chinese law, Legal Orientalism provides an external perspective to describe the National Pygmalion Effect, but it's still inadequate to sufficiently explain the cause of this phenomenon. Considering ancient China was a completely different civilization to the European world, this phenomenon seemed to be abnormal and anti-intuitive.

If Legal Orientalism is not able to address some internal factors driving the progress of the westernization of Chinese law, are there any other supplementary explanations to fill the gap? If under Legal Orientalism, western law is made to be the benchmark when commenting on Chinese law, then what is the voice of China itself? This is an inherent defect of Orientalism as a Eurocentric epistemology, and it did not consider whether there was another epistemology in China that also promoted such a process. In fact, the Chinese Yi-Xia distinction has played a similar role to Orientalism in the long Chinese history, therefore, it's a Chinese counterpart of Orientalism. This article is the first attempt to analyze the intellectual background of the westernization of Chinese law from a comparative study of Orientalism and Yi-Xia distinction (夷夏之辨), in order to provide an alternative explanation of how Yi-Xia distinction had played its indispensable role in the process of the westernization of Chinese law.

Literature Review and Methodology

Regarding the westernization of Chinese law, modern literature is replete with discussions from two perspectives: the legal imperialism and the theory of modernization.

The theory of legal imperialism generally investigates the implementation of extraterritoriality in non-western countries and how the western legal system was expanded in non-western countries. Pär Cassel alleges that the western rulers wished to treat their extraterritoriality in China as "a laboratory for the reform of the Chinese system of justice" (Cassel, 2012: 145). Turan Kayaoglu also states that the prerequisite for western rulers' "recognition of non-western countries' claim of the Westphalian sovereignty" was the institutionalization of state law on non-western countries (Kayaoglu, 2005: 3). He further alleges that the institutionalization is a comprehensive revamp of the traditional national law from the "the clarification of rules, the spread of the state's court system, and the establishment of a legal hierarchy" (Kayaoglu, 2005: 5). This line of thought is mirrored by the investigation conducted by the commission to China after Washington Conference Resolution in 1922 to check whether the Chinese judicial system had conformed to western law and whether conditions have been met for western powers to relinquish their extraterritoriality (Li, 2006: 26). Unlike Kayaoglu, who choose to use the less emotional word 'institutionalization' to describe the motivation of western powers, Li Yang proposes a more nationalism tag 'legal imperialism' to describe western powers' attitudes on relinquishing their extraterritoriality in China. And the implementation of legal imperialism is a holistic and long process, ranging from the consular court to the establishment of separate court to exercise the extraterritoriality, like the United States court in China in early 20th century (Li, 2015: 161). Unlike the consular jurisdiction right and the United States court in China which exercised the western law within a limited

geographical scope, the precondition for relinquishing the extraterritoriality is to persuade China to replace traditional Chinese law with western legal system extensively across the country; this is the climax and ultimate purpose of the legal imperialism.

On the other hand, instead of examining the motivation of external western powers, the theory of modernization investigates the motivation of non-western countries when they managed to abolish western powers' extraterritoriality. Under this theory, China was entitled to abolish it under the principle of *rebus sic standibus* of the Vienna Convention on the Law of Treaties. But in order to achieve this goal, China needed to fix its weakness exposed by the western countries during the military conflicts in 19th and 20th centuries, and this effort to fix its own deficiencies initiated the modernization, and also the westernization movement of the Chinese legal system. Liang Tianhong further states that the reduction of the discrepancy between the legal system of China and that in western countries was an acceptable and practicable method to abolish the extraterritoriality of western powers (Liang, 2005: 111-112). He Qinhua also alleges that legal transplantation is necessary as it is a shortcut to the countries with unenlightened law to develop (He and Li, 2003: 635).

In view of the above scholarship, there are few more researches connecting the process of modern China with her past from a comparative perspective. The aim of this article is to trace back to the intellectual background of the westernization of Chinese law by conducting a comparative analysis of Yi-Xia distinction with the much better-known Orientalism and Legal Orientalism to provide an alternative perspective on the westernization of Chinese law. A detailed reconsideration of the cause of the westernization of Chinese law will be presented in this article. From the comparison it could be discovered that Yi-Xia distinction was more defensive and Orientalism was more expansive. Besides conspicuous difference, a concept of reverse Yi-Xia distinction will be further proposed to describe the transformation of Yi-Xia distinction under the Manchu rule in the Qing dynasty. It will be argued that the conservative feature of Yi-Xia distinction and the reverse Yi-Xia distinction jointly composed the internal deciding factors which promoted the fast legal Orientalization in China.

Yi-Xia Distinction as the Counterpart of Orientalism

The first issue is what is the Yi-Xia distinction? Simply speaking, it's a Chinese version of Orientalism, which means how China looked at the rest of the world with her as the benchmark. From the Zhou (周, 1046 BC- 256 BC) dynasty, there has been a clear distinction between *Huaxia* (華夏, meaning China)¹ and Yi-Di (夷狄, meaning Barbarian regimes). Just as *Zhuxia* (諸夏, meaning all the Xias), another name of *Huaxia*, indicated, the hereditary fiefs (諸侯) under the lead of Zhou court constituted the bedrock of the Chinese civilization. Around the Central Plain (中原), the core region of *Huaxia*, were the non-Chinese people. In the Confucianism classic *Book of Rites* (禮記), people around the four directions of the Central Plain were assigned different names: Eastern Yi (東夷), Western Rong (西戎), Southern Man (南蠻) and Northern Di (北狄) and they were collectively called Yi-Di.

The geographic distinction lay the foundation of the Yi-Xia distinction, which was further supplemented with cultural and political justification. This applies to the Orientalism and Yi-Xia distinction both. In ancient Greece, The Orient was depicted as "servile, ugly, effeminate, weak and always defeated" by contrast with the superior "free, brave, strong and victorious" Greeks (Huang, 2007: 125). Similar to the negative comments on the Orient by the Occident under Orientalism, in the context of Yi-Xia distinction, "Yi-Di" people's character was consistently described by the Chinese with negative features and they were always equated with an animal not cherishing virtue of human being. Guan Zhong (管仲, 720 BC- 645 BC), the Chancellor of the Qi State (齊國) in the Spring and Autumn period, compared the Yi-Di and *Huaxia*: "Yi-Di is like jackals and wolves and are never be satisfied, *Huaxia* states are close to each other and cannot be abandoned 戎狄豺狼,不可厭也,諸夏親暱,不可棄也" (Yang, 2009: 256). Ban Gu (班固, 32-92) and Ban Chao (班超, 32-102) in the Han dynasty (漢, 202 BC- 220 AD) inherited this identification on Yi-di. Ban Gu said that: "the Yi-Di lives in separated regions with different customs, not born from the equilibrium, incapable to be educated by rules and justice 夷狄者,与中国绝域异俗,非中和气所生,非礼义所能化" (Chen, 1994: 318). Therefore, Yi-Di,

---

¹ *Huaxia* is not the only ancient name of "China" and there are other references to "China" in the ancient period.

“inherently an animal ...is hard to cultivate and easy to rebel 蠻夷懷鳥獸之心，難養易敗”as Ban Chao described (Fan, 2000: 47). The judgements above on the nature of Yi-Di were firmly maintained as one important axiom of Confucianism until the end of China’s pre-modern history. In Ming scholar Wang Fuzhi(王夫之, 1619-1692)’s work, such descriptions of Yi-Di were frequently used, from dog and goat (“犬羊”) jackal and tiger (“豺虎”)、captive (“虜”) to beasts(“禽獸”) (Wang, 2011: 502). This long and consistent stereotype on Yi-Di justified the different attitudes against Yi-Di under Yi-Xia distinction from Orientalism, as discussed in the following sections.

Furthermore, similar to Orientalism, the discourse power of Yi-Xia distinction was also demonstrated by the mirroring of Chinese institution on its history of foreign countries. This is because our understanding of “Yi-Di” or “Barbarian” mostly come from record of the China or Occident, not from the other side. For example, about the Trojan War, “The Trojans had left no literary records about themselves or their adversaries” (Huang, 2007: 125). Then the understanding of the West about Trojans all came from the narratives of Greeks. A similar manner when judging and viewing other countries can be found in Chinese history. Taking legal institutions as an example, Chinese historians paid attention only to the criminal law of foreign countries, as in ancient China, the legislation was more focused on the criminal law. In the whole series of the *Twenty-Four Histories* (二十四史), among the 63 instances mentioning the domestic legal practice of barbarian or foreign countries, almost 43 of them are about criminal law records. In this sense, Yi-Xia distinction also became the boundary between the stage and audience, Yi-Di is made to play in this stage according to the understanding and expectation of China.

Due to the above reasons, both Orientalism and Yi-Xia distinction are anti-empirical, as Said interpreted Orientalism (Said, 1978: 70), and naturally contain multiple levels of domains.² Orientalism or the Yi-Xia distinction are not purely academic theories, instead, to some extent, they can be explained as a kind of national spirit backed by the civilization, military and political power of a specific country or region. As many modern scholars have discussed, they are more similar to the essence of the long-survived custom, a worldview, and a belief, meaning that they are not supported by rigid evidence and logic induction, but by their status as a crucial part of the national identification, and would transform with the change of macrolevel political, military and economic conditions. Therefore, their persuasiveness depends on the civilization, military and political power behind them. Put it in another word, they were the result of civilization, military and political conflict and competition, and existed as a sort of triumphal legacy of the power relationship.

The outcome of the above discourse power is a clear trend that one side triumphs over another side, which is demonstrated by two pairs of similar and comparable phenomena: Orientalization and derivative Self-orientalization, and Sinicization and derivative Self-Sinicization. In the context of Orientalism, Orientalization and self-Orientalization are the process in which the orient was forced or voluntarily replaced their institutions and cultures with that of the Occident, this was a process of Westernization. Similarly, in the history of China, there was also a similar process, an even longer Sinicization and Self-Sinicization process.

Then one interesting, also important point was that what will happen when the two epistemologies encountered with each other in 19th century? A conflict between each other was inevitable. It could be observed that since the 19th century, after the door of China was opened by the Western powers, Chinese

---

² According to Said, “Orientalism... refers to several overlapping domains: first, the changing historical and cultural relationship between Europe and Asia, a relationship with a 4000-year-old history; second, the scientific discipline in the west according to which, beginning in the early nineteenth century, one specialized in the study of various Oriental cultures and traditions; and, third, the ideological suppositions, images and fantasies about a currently important and politically urgent region of the world called the Orient. The relatively common denominator between these three aspects of Orientalism is the line separating Occident from Orient and this, I have argued, is less a fact of nature than it is a fact of human production, which I have called imaginative geography. This is, however, neither to say that the division between Orient and Occident is unchanging nor is it to say that it is simply fictional” (Said 1986: 211). Michiaki Fujii (藤井倫明) with the Yamazaki Ansai School(山崎闇齋學派) as example, summarized three kinds of views about Yi-Xia distinction, “First is the position of cultural supremacy theory: they considered that the relationship of “Hua Yi” is determined by the merits and drawbacks of ethics, customs. Second is the position of “Ming Fen” theory: they considered that the relationship of “Hua Yi” is determined by the connections of subject and object, self and other. Third is the position of geographic destiny theory: they considered that the relationship of “Hua Yi” is determined by the geography and topography” (Michiaki, 2015: 195).

Yi-Xia distinction quickly became blurred, the Sinicization process also disappeared from the historical stage, at least temporarily. On the other hand, the more powerful Orientalism become popular, and a wind of westernization swept China, with little resistance. In a more specific view on legal history, a “Western Impact, Chinese Response” mode became a common view, which is criticized to be unjust to Chinese law (Alford, 1997: 404). To some extent, it is a myth, but was “gathered strength from retelling” (Toner, 2013: 157). But few epistemological explanations were proposed to discuss why such a mode was formed and why Chinese Yi-Xia distinction was not able to withstand the huge tide of Orientalism besides the strong military power of the Western countries. By analyzing the distinctive features of Yi-Xia distinction along with those of Orientalism may provide some tentative explanations.

The dichotomy of Occident-Orient and Yi-Xia

A constructed dichotomy is a common feature of the two epistemologies. Under the Occident and Orient distinction in Said’s Orientalism, there is an “eternal, bristling frontier endures between East and West, almost unchanged since classical antiquity” (Said, 1978: 250). The Orient is not “the Orient as it is, but the Orient as it has been Orientalized” (Said, 1978: 104). In Homer there are signs of a distinction between “civilized” Greeks and “barbaric” peoples (Huang, 2007: 125). The Orient equates with nearly all the rest part of the world known by Greek and Roman, such as “Egyptian, the Indians, Arab, and all the host of Sheba” as depicted by Virgil (Huang, 2007: 125). The Oriental people become the Oriental people of Orientalist’s account and become the “monumentalized objects in his account of them” (Said, 1978: 250). The Orient is not only different from the Occident, but may also differ from the real Orient. But this bare dichotomy did not ban the communication between the two sides and this makes the Orientalism to be an inclusive and expansive epistemology.

On the other hand, besides the dichotomy between *Huaxia* and Yi-Di, “Yi-Xia Major Defense (夷夏之大防)” is a core principle under the Yi-Xia distinction. Wang Fuzhi provides a justification of Yi-Xia defense:

“Three Sovereigns and Five Emperors worked with their spirit and knowledge and exhausted their wisdom and courage to split the gases for the Tian and split the regions for the Di, in order to insulate Yi from Xia, similar to insulating animals from human being. This principle shall be insisted forever and not to be changed. 五帝、三王，勞其神明，殫其智勇，為天分氣，為地分理，以絕夷於夏，即以絕禽於人，萬世守之而不可易，義之確乎不拔而無可徙” (2020: 1993).

Yi-Xia defense, in Wang Fuzhi’s opinion, is a truth unchangeable, abandoning which equivalent to be animal. Gu Yanwu(顧炎武) further put Yi-Xia defense as the priority of Yi-Xia distinction by alleging that “the Sovereign-minister distinction is less important than Hua-Yi defense 夫以君臣之分猶不敵華裔之防” (2006: 412).

From abovementioned interpretations of Yi-Xia distinction in later Ming dynasty, the last Han ethnic dynasty of pre-modern China, it could be discovered that Yi-Xia distinction not only emphasized the difference between China and “Yi-Di”, but also the irreformable feature of the two sides, and this is the reason why *Huaxia* shall defend the “Yi-Di”, it would not change “Yi-Di”, but also would not allow *Huaxia* to be changed by “Yi-Di”, which happened in Qing dynasty (清, 1644-1912). The essence of the Dichotomy is Separation, while this feature could not be observed in Orientalism, under which the dichotomy is the premise to Orientalize the Orient. Therefore, compared with the later, the dichotomy under Yi-Xia distinction is more exclusive.

This slight difference between the two epistemologies gives rise to another more recognizable difference between them, as discussed in latter sections.

Yi-Di shall not be ruled(夷狄不可治) and self-Sinicization

One suggestion of the “Yi-Xia Major Defense” is that non-Chinese people shall not be educated with Chinese civilization and Chinese institutions shall not be implemented in the Yi-Di regimes, as the famous saying of Confucius (孔子, 551 BC- 479 BC): “The rude tribes of the east and north have their

princes, and are not like the States of our great land which are without them (夷狄之有君,不如諸夏之亡也)” (Liu, 1954: 230).

In the Yi-Xia distinction tradition, Mencius (孟子, 372 BC-289 BC) was special as he proposed to change Yi-Di by *Huaxia*'s way: “I have heard of men using the doctrines of our great land to change barbarians, but I have never yet heard of any being changed by barbarians (吾聞用夏變夷者, 未聞變於夷者也)” (Jiao, 1954: 230). But the later several waves of barbarian invasions into China made China more hostile to the tribal people surrounding China and that made China to use the rigid dichotomy between itself and the tribal people to keep its culture and institutional superiority to offset its military disadvantage. That's the reason Zhao Rukuo (趙汝适, 1170-1231) sighed that Mencius' changing Yi-Di with Chinese ways has become the “lingering legacy(遺風)” in Song dynasty (Zhao, 1935: 61).

This conservative position was more conspicuous in Song (宋, 960-1279), a dynasty when a compresence phenomenon of two China, including Song China and northern China, existed (Jiang, 2017: 36-37). Su Shi(蘇軾, 1037年-1101), in his *The Majesty shall not rule Yi-Di* (王者不治夷狄論), claimed that “as Yi-Di is equal to animal, so to rule Yi-Di with Chinese institutions would result in Chaos 夷狄不可以中國之治治也。譬若禽獸然, 求其大治, 必至於大亂” (1986: 43).

According to Jiang, a feeling of civilization crisis was a reason why Song China refused the expansion of Chinese civilization to Yi-Di to prevent the arouse of their rapacity which may be harmful to China (Jiang, 2017: 25). It is observed that in the northern regimes of Liao (遼, 916-1125) and Jin (金, 1115-1234), the Yi-Di parodied institutions and culture of China but did not learn the essence, while at the same time, Han ethnic people residing in old Chinese central plain were influenced by the Yi-Di, therefore a new metamorphosed China began to be formed (Jiang, 2017: 36). This made Song realized that the Yi-Di was no longer the old Yi-Di but a new form of Yi-Di, causing, combined with military disadvantage of Song, both the feeling of deep national and culture crisis and this further nurtured the conservativeness with a strong national spirit in the culture of Song China (Fu, 1977: 380).

Song's conservative position on Yi-Xia distinction was inherited in Ming dynasty, which even made it to be the basic national policy of China not to initiate the wars with countries around China. In *the Ancestors' Precepts of Huang Ming* (皇明祖訓), Zhu Yuanzhang (朱元璋, 1328-1398), the founding emperor of the Ming dynasty (明, 1368-1644), stated that:

“All the Yi of four corners [of the world] are separated by mountains and seas and located in lateral area; their land, if got, cannot be supplied, the people, if got, cannot be ruled. If they, beyond their ability, invade out frontier, and this is inauspicious. If we initiate wars imprudently even they are not China's pitfall, this is also inauspicious... Hu Rong and northwestern frontier are close with each other and wars happened for generations, it shall be defended by selecting commanders and training soldiers 四方諸夷, 皆限山隔, 僻在一隅; 得其地不足以供給, 得其民不足以使令。若其自不揣量, 來擾我邊, 則彼為不祥。彼既不為中國患, 而我興兵輕伐, 亦不祥也...胡戎與西北邊境, 互相密邇, 累世戰爭, 必選將練兵, 時謹備之” (1996: 167).

Wang Fuzhi further developed Zhu Yuanzhang's idea and concluded that:

“The Reign does not rule Yi-Di, which shall not be the ruled. The north of Dai, the south of Yue, the east of the sea, the west of the desert, shall not be ruled by China. Therefore Han's wade in the north, Sui's stride of east of the sea, which were to destroy China itself and importune outside, being against the doctrine of kingcraft and causing misfortune. To rule that shall not be ruled will cause self-destroying, not to rule that shall be ruled will cause self-collapse. 王者不治夷狄, 謂夫非所治者也。代之北, 粵之南, 海之東, 磧之西, 非所治也。故漢之涉幕北, 隋之越海東, 敝已以強求於外, 與王道舛而速禍。非所治而治之則自敝, 所治而不治則自潰” (2011: 390).

He proposed different nations “settling down independently”, it's best that “China not invading them, and they not invading China 各安其所, 我不尔侵” (Wang, 2020: 956). Such position would not

provide theoretical basis and justification to implement Sinicization. However, this does not mean that there was no Sinicization process in Chinese history. Mainly because of overwhelming cultural and institutional gap between China and neighboring Yi-Di, there were mainly three phases of self-Sinicization in pre-modern Chinese history (Ge, 2004: 6), the first phase in the period of Northern and Southern dynasties(南北朝), the second one in the Song dynasty and the third one in the Qing dynasty.

Regarding three phases of Sinicization, the common feature is that “Yi-Di” established regimes in the land of China and implemented self-Sinicization by voluntary mimesis of Chinese culture and institutions. However, the extent of Sinicization and Yi-Di’s attitudes on themselves in the three phases were inherently different with each other.

The first phase happened in the Chaotic period of the Northern and Southern dynasties (南北朝, 420-589). This self-Sinicization process was demonstrated by the reform of the Emperor Xiaowen(孝文帝, 467-499) of Northern Wei(北魏, 386 to 535), including specific policies such as voluntarily adopting Chinese names (this is different from Manchu’s adopting Chinese names after Xinhai revolution to avert the revenge from Han people), speaking Chinese language (there was serious consequence if Xianbei aristocrats refused to speak Chinese³) and implementing Chinese institutions and culture. The Sinicization even influenced the history of the tribal regime. One extreme example of this historical Sinicization under the Yi-Xia distinction was the *Book of Wei* (魏書) written by Wei Shou(魏收, 506-572) in Northern Qi (北齊, 550-577), in which the original Xianbei(鮮卑) institutions and names were frequently replaced by Chinese institutions and names adopted later. This historical self-Sinicization indeed indicated how tribal people in this period viewed themselves in front of Chinese culture. During this period, they voluntarily accepted Chinese culture and institution without too much resistance. This self-Sinicization was extended to the period of the Five Dynasties. To some extent, the tribal people did not view themselves to be “Yi-Di”, and they “despite being Yi, declared themselves to be Xia 身雖為夷, 而自居為夏” (Fu, 1977: 226).

The second phase happened in the Song dynasty, when the contemporaneous competitors Liao and Jin in its north also adopted Chinese culture and institutions which they admired. In Medieval age Europe, the name of China was Cathay which was derived from Ch’i-tan(契丹), the dominating ethnic group of Liao. Different from the first phase, a duality in the acculturation process in the two dynasties and a third culture different from Chinese and Yi-Di culture was generated (Wittfogel & Feng, 1949: 20). These northern regimes not only maintained the duality between Chinese and Yi-Di in economy, administrative and military organization and policy (Wittfogel & Feng, 1949: 6-7), but also created their own writing systems based on Chinese characters. All these could show that Yi-Di’s consciousness of national identification became stronger in Liao and Jin during their self-Sinicization process. This conspicuous self-identification of Yi-Di during their self-Sinicization had incited the worry of Song Dynasty, as Fu Bi(富弼) reported to emperor Renzong (仁宗, 1010-1063) in 1044, which was recorded in *Extended Continuation to Zizhi Tongjian* (續資治通鑑長編):

“What the two enemies are looking for is big. Since from Ch’i-tan seized the north of Yan and Ji, Tuoba conquered the west of Lin and Xia, all the talents in these places were recruited by them. They gained the land of China, dominated the people of China, named themselves with Chinese titles, imitated the bureaucracy of China, appointed the elites of China, learned the books of China, used the vehicles and cloths of China, implemented the law of China, so what the two enemies are doing is the same with China. But they are stronger than China in military force. They have all China has, while China does not have what make them in advantage. China can only defend them if treating them as strong rivals of China, instead of treating them as Yi-Di in the ancient times 二敵所圖, 又甚大矣。自契丹侵取燕、薊以北, 拓跋自得靈、夏以西, 其間所生豪英, 皆為其用。得中國土

³ It was recorded that “The north vulgar language was not permitted spoke at the imperial court, the violator would be dismissed 不得以北俗之語, 言於朝廷, 若有違者, 免所居官” (see “the Annal Emperor Xiaowen” Part 2 in *Book of Wei*) “If there was intention violation, the peerage shall be degraded and the government position shall be dismissed 若有故為, 當降爵黜官, 各宜深戒。” (see “the Biography of King Xi of Xianyang” in *Book of Wei*).

地，役中國人力，稱中國位號，仿中國官屬，任中國賢才，讀中國書籍，用中國車服，行中國法令，是二敵所為，皆與中國等。而又勁兵驍將長於中國，中國所有，彼盡得之，彼之所長，中國不及。當以中國勁敵待之，庶幾可御，豈可以上古之夷狄待二敵也？” (Li, 2004: 3640-3641).

The third phase happened in the Qing dynasty, when Manchu rulers, with stronger consciousness of self-identification, adopted a different policy from the previous two phases. Even though Manchu rulers adopted the political and economic institutions of Ming dynasty, most of them did not wish to let Manchu people to be assimilated and insisted to use some policies for maintaining the traditions of the Manchu people. Thus they continuously emphasized the Man-Han distinction. Different from Liao and Jin, Qing took a more hostile attitude to Chinese tradition and in order to maintain the Manchu privilege, it also “compelled Chinese men during the period of invasion to adopt Manchu dress, shave their heads, and grow the queue” (Wittfogel & Feng 1949: 12) and distorted Chinese history, especially that relevant to the concept of Yi-Di.⁴ Therefore, the apparent self-Sinicization in Qing was actually co-existed with an animosity to Chinese tradition, and “conquest not only stimulated culture transfer, but in certain important areas retarded and frustrated it” (Wittfogel & Feng, 1949: 15). As would discussed in the next section, this reverse Yi-Xia distinction composed one important reason for the legal Orientalization of modern China.

Reverse Yi-Xia Distinction in Qing Dynasty

The abovementioned issues indicates the alienation of Yi-Xia distinction under Manchu ruling, which was a milestone incident in pre-modern China. Even though the criticism of Yi-Xia distinction could be observed in later Ming dynasty⁵, it's the building of Manchu ruling in China after the fall of Ming dynasty that fundamentally changed the Yi-Xia order previously maintained by traditional Chinese dynasties. Responsive to this change, the concept of *Kai Hentai* (華夷變態) was raised by Japanese scholars Hayashi Gahō (林鷲峰, 1618-1680) and Hayashi Hōkō (林鳳岡, 1645-1732) in the Edo period (江戶時代, 1603-1867). The concept of *Kai Hentai*, initially used as the title of the book about the Chinese information in the Qing dynasty, was also to describe the upheaval of the “Yi-Di” (Manchu) invasion, which was no different from Wu Hu Upspring. But the concept of *Kai Hentai* indeed indicated the complexities of the Yi-Xia order due to the Manchu ruling and till now the confusion caused by it is still a frequently discussed topic by scholars. It was later used by some of other East Asia countries as the evidence that the Chinese Orthopraxy has been transferred to their countries, which became “little China(小中華)” (Wang, 2018: 5). “Sonnō Jōi”(Japanese pronunciation of “尊王攘夷 Revere the Emperor, Expel the barbarians”) was even used in Japanese rebelling samurai to fight against the Shogunate during the Meiji Restoration. Consequently, a difficult issue arose for modern Chinese scholars in explaining the status of Yi-Xia distinction in China during Manchu ruling period.

In order to solve this problem, a new concept of “reverse Yi-Xia distinction” is proposed here to describe the heterization of the traditional Yi-Xia distinction. The linchpin in such an abnormal period in the history of China is that the difference between Qing and other Chinese dynasties does not only rest on the geographic and anthropological factors, but also on the rulers' attitude towards the status of themselves. First, it has been pointed out that in the Qing dynasty, traditional China was replaced with a multi-ethnic Empire because of the unification of China proper and Inner Asia under Manchu rule (Rawski, 2004:15). This indicates that Yi-Xia distinction, a cultural concept, was no longer suitable to match such a geographic and political transformation in the Qing dynasty. Second, the transformation of Manchu rulers' psychology and their view about themselves under the new Yi-Xia order, a key to understand the transformation of the Yi-Xia distinction in the Qing dynasty, was seldom discussed.

⁴ The Qing destroyed writings that criticized the Liao, Jin and Yuan using the Yi-Xia distinction, especially in Emperor Qianlong (乾隆) period.

⁵ Zhu Shunshui (朱舜水) used, in *Letter to Chen Zunzhi* (与陈遵之), to point that “the common idea that the ancients are superior than contemporary people, China is better than foreign countries”, this village parlance is due to narrow sights 世人必曰‘古人高于今人，中国胜于外国’，此是眼界逼窄，作此三家村语”(Zhu, 1981: 323). Wang Fuzhi also criticized the theory of Orthopraxy in his *Du Tongjian Lun* (Essays about Tongjian).

In recent years, there are some academic discussions to embellish the positive effect of Manchu ruling in the formation of modern China. The special ruling policy of “Imitating Ming and Prioritizing Manchu (法明崇滿)” (The “Ming” refers to Han institutions and elites) has been proposed by some scholars as the proof of Manchu rulers’ effort to achieve the “Grand Union(大一統)” of China (Diao, 2017: 83). It’s also alleged that there was a continuously followed tradition to erase the distinction between Manchu and Han people by emphasizing “the integration of Manchu and Han(滿漢一體)” (Han, 2017: 123). However, these opinions ingord the hieratical distinction between the two sides of “Imitating Ming and Prioritizing Manchu”: “Imitating Ming” was a ruling strategy to fix the institutional deficiency of Manchu regime and draw Han-Chinese elites’ to support of Manchu ruling, while “Prioritizing Manchu” was its basic and superior policy. So it’s not appropriate to deny the strict Man-Han distinction and privilege granted on Manchu people against Han people in the Qing dynasty. As demonstrated by the family law of Manchu rulers: “Under the rule upon the land of Han people in our dynasty, all Han people are servants, but they are not the same ethnic group with us. Currently even though there are Han ministers, the purpose was just to win their support and control them. My descendants shall remember this policy and do not grant real power to ethnical Han people, who shall be only recruited as servants to follow orders. 本朝君臨漢土，漢人雖悉為臣僕，而究非同族，今雖有漢人為大臣，然不過用以羈縻之而已，我子孫須時時省記此意，不可輕授漢人以大權，但可使供奔走之役而已” (Xu, 1984: 1899-1900), they did not admire Chinese civilization as Xianbei or Khitan people in the previous two phases of Sinicization, instead they viewed ethnical Han people as the different ethnic group. They even forbade the Manchu people to be influenced by Han people’s customs and habits (Xiaohengxiangshi Zhuren, 1997: 7). It’s not the first time that alien rulers claimed to erase the distinction between them and China, but this time, the psychology behind Manchu rulers’ policy was contrary to their claim and it’s this psychology, not the official propaganda, that facilitated the reverse Yi-Xia distinction demonstrated in practice.

Indeed, the only Manchu ruler who wished to erase the distinction of Manchu under Yi-Xia distinction was Emperor Yongzheng(雍正, 1678-1735). He, in *A Record of Rightness to Dispel Confusion (Dayi Juemilu 大義覺迷錄)*, explained the difference between Manchu and Han people as a mere geographical difference between native places (籍貫) within China (“Qing as Manchu dynasty like China has birth place 本朝之為滿洲，猶中國之有籍貫”) and similar to the Emperor Xiaowen of Northern Wei, he tried to fuse of the distinction between Han and Manchu from a Sinicization perspective. But except him, other Manchu rulers took opposite stance to distinguish Han and Manchu. They not only prevented Manchu to be fused with Han people but also forbade Han people to comment the status of Manchu and “Yi-Di”. This reverse Yi-Xia distinction fundamentally changed the substance of traditional Yi-Xia distinction. In the Yi-Xia distinction, China will not rule the Yi-Di and shall prevent Yi-Di from entering China. By contrast, under the reverse Yi-Xia distinction, even though the Manchus are different ethnicity from Han people, they are the rulers of Han-Chinese, therefore the distinction between Manchu and Han shall be maintained even though Manchu people relocated in China. Meanwhile, the discourse of sensitive Yi-Xia distinction by Han people was the “object of vigorous suppression” via the form of “literary inquisition” (Elliott, 2006: 17-18), which further intensified the reverse distinction. This twisted Yi-Xia distinction building upon the political and military conquest was different from the Xianbei rulers’ Sinicization in Northern Wei, as Xianbei rulers viewed themself not “Yi-Di” but Chinese, the same with Han people, and quickly accepted Chinese civilization by competing the self-Sinicization. It’s also different from Northern regimes of Liao and Jin, which, even though maintained a duality, were not hostile to Chinese civiliazation. In Qing dynasty, by the propaganda of “Imitating Ming”, Manchu ruler succeeded to bind Chinese institutions and elites with them to implement steady ruling in China, while at the same time strengthen the distinct status as colonizing group on Han Chinese. The distinction building upon the strict adherence of the dominating status of Manchu was the basic policy behind the deceptive imitating Ming institutions.

Consequently, under this reverse Yi-Xia distinction policy, the Sinicization in Qing dynasty, which has been commonly confirmed by most of modern scholars, was at least not sufficient or even was essentially against Sinicization, thus the traditional Yi-Xia distinction was inevitably terminated in Qing dynasty. On the other hand, a new epistemology on national indentification was not generated to fill up the blank left by the erasing of Yi-Xia distinction. To some extent, this was the purpose of Manchu

rulers' policy of reverse Yi-Xia distinction because the erasing of the national identification of Han people could make Manchu ruling of China easier. The whole Chinese society stayed in a slowly deflating stability until the invasion of the Occident, which was feverously keen to expand its political, legal and cultural influence following the Orientalism ideology, and promoted by it, the Occident achieved great global influence and expand its own institutions into many parts of the world. The Orientalism in turn also developed into maturity. Then it's easy to explain why China could not withheld the wave of Orientalization and further initiate the self-Orientalization movement, as exemplified in its legal reform from later Qing to Republic of China discussed in the next section.

To Tame the Orient and National Pygmalion Effect

In contrast to the defensive Yi-Xia distinction, Orientalism had more "expansive" features. According to Said, the function of Orientalism was not only to understand the Oriental, but to make the Orient to "perform" and to enlist the Orient on the sides of the "values, civilization, interests, goals" of the Occident (Said, 1978: 238). Therefore, "the Orient is the stage on which the whole East is confined" (Said, 1978: 63). A "positive political message" of Orientalism was that "the gulf between East and West can be modulated...by superior Western knowledge and power" (Said, 1978:244). Therefore, as Said alleged, Orientalism was a human constructed entity by Europe in order to judge and rule it (Said, 1978: 92), and he reached a conclusion that it is "an aspect of both imperialism and colonialism" (Said, 1978: 123), supporting the European occupation of the Orient (Said, 1978: 99-100). English used to rely on the Greek and Roman classics to implement its colonial Orientalization (Toner, 2013: 157). Therefore, what is haunting around the Orient was a power relationship, between the Occident and Orient, "by which Europe suzerainty is extended effectively over Asia" (Said, 1978:256). Consequently, going back to the legal reform of China, it's the legal "colonialism without even colonizers" (Ruskola, 2013: 199) that constituted the essence of legal reform in China. But "the relationship between the Chinese legal tradition and modernity cannot be simply a one-sided affair" (Ruskola, 2013: 28 & 207). The Orient had also participated in the creation of Orientalism, a process of self-Orientalization (Dirlik, 1996: 114). It became harder and harder for the Orient to pursue freedom, political independence, and culture achievement "on their own term" (Said, 1978: 249).

This more expansive nature of Orientalism may be due to two factors. The first one is the religious factor which could be hardly found in Chinese Yi-Xia distinction. Western religions have strong power to transform the ethnic viscosity in a specific group of people in the same region to the belief viscosity transcending the ethnic and geographic limit, making everyone deemed transmission of their religion as their inherent mission. The second factor is economic explanation as the western countries, unlike China, are mostly ununited regional countries, unable to form a self-sufficient economy cycle, and need international trade for developing economy. Therefore, they had to promote and sell their goods in other countries using their own trading system. Orientalism has been used as a powerful tool to make other countries bow to the western rules.

Simply speaking, the combination of Orientalization and self-Orientalization generated the National Pygmalion Effect, which has also been observed by some Chinese scholar⁶. It is the process in which more advanced or powerful civilizations influenced the less advanced ones, and these countries in turn positively changed themselves according to the expectation of the more powerful side. During the process of the Occident conquering the Orient, including China, in modern times, a phenomenon of the mythicization of the Occident side would be fermented, more specifically speaking, the Orient would view the institutions of the Occident as omnipotent to address most of their problems. This is the intermediate stage from Orientalization to Self-Orientalization. In the eyes of the Orient, the institutions of the Occident were more advanced than their own institutions, and this belief became some form of worship, which further promoted the process of Self-Orientalization. This institutional self-abasement

---

⁶ See Bai Tongdong (白彤東)'s Lecture "How Has China Become a Despotic State?" "Starting with the argument that the idea of traditional Chinese regime being despotic was rooted in the ignorance and the arrogance of the West towards China. Prof Bai shows that this concept was spread to China via Japan. He will then discuss how Montesquieu first introduced and developed this idea, and why it was deeply problematic. Finally, he will show that because of the inadequacy of this understanding and the actions taken by the Chinese on the basis of this understanding, China has indeed become despotic since the collapse of the traditional Chinese regime, which, ironically, does corroborate Montesquieu's understanding of the nature of despotism" (<https://www.konfuzius-institut-frankfurt.de/21-01-2016-lecture-bai-tongdong>).

and alien worship may not be due to the problems of institutions, but originated from other factors, for example military defeat, economic underdevelopment, which may be even not relevant to the quality of the institutions. But the institutions are the most manipulatable ones, and then they became the object to be blamed and reformed.

The above-described National Pygmalion Effect defined the basic theme of the modernization process from pre-modern China to modern China, and was also demonstrated by the Orientalization process of Chinese law. In specific, the tool to tame China was to connect the abolishment of extraterritoriality established in China from middle 19th century with Chinese legal reform based on western legal system. Along with such legal Orientalization driven by Western powers, in that period, “Chinese state issues its own policy documents to promote rule of law ... (which) could serve as examples of such self-Orientalization” (Coendet, 2019: 798).

After the signing of Treaty of Nanking (南京條約) and other unequal treaties with major western powers after 1840, both Qing government and intellectuals deemed these treaties as a stigma of China and wished to abolish the privilege conferred to these powers, including the extraterritoriality. At the same time, Qing government and intellectuals also began to think about how to deal with western countries by fixing up the deficiency of the Chinese judicial institutions according to the legal systems of western countries in the “great-change period first appeared in thousands of years” observed by Li Hongzhang (李鴻章, 1823-1901) in 1875 (Liang, 2009: 63).

What’s worth to mentioning is that, similar to China, Japan had also been forced to cede the extraterritoriality jurisdiction to western powers under the military force of America in 1850s,⁷ but, within a short period, the extraterritoriality in Japan was abolished in 1894 (Bishop, 1926: 297). It should be pointed that the law reform movement gained “added impetus from the success which had attended Japan’s efforts to reform, which had resulted in the abolition of extraterritoriality” (Keeton, 1937: 198). Notwithstanding, the western powers’ attitude to China was different from that to Japan, and they always bundled the relinquishment of their extraterritoriality together with the demand of legal reform. In 1902, during the renegotiation of the commercial treaties with the Great Britain, the two countries signed *the Commercial Treaty 1902* (Mackay Treaty) in which Qing government was promised by Great Britain to relinquish its extraterritoriality rights in China only if the legal system of China was satisfied with the general rule in western “civilization world” (Shao, 2016: 102-102). In the next year, the United States, by treaty with China, agreed to give China assistance in the reform of her judicial system, as the prerequisite for it to relinquish its extraterritorial right in China (Bishop, 1926: 281). This indicated that the Western powers treated the legal reform on the traditional Chinese law as condition to relinquish their extraterritoriality (Cassel, 2012: 143). Even though recently there is voice that the initiative of the law reform in later Qing did not embody the will of western powers because the article 12 of Mackay Treaty was proposed by China, not the Great Britain (Chen, 2004: 62), a different opinion argues that the acceptance of article 12 by Great Britain was influenced by Sir Robert Hart’s⁸ theory to establish a common legal procedure which could help western powers to expand their right in China outside the treaty ports (Zhang, 2013: 132-133). The latter perspective was more plausible and it’s reasonable to infer that Chinese law reformers tended to believe western powers’ promise, despite the warning from conservative politicians like Zhang Zhidong (張之洞, 1837-1909).⁹

Simply speaking, the motivation of the West has been observed by Said: “If China organized itself (as it would be), it would be no laughing matter. Europe’s effort therefore was to maintain itself as what Valéry called ‘*une machine puissante*,’ absorbing what it could from outside Europe, converting everything to its use, intellectually and materially, keeping the Orient selectively organized (or disorganized)” (1978: 251).

---

⁷ Japan Tokugawa shogunate (德川幕府) was forced to end its national seclusion policy by United States Navy Commodore Matthew Perry and signed Kanagawa Treaty (神奈川條約) in 1854. Later in 1858, Japan, with United State and other four western countries, signed the unequal Ansei Treaties (安政條約) which provided extraterritoriality to these countries.

⁸ He served as the second Inspector-General of China’s Imperial Maritime Custom Service (IMCS) from 1863 to 1911.

⁹ Zhang Zhidong asserted that persuading western powers to relinquish their extraterritoriality was a impractical illusion in his *Memorial to the throne regarding the new Criminal and Civil Procedure Law* (遵旨核議新編刑事民事訴訟法折) (Zhang, 1998: 1773).

The external push from Western powers subtly accelerated the internal motivation of China to implement its self-legal-Orientalization. As stated by Shen Jiaben (沈家本, 1840-1913) in *Law Reform Minister's Memorial to the throne regarding Criminal and Civil Procedure Law* (修律大臣奏呈刑事民事訴訟法折), the initial motivation of the legal reform movement was to enhance the bargaining power of Qing government while persuading Western powers to relinquish their extraterritoriality in China (Jiaben, 1906: 199). Japan's success also reinforced this belief. Liang Qichao (梁啟超, 1873-1929)'s opinion could represent the popular social thought on the legal westernization in China. In *On China shall Emphasize Legal Science* (論中國宜講求法律之學), he clearly stated that:

“China was China because of its Li and Yi, Yi-Di was Yi-Di because they had no Li and Yi. What is Li? It's the general principle. To interpret ritual with general principle was the Exegesis of the Confucianism scholars in Han dynasty...What is Yi? It's the power with limitation...In today's China, there are four hundred million people not clear about general principle and not care about limited power. The encounter with the West countries, even though with strong castle and sufficient supply, is just like a tiger was encountered against the hunter with no luck. With such a state, such a government, such social spirit and custom, we still arrogantly view ourself as China and others to be Yi-Di, then it's no strange that we are viewed as third class barbarians by the West...Therefore it's imperative to set the legal science, otherwise we would not be able to exist in the world. 有禮義者謂之中國，無禮義者謂之夷狄。禮者何？公理而已。以理釋禮，乃漢儒訓詁...義者何？權限而已...今吾中國聚四萬萬不明公理不講權限之人，以與西國相處，即使高城深池，堅革多粟，亦不過如猛虎之遇獵人，猶無幸焉矣。乃以如此之國勢，如此之政體，如此之人心風俗，猶囂囂然自居中國而夷狄人，無怪乎西人以我為三等野番之國...故今日非發明法律之學，不足以自存矣” (Liang, 1941: 93-94).

It's clear that from Liang's passionate compliment on the western law, a mythicization of western legal system has been planted at least within the intelligentsia in his time, and also mixed with the feeling of national crisis. After the fall of the Qing Dynasty during Xinhai Revolution, the interrupted law reform in the Qing dynasty was soon resumed by Beiyang government of the newly established Republic of China. In the new era, a more urgent wish to abolish extraterritoriality through westernization of legal system was fermented with the rise of nationalism. It's observed that Beiyang government actively pursued the abolishment of extraterritoriality by demonstrating the outcome of its law reform to the western powers (Liang, 2009: 85), but the fast-track law reform was, as commented by Keeton, a 'too hasty reform', borrowing western law 'without regard for the question whether those forms were suitable for China or not' (Keeton, 1937: 283). In order to satisfy western powers before the investigation on extraterritoriality in 1926, Beiyang government carried out an intensive legislation movement from 1922, the year of Washington Resolution Conference, to 1926 and promulgated a set of laws including Criminal law, Commercial law, Civil law, Property law, Civil procedure and Criminal procedure (Liang, 2005: 96). Local governors were also urged to change the local judicial situation respectively in order to be fully prepared for the forthcoming investigation (Liang, 2005: 95). Great expectation that the commission would be satisfied that Chinese legal system already fulfilled the western standard was held both by government and many people (Liang, 2005: 97) because of the sincere and extensive westernization law reform conducted during the past several years. However, by contrast with the enthusiastic Chinese side, western powers showed little passion for the investigation and the commission had been disbanded without any substantial outcome, except a disappointing commission report (Qian, 1984: 77). The commission report made two important criticisms on the revamped Chinese legal system, the first was the 'lack of stable machinery for the enforcement of the codes' and the second was the assimilation of the new laws not keeping pace with legislation, meaning that some ancient laws were still applied and the application of some new laws were restricted (Keeton, 1937: 199-200). Therefore, the report made a long list of laws which were required for enforcement, ranging from civil code to banking law, and only after this further enforcement, western powers would consider relinquishing their extraterritoriality (Department of State, 1926: 107).

It was pointed out that "China's adoption of a Western legal system had symbolic value and represented real—albeit incremental—change in both form and practice" (Young, 2004: 115).

Considering the short time available for the law reform and Beiyang Government's decent effort on radical westernization of the legal system, it's a disappointing outcome of the investigation in 1926. This showed that the naïve wish and effort to persuade western powers to relinquish extraterritoriality in China was proved to be a failure. No matter how hard Chinese government strived to prove that Chinese law had matched the western powers' standards, they always had a new excuse to reject China's urgent need to abolish extraterritoriality, either the deficiency of legal system or the unstable political situation in China (Liang, 2006: 113).

Summarily speaking, Western powers used their extraterritoriality in China as an excuse to promote the westernization of Chinese legal institutions, or to "organize" China. This legal Orientalization process promoted by the Western powers was accompanied with the self-Orientalization effort of China herself. Even though western powers did not take their promise seriously, they did set up a "standard" for the law reform in China. Believing that implantation of the western legal system would be sufficient to persuade western powers to relinquish their extraterritoriality, Chinese government completed the westernization of Chinese law in a short period. However, western powers never fulfilled their promise. Therefore, the effort of China's adoption of a western legal system did not achieve its initial purpose of abolishing the extraterritoriality, but "successfully" caused the self-Orientalization of its legal system.

Conclusion

As mentioned above, the conservative nature of Yi-Xia distinction and reverse Yi-Xia distinction jointly made Yi-Xia distinction powerless in front of the more expansive Orientalism. This provides an alternative explanation to the westernization of Chinese law. Following the logic of a commonly accepted perspective in modern days, westernizing Chinese law was thought to be a convenient way to make China stronger, to assimilate it into the modern world and to persuade western powers to give up their extraterritoriality in China. However, the deep cause may rest on the loss of national identity due to the reverse Yi-Xia distinction in the Qing dynasty.

Compared with Orientalism, Yi-Xia distinction overemphasized the dichotomy between Yi and Xia, while at the same time abandoned its early spirit to change "Yi-Di" by using Chinese culture. This made Yi-Xia distinction become conservative and more fragile in face of external invasion, especially after the comprehensive military and political interaction between China and the West. But this feature alone is not sufficient to explain the large-scale westernization of Chinese law, the reverse Yi-Xia distinction in the Qing dynasty maybe a more deciding factor.

A consequence of the reverse Yi-Xia distinction was that it blocked the opportunity of the revival of national identification of Han-Chinese after the fall of Manchu rule. The reverse Yi-Xia distinction not only distorted the Yi-Xia discussion, but also propagandized "one family of Hua-Yi". Between China and its past there lay an alien tribe regime claiming that it represented China by binding Manchu rulers and Chinese institutions and elites, which caused the illusion that the Qing dynasty was equivalent traditional China. This inevitably caused the confusion on Chinese national identity. Under this illusion, anti-Manchu sentiment ruling was equated with anti-old Chinese tradition.

In fact, in later Qing, the Yi-Xia distinction was shortly revived by the revolutionist as a weapon of anti-Manchu movement. But Qing government, in order to mollify the anti-Manchu trend initiated by revolutionists, promoted again the propaganda of the "One family composed by Hua and Yi". This policy was followed by the new Republic of China with a revised form of "Chinese Nation" proposed by Liang Qichao in order to obtain the support from other ethnic groups other than Han-Chinese, including Manchu. This idea about "Greater China" composed of different ethnic groups become a popular idea in the modern academic and political circles. The demise of Yi-Xia distinction¹⁰ expedited the collapse of the national esteem of China, and smashed the last shield against the disastrous 'modernization by westernization' in China, featured with revamping China with western civilization. From this point, China has been smothered by the fabricated phantom of its past.

---

¹⁰ Yi-Xia distinction has little practical and real significance in modern China. Even the advocates of a "China-centered history" seem to have "lost touch with their own past, and are at a disadvantage, therefore, in providing a truly China-centered history" (Dirlik, 1996: 112) and therefore the "challenges to Eurocentrism (such as with the Confucian revival) have promoted rather than dislodged orientalism" (Dirlik, 1996: 118).

After Qing government was defeated by western powers in military level, the confusion of national identification further transformed into culture inferiority. Some government officials at that time even deemed China to be Yi-Di compared with western countries.¹¹ Consequently, the vacuum of the national spirit after the fall of Qing dynasty made it much easier for the implementation of Orientalization under Orientalism. At this stage, China has switched its role to be Yi-Di in front of western Orientalism. This promoted the law reform featured with westernization. The official description of the mission of modern China is often stated as “Anti-imperialism and Anti-feudalism.” Notwithstanding, China experienced a recolonization in the form of self-Orientalization after two phases of forced colonization, Manchus and Western powers. The political freedom was accompanied by institutional enslavement, which caused more imperceptibly lasting alternation to the institutions and national psychology of modern China.

References

- Alford, P. (1997). “Law, Law, What Law? Why Western Scholars of Chinese History and Society Have Not Had More to Say about Its Law”. *Modern China*. 23 (4), 398-419.
- Barker, F. (Ed.). (2003). “*Orientalism Reconsidered*” in *Literature, Politics and Theory: Papers from the Essex Conference, 1976-1984*. Routledge.
- Bishop, M. (1926). “American Extraterritorial Jurisdiction in China”. *The American Journal of International Law*. 20 (2), 281-299.
- Cassel, K. (2012). *Grounds of Judgment: Extraterritoriality and Imperial Power in Nineteenth-Century China and Japan*. Oxford University Press.
- Chan, C. W. (2014). “China’s Approaches to International Law since the Opium War”. *Leiden Journal of International Law*. 27 (4), 859-892.
- Chen, L. (1994). *Baihutong Shuzheng* (Bai Hu Tong with Interpretations). Zhonghua Book Company.
- Chen, Y. P. (2004). “Renewed Treaty of Commerce and Navigation between Britain and China and Legal Reform in the late Qing”. *Studies in Qing History*. 1, 58-65.
- Coendet, T. (2019). “Critical Legal Orientalism: Rethinking the Comparative Discourse on Chinese Law”. *The American Journal of Comparative Law*. 67 (4), 775-824.
- Department of State. (1926). *Report of the Commission on Extraterritoriality in China*. Washington Government Printing Office.
- Diao, S. (2017). “Qingdai Famingchongman Zhiguo Linian Xingcheng de Lishi Guji” (The Historical Trace of the Formation of Ruling Idea “Imitating Ming and Prioritizing Manchu” in Qing Dynasty). In *Dongya shiyu zhong de zhonghua yishi* (The Ideology of China under the view of East Asia). Ed. K. J. Zhang. The Research Center of Confucianism of East Asia of the Institute for Advanced Studies in Humanities and Social Sciences of National Taiwan University.
- Dirlik, A. (1996). “Chinese History and the Question of Orientalism”. *History and Theory: Studies in the Philosophy of History*. 35 (4), 96-118.
- Elliott, C. (2006). “Manchus as Ethnographic Subject in the Qing”. In *Empire, Nation and Beyond*. Ed. W. E. Joseph, W. H. Yeh & M. Zelin. Institute of East Asian Studies.
- Fan, Y. (2000). *Hou Hanshu* (Book of the Later Han). Zhonghua Book Company.
- Fu, L. C. (1977). *Hantang Shilun Ji* (The Collected Essays on the History of Han and Tang). Linking

---

¹¹ Guo Songtao (郭嵩焘), the first Imperial commissioner in England, stated in his diary on Feb. 2nd of Guangxu Fourth year: “Before the three dynasties, civilization existed only in China...all people far from China was named Yi-Di. From Han, civilization of China declined continuously; while the European countries took the lead on the politics, civilization and social custom, they viewed China as China in the dynasties viewed Yi-Di. 三代以前，獨中國有教化耳...一皆遠之於中國而名曰夷狄。自漢以來，中國教化日益微滅；而政教風俗，歐洲各國乃獨擅其勝，其視中國亦猶三代盛時之視夷狄也” (Songtao, 1984: 491). Liang Qichao, in *On China shall Emphasize Legal Science* (論中國宜講求法律之學), also stated that: “Thinking about the West from the perspective of China today, China is definitely barbarian 以今日之中國視泰西，中國固為野蠻矣” (Liang, 1941: 94).

Publishing Company.

Fujii, M. (2015). "The Analysis of the Discourses of 'China' and 'Hua Yi' Theory by Japanese Yamazaki Ansai School". *Taiwan Journal of East Asian Studies*. 12 (1), 193-230.

Ge, Z. G. (2004). "The Prominence of the 'China' Consciousness in the Song Dynasty- A Distant Source of Nationalism Ideology in Modern Times." *Jornal of Lierature, History and Philosophy*. 1, 5-12.

Gu, Y. W. (2006). *Rizhilu Jishi* (Daily Knowledge Records with Collected Interpretations) Vol. 1. Shanghai Classics Publishing House.

Guo, S. T. (1984). *Lundun Yu Bali Riji* (London and Paris Diary). Yuelu Publishing House.

Han, Dongyu. (2017). "Qingchao Dui Feihan Shijie de Dazhonghua Biaoda- Cong Dayi Juemilu Dao Qingdi Xunwei Zhaoshu" (The Express of 'Great China' to Non-Han World by Qing Dynasty- from A Record of Rightness to Dispel Confusion to Imperial Edict of the Abdication of the Qing Emperor). In *Dongya Shiyu Zhong de Zhonghua Yishi* (The Ideology of China under the view of East Asia). Ed. K. J. Zhang. The Research Center of Confucianism of East Asia of the Institute for Advanced Studies in Humanities and Social Sciences of National Taiwan Unive

He, Q. H. & Li, X. Q. (2003). *Foreign Law and Chinese Law-the Introspection on the China's Transplantation of Foreign Law in 20th Century*. China Politics and Law University Press.

Huang, Y. (2007). "Orientalism in the Ancient World: Greek and Roman Images of the Orient from Homer to Virgil." 125, http://www.waseda.jp/prj-med_inst/bulletin/bull05/05_15hua.pdf.

Jiang, M. (2017). "Hua-Yi Distinction of Song and Consciousness of China". *Sociology of Ethnicity*. 243, 25-38.

Jiao, X. (1954). *Mengzi Zhengyi* (Mencius with Interpretations) in *Zhuzi Jicheng* (The Collected Works of Schools of Thought) Vol 1. Zhonghua Book Company.

Kayaoglu, T. (2005). *Sovereignty, State-Building and the Abolition of Extraterritoriality*, DPhil Thesis University of Washington.

Keeton, W. (1937). "The Progress of Law Reform in China." *Journal of Comparative Legislation and International Law*. 19, 197-211.

Li, T. (2004). *Xu Zizhi Tongjian Changbian* (Extended Continuation to Zizhi Tongjian). Zhonghua Book Company.

Li, Q. C. (2006). "The Relationship Between Extraterritorial Jurisdiction and Judicial Reform in the Perspective of the Commission on Extraterritoriality." *Modern Law Science*. 28 (4), 26-37.

Li, Y. (2015). "United States Court for China: An Alternative Mode for Extraterritoriality." *The Jurist* 6, 156-178.

Liang, T. H. (2005). "The Beiyang Government's Foreign Policy and the Abolition of Extraterritoriality A Historical Exploration Based on the Extraterritoriality Conference." *Modern Chinese History Studies*. 3, 83-117.

Liang Q. C. (2009). *Lihongzhang Zhuan* (The Biography of Li Hongzhang). The Eastern Publishing.

(1941). *Yinbingshi Heji* (The Collected Works of Yibingshi) Vol 1. China Publishing House.

Liu, B. N. (1954). *Lunyu Zhengyi* (The Analects of Confucius with Interpretations) in *Zhuzi Jicheng* (The Collected Works of Schools of Thought) Vol 1. Zhonghua Book

Qian, S. F. (1984). *The Political Institutions in the period of Beiyang Government*. Zhonghua Book Company.

Rawski E.S. (2004). "The Qing empire during the Qianlong reign" in *New Qing Imperial History: Making of Inner Asian Empire at Qing Chengde*. Ed. Mark C. Elliott et al. Routledge.

Ruskola, T. (2013). *Legal Orientalism*. Harvard University Press.

- Said, E. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.
- Shao, Z. Z. (2016). "Extraterritoriality in Foreign Concessions and its Relation with the Formulation of Press Law in Late Qing China." *Journalism & Communication*. 2, 100-128.
- Shen, J. B. (1906). 'Law Reform Minister's Memorial to the Throne Regarding Criminal and Civil Procedure Law'. *The Eastern Miscellany*. 3 (9), 198.
- Su, S. (1986). *Sushi Wenji* (The Collected Works of Su Shi) Vol. 2. Zhonghua
- Toner, J. (2013). *Homer's Turk: How Classics Shaped Ideas of the East*. Harvard University Press.
- Wang, D. W. (2018). "Sinophone/Xenophone Studies: Toward a Poetics of Wind, Sound and Changeability." *Modern Literature of China*. 34, 1-28.
- Wang, F. Z. (2011). *Chunqiu Shilun* (Essays on Chunqiu). In *Chuanshan Quanshu* (The Complete Works of Wang Fuzhi) Vol. 5. Hunan Yuelu Publishing House Co., Ltd.
- Wang, F. Z. (2020). *Du Tongjian Lun* (Essays about Tongjian). Beijing: Zhonghua Book Company.
- Wittfogel, K. & Feng, C. S. (1949). *History of Chinese Society: Liao, 907-1125*. Macmillan.
- Xiaohengxiangshi, Z. (1997). *Qingchao Yeshi Daguan* (The Collection of Unofficial History of Qing Dynasty). Hebei People's Press.
- Xu, K. (1984). *Qingbai Leichao* (Anthology of Petty Matters in Qing) Vol 4. Beijing: Zhonghua Book Company.
- Yang, B. J. (2009). *Chunqiu Zuozhuan Zhu* (The Commentary of Zuo with Notes). Zhonghua Book Company.
- Young, B. (2004). *Law and Modern State-Building in Early Republican China: The Supreme Court of Peking (1911-1926)*, DPhil thesis Harvard University.
- Zhang, S. M. (2013). "Further Discussion on Abolition of Consular Jurisdiction as the State of Law Modification in Late Qing." *Journal of Renmin University of China* 3, 128-137.
- Zhang, Z. D. (1998), *Complete Works of Zhang Zhidong* Vol 3. Shijiazhuang: Hebei People Press.
- Zhao, R. K. (1935). *Zhufan zhi* (A Chinese Gazetteer of Foreign Lands). Beijing: Wendiange Book Company.
- Zhu, S. S. (1981). *Zhu Shunshui Ji* (The Collected Works of Zhu Shunshui). Zhonghua Book Company.
- Zhu, Y. Z. (1996). *Huangmin Zuxun* (the Ancestors' Precepts of Huang Ming) in *Siku Quanshu cunmu congshu Shibub* (The History Section of The Book Series of Siku Quanshu Cunmu) Vol. 264. Solemn Culture Business Co., Ltd. 165-189.

Sefiloğlu, Muhammed Salih. (2022). “China Through The Eyes of The Seventeenth-Century Ottoman Empire”. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 6 (2), 217-232.

Araştırma Makalesi

**CHINA THROUGH THE EYES OF THE SEVENTEENTH-CENTURY
OTTOMAN EMPIRE***

17. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun Gözüyle Çin

Muhammed Salih SEFİLOĞLU**

Abstract

Atlas Maior, the most expensive and luxurious book of its time, published in the 1660s, was presented to Mehmed IV by the Dutch ambassador Justinus Colier in 1668. It was translated into Ottoman Turkish under the name of Nusretü'l-İslâm by Ebu Bekir Behram ed-Dımaşkî with the suggestion of Fazıl Ahmed Pasha to the sultan in 1675. In this article, I will first present the basic narrative used about China in the work, with reference to the original Latin and Ottoman Turkish text. In this way, I will show how China was perceived in the Ottoman Empire in the seventeenth century. At the same time, I will present a critique of the translation with the Ottoman transliteration which I prepared and quotations from the Latin original. As a result of the comparisons made, it has been shown that the book is fundamentally translated in accordance with the original copy, although it includes some deliberate mistranslations and extensive summaries. In a certain sense, this article shows the cultural vitality and curiosity in the seventeenth-century Ottoman Empire. Although Nusretü'l-İslâm is presented as a result of the military-intelligence necessity of the Ottoman Empire of the period, it is actually an expression of a wide intellectual cultural curiosity. Thanks to this translation prepared by Dımaşkî, the Ottoman reader was able to obtain important information about China in terms of history, culture and geography, therefore it is expected that the article will make a contribution to the Ottoman geography literature.

Keywords: *Atlas Maior, Nusretü'l-İslâm, Geography, Translation Movement, Ebu Bekir Behram ed-Dımaşkî, China.*

Öz

1660'lı yıllarda basılan, döneminin en pahalı ve lüks kitabı olan Atlas Maior 1668'de Hollanda elçisi Justinus Colier tarafından Mehmed IV'e sunulmuş, 1675'te Fazıl Ahmed Paşa'nın önerisiyle Ebu Bekir Behram ed-Dımaşkî tarafından Osmanlı Türkçesine Nusretü'l-İslâm olarak çevrilmiştir. Bu makalede metnin orijinal Latince ve Osmanlı Türkçesi temel referans alınarak, eserde öncelikle Çin hakkında kullanılan temel anlatım sunulacaktır. Bu şekilde 17. yüzyılda Çin coğrafyasının Osmanlı entelektüel çevresi tarafından nasıl algılandığı gösterilmeye çalışılacaktır. Aynı zamanda tarafımca hazırlanan Osmanlıca transliterasyon ve Latince aslından yapılacak alıntılar ile yapılan çeviri eleştirel olarak değerlendirilecektir. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda gözükümüştür ki çeviri bazı bilinçli yanlış çevirileri ve geniş özetlemeleri içerse de büyük oranda aslına sadık

* Geliş Tarihi / Received: 18.08.2022, Kabul Tarihi / Accepted: 23.12.2022. <https://doi.org/10.58640/asyar.1163730>

** Doktora Öğrencisi, İbn Haldun Üniversitesi, salihsefiloglu@gmail.com, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0001-6753-5809>

kalınarak yapılan bir çalışmadır. Bu makale belli anlamda on yedinci yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kültürel canlılığı ve merakı göstermektedir. Nusretü'l-İslâm her ne kadar dönemin Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri-istihbarat ihtiyaının bir sonucu olarak sunulsa da aslında geniş bir entelektüel bilgi ihtiyaının da dışa vurumudur. Dimaşk'nin hazırladığı bu eviri vasıtasıyla Osmanlı okuyucusu Çin hakkında tarihî, kültürel ve coğrafi açıdan önemli bir bilgi edinebilmiştir. Bu nedenle konunun Osmanlı coğrafyasının literatrii ile ilgili yazıma katkı yapması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Atlas Maior, Nusretü'l-İslam, Coğrafya, eviri Hareketi, Ebu Bekir Behram ed-Dimaşk, Çin.*

Introduction

Scientific studies of geography were established in the nineteenth century by the work of Alexander von Humboldt and Carl Ritter. Until the nineteenth century, studies on geography dealt with people living in certain parts of the world, together with their history and customs (Hagen, 2015: 329). The first studies on this subject go back to Strabon (64BC- 24AD), while he dealt with the regions geographically in his work, *Geographika*, he also included entertaining and instructive information full of historical material (Strabon, 2012). This approach to geography was also valid in early modern Europe. Although human knowledge has developed considerably thanks to the discoveries, the scholars' approach to the discipline of geography has not changed. In this respect, it has an encyclopedic structure, first of all, states and cities are described in general terms, the main geographical formations of the region, rivers and lakes are listed. Then, the people living in this region are depicted with a series of subjects such as their food, customs, and religious beliefs. In order to make the work even more interesting, a series of extraordinary events are also included in the narrative.

Geographical Studies in the Ottoman Empire Before *Nusretü'l- İslam*

Until the middle of the sixteenth century, Ottoman geography following the footsteps of traditional Islamic geography, developed with the studies of Piri Reis, Ali Macar Reis, Aşık Mehmed and Ali Reis. In Europe, after the sixteenth century, important works that provided holistic and systematic contributions to the science of geography were produced (Üstüner, 2019: 41). These developments, which took place in the West, had an impact in the Ottoman world in a short time, and works that would open the door to modern geography science began to be prepared through the translations of European works. Until very recently, serious claims that Ottoman scientific studies stopped after the sixteenth century dominated Ottoman historiography (Adıvar, 1982). However, there has been a change in these ideas with recent studies on the subject.

The person who has the most important place in Ottoman geography studies is Kâtip Çelebi (1609-1657). Kâtip Çelebi translated the Latin work of Gerardus Mercator (1512-1594) and Jodocus Hondius (1563-1612) known as *Atlas Minor* into Turkish under the name *Levâmiu'n-Nûr fî Zulmet-i Atlas Minor* with the help of the convert Şeyh Mehmed İhlasi (after 1655) (Kâtip Çelebi, 2017). Before translating this work, Kâtip Çelebi started to write the *Cihannümâ*, but when he came to the section containing the European geography, he encountered a shortage of resources to use. Therefore, he started the translation of *Levâmiu'n-Nûr*. When he started to write *Cihannümâ* for the second time, he created a European-style work that combined the works of the East and the West. Another author who applied to Western works in Ottoman geography studies is Hezarfen Hüseyin Efendi (d.1691). He also kept in touch with famous people of the period such as Antonie Galland (1646-1715) and Dimitrie Cantemir (1673-1723). *Tenkîhü't-Tevârîhü'l-Mülûk*, which he wrote by using Eastern and Western sources, gives information about places such as China, India and America (Üstüner, 2019: 44).

The other person who is the subject of this study and who has an important position in Ottoman geographical studies is Ebubekir bin Bahram ed-Dımaşkî (b.1691). We do not have certain information about the early periods of Dımaşkî's life. Our information in most ways comes from the secondary literature; according to this information, we can say that he was born in Damascus and received his primary education there. Also, the relationship he established with the Köprülü family started there and he was supported by this family in the later stages of his life (Hagen, 2015: 277). Another person who supported Dımaşkî was Mehmed İzzetî Efendi (1629-1681), one of the famous scholars of the period, who was known for his patronage in science and literature. He engaged in communication and scientific discussions not only with people such as Hüseyin Hezarfen and Kâtip Çelebi, but also with people from many different walks of life such as Antoine Galland and Charles de Nointel (1635-1685) (Çalışır, 2021). The work that brought Dımaşkî to an important position in the Ottoman geography literature is the translation of *Atlas Maior*, which was published in 11 volumes in Latin in 1662 by Willem Jansszon (1570-1630) and Joan Blaeu (1596-1673). Dımaşkî was dismissed a year after he was appointed as the judge of Aleppo in 1690, and died a month after his dismissal (Sarıcaoğlu, 1994).

The translation of this work was first started by Alexandros Mavrokordatos, but in 1675 the translation work was given to Dımaşkî and the work was translated into Turkish with the name *Nusretü'l-İslâm*. He finished his translation in 1685 and submitted it to the palace in six volumes. Although there are differences between the copies, the nine-volume copy from the Topkapı Palace will be used in this article (Brentjes, 2012). In the first volume, Dımaşkî gives information about the solar system, astronomical issues, polar circles and continents. In the second volume, the geographies of Sweden, Poland and Russia; the third volume Germania; fourth volume to the Dutch country, fifth volume to France; The sixth volume is about Africa and Asia, the seventh volume is Italy, the eighth volume is Far East China and Japan, and the last volume is about the New World.

Dımaşkî wrote *İhtisar-ı Atlas Mayor*, which he presented as a summary of *Atlas Maior* with different interpretations. This book, which deals with the Ottoman and Islamic countries more broadly, was later translated into Arabic. He also has other works named *el-Fethu'r-rahmânî fî tarzi'd-Devleti'l-Osmânî* and *Cevlânü'l efkâr fî avâlimi'l aktâr* and he has a very important role in the preparation of *Cihannümâ* (Sarıcaoğlu, 1994).

Knowledge About China in Ottoman Society Before *Nusretü'l-İslam*

When it comes to the first periods of Turkish history, Chinese and Turkish peoples have intense contact. After the migration of the Turks to the west for centuries, they started to experience disconnections. Another point that separate these two cultures is that China lives in a closed way to the outside world and defines it self as the *Zhongguo* (中国) and insists on its dominant position over other cultures. Within this hierarchical system, ambassadors from the outside world were forced to pay tribute as a sign of their loyalty to China, and in return, the communication channel between them was kept open. In this way, communication between China and “other”, “barbaric” states can be established, and the Chinese will be able to tame this danger that may be directed against them from outside (Fidan, 2011).

Although there may be a great distance between the Ottomans and the Ming China in terms of geography, information about the Ottomans can be found in Chinese historical sources. The Ottomans are referred to as *Lu Mi* and *Lu Mi Guo* in Chinese sources, the word *Rumi* is named this way with Chinese characters (Özbaran, 2017: 25). Chinese sources contain information about what kind of tribute and gifts the ambassadors from “Lu Mi” brought. However, it is not clear whether these people were really the ambassadors sent by the Ottoman state or whether they were people trying to gain various gains by using this title. As we understand from the information about the Ottoman Empire, which is very short in the annals, these “envoys” are honored by the Chinese Emperor as much as the distance they covered in return for bringing various gifts such as lions and rhinos to the Chinese Emperor (Fidan, 2011). However, as it can be seen from the records shown, relations are very rare and both forces are aware of the existence of each other and live in a certain ignorance.

The most important book about China known in the Ottoman world is *Hutâyname* written by Ali Ekber. *Hutâyname* was presented to Yavuz Sultan Selim (1470-1520) in Persian in the first quarter of the sixteenth century, and then translated into Ottoman Turkish under the name of *Kanunname-i Çin ve Hitay* during the reign of Murad III (1546-1595). The reference that Yavuz Sultan Selim is called as the ruler of Islam at the beginning of the work suggests that it was written after the Mercedabık (1516) and Ridaniye (1517) Wars. The *Hutâyname* deals with the life in China down to the details. Faith, palace system, castles, arts, legends, porcelain production, postal organization, ways of hosting foreigners, prisons, the situation of Islam in the country, agricultural products, holidays, the Great Wall of China. There are twenty-one chapters in the book. This work, which was presented to the ruler, also has the characteristics of a *siyasetname* literature. There is disagreement in the secondary literature that the book was written by Ali Ekber. Lin Yih Min, who made researches on the subject, states that Ali Ekber had misinformation about religions in China throughout the work. He did not do a proper research, for example, although there is no sea in Yunnan province, in *Hutâyname* it has shown both sides of Yunnan province surrounded by seas. Also, Ali Ekber claimed that China consisted of twelve parts, the sources of the period clearly show that there were fifteen. He says that the cities of

Hanbalık and Daydu are shown as the capitals of China, but these places were used as capitals during the Mongols period. Therefore, there are serious doubts that Ali Ekber really went to China and the general consensus is that he took these kinds of informations from previous Islamic sources (Ali Ekber, Hitaî, 2021).

Kâtip Çelebi, who has an important place in the Ottoman geography literature, also devoted a chapter to China in his work, *Cihannümâ*. At the beginning of this section, he states that he does not give any value to Ali Ekber's book without giving even his name (Kâtip Çelebi, 2021: 153).¹ However, according to Professor Gottfried Hagen, who made an important study on the work, Kâtip Çelebi largely stands his transmission on China from Ali Ekber and Gıyâseddin Nakkaş (Hagen, 2015: 343). At the same time, Hagen and other researchers praised Kâtip Çelebi's approach to objectivity and not excluding different cultures in his narrative while dealing with China and other regions (Hagen, 2015: 254). However, Hagen's characterization of *Kânunnâme* as a good source on China seems suspicious given the criticisms of Lin Yih Min (Hagen, 2015: 319).

The Depiction of China Narrated in *Nusretü'l-İslâm*

This translation of Dımaşkî is not only the transfer of a book from one language to another, but it is an attempt to fuse Islamic and Ottoman geography literature with Blaeu's main text. In this study, I will wait for the document to talk about itself, using Dımaşkî's translation. What does Damaşkî's knowledge of China mean to him and to the Ottoman Empire? The main source to be used in this regard is the book *Nusretü'l-İslâm ve's-sürûr fî tahrîri Atlas Mayor*, which is in the Topkapı Palace collection.² References of the main Latin source, *Atlas Maior*, will be used through the electronic copy of the work available on the internet.³

The chapter about China is given under the main title as "Atlas Extremae Asiae, Sive Sinarum Imperii Geographica Descriptio". In particular, China's Tatar neighbors are discussed under the main title of "De Orientali Tartaria". The geographical region in the south of China is found in the Latin text under the following headings: De Regno Sifan, Gangis Ortus, Regnum Laos, Rerum Copia, Confinia Regni Laos, Poli Altitudo, Montes, Regnum Gannan, Montes Notandi, Flumina. The Ottoman translation text is different from the triple division in the Latin text. The part about China, Tatar and the southern region of China are discussed under the same title "Der Beyân-ı İklîm-i Çîn".

The book explains the importance of the Asian continent with the narrative of Adam being sent to this continent and the spread of the first humans from Asia to the whole world.⁴ From this point of view, the book is based on an Asia-centered world narrative. Due to the emergence of religions, worship, reading and writing in Asia, this continent is in an important position among other continents. Based on the information in Chinese history books, the book reports that literacy, mathematics, astronomy, philosophy and politics emerged in China 3000 years before Christ. After this chapter, which explains the importance of Asia for humanity, China forms the main pillar of the narrative; where the name of China comes from, its borders, which parts it consists of, the customs of the Chinese people, etc.

The first pages of the translation are based on a lengthy discussion of the origins of the name of China. The author notes that China is called by different nations by names such as *Sirga*, *Sinem*, *Münçin*, and in particular, the word *Münçin* is used in a way that humiliates the Chinese people.

¹ "I have paid no heed to the words of that ignorant person (i.e., the author of Persian Qânunnâme), which is mostly idle talk, nor to the stories connected with the clime of Cathay that are recorded there, nor to the statement that the clime of China is without divisions."

² *Nusretü'l-İslâm ve's-sürûr fî tahrîri Atlas Mayor*, TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 325, I, vr. 1^b-2^b, 75^a; nr. 330, VII, vr. 48^b. For easier access, the folio numbers of the copy will be referenced. From now on, the title of the work will be given in abbreviated form as *Nusret*.

³ *Atlas Maior sive Cosmographia Blauiana, qua Solum, Salum, Coelum, Accuratissime Describuntur*. In this study, I will use the version of Atlas Maior published on the National Library of Scotland's website. (<https://maps.nls.uk/atlas/blaeu-maior/> 13 January, 2022).

⁴ Dımaşkî, 1685: 007a: Ottoman: "Anın içündür ki Hazreti Âdem aleyhisselatü vesselam dârüsselâmdan cennetten hubût eyledikten ibtidâ bu mahalle nâzil olmuştur. Ba'dehü sâir beşer münteşâr olub etrâf cevânibte mekân etmişlerdir."

According to the author's claim, most likely the name of China itself comes from one of the name of a Chinese emperor, whose name is similar to the sound of China or Chinese. Other names than *Münçin* are not known to the Chinese, they describe their country with a word that means *Kungvu*, that is, the middle of the world. After all these uncertainties about the name, China's position on the Asian continent is explained. According to the cartographic information of that time, the sea in the east, which Chinese people call as *Tung*, occupies the entire coast of China and this sea covers from east to west. Therefore, the southern and western regions of China are surrounded by seas and mountains, while the northern part is surrounded by immense wall starting from the city of *Liyatong* and ending with the *Za'feran* river and also it is reinforced with soldiers. In the southern part, there are small kingdoms such as *Tibet, Mien, Lağos and Puğu* (Dımaşkı, 1685: B.332.007a).⁵

The meridian width of about thirty degrees is given from *Ningpo* to *Damasios*, and the borders of China last from the eighteenth latitude in the northern hemisphere to the forty-second latitude in the south, the author tries to explain this issue in a scientific sense in this way (Dımaşkı, 1685: 007b).⁶ According to the author, China geographically has the appearance of a square. In order for China to be kept under administrative control, it has been divided into sections by different emperors at various periods of history. The reason of China's administrative border's constant change over time is China's expansion and taking control of the surrounding regions under its management. Thus, over time, the provinces reached their final form: *Pekin, Şanton, Nankin, Kekiang, Fukin, Kuvengtung, Kuvaksi, Kiyanksi, Huvankvan, Honan, Şansi, Şinsi, Sükvan, Kuveykiyu, Yunan, Liyaotun, Korya*. At the same time, there are a lot of islands in the ocean part of China that are close to each other. If someone view these islands from afar, they look as if they are a single island, and the largest among them are *Haynan* and *Formosa* (Dımaşkı, 1685: 007b).

Cities in the country are shown under the title of "Bilād-ı Çin". He writes that there are 150 large cities and 226 small and medium-sized cities (Dımaşkı, 1685: 008b). Cities are made up of innumerable towns, fortified with high walls and ditches. Most of the cities are located next to navigable rivers. It claims that some of the cities in China are equal to or even larger than the states in the rest of the world. Special governors are appointed with various titles to these big cities. In order to manage these cities and towns, officials are sent from the center by the state. The ranks and positions of these officials are directly proportional to the status of the settlement to which they are sent (Dımaşkı, 1685: 008b).

Dımaşkı states that because China is very large, it has different temperatures in different regions. It is stated that the air and water quality in the country is good and more products can be grown here than anywhere else in the world. Due to the high temperatures on the southern places, pineapples, walnuts, dates and many more fruits can be grown. Especially wheat and rice, which are basic food materials, are abundant in China. All kinds of fruit are plentiful, but olives and almonds are not (Dımaşkı, 1685: 007b). China has an important position not only in terms of basic foodstuffs, but also in the production of silk, hemp, cotton and similar agricultural products with high economic value. The main reason for this progress in agricultural production in the country is the developments in the irrigation system. They connected the rivers with each other and made them accessible to the inner cities and villages. They have achieved great success as a result of centuries of work in agriculture. Farmers are endowed with great privileges in China, and they make even the uncultivated lands of the earth fertile as a result of their labor and effort. They bring water to the arid areas from far away and have built large water channels. For such reasons, China is a country where cheapness and prosperity are experienced. People eat different foods according to their financial power, while the rich people eat

---

⁵ After that, B.332, which shows the collection number of the work, will not be displayed.

⁶ In the Ottoman translation, this part is expressed as follows: "ve bu iklimin tûlinın mesafesi Ningpo şehrinden Demas dağlarına varıncaya değindir ve bu mesafenin miktarı yirmi beş derecedir. Ve arz on sekiz dereceden kırk ikiye varıncaya değin müntehi olur". Blaeu, "Atlas Asiae Extremae," *Atlas Maior*, 2. The Latin original of the text is: "... A capite seu promontorio Ningpo urbis (quod Lusitanis Liampo) ad Amaseos, seu Damasios usque montes. Latitudo maxima est a decimo & octavo gradu ad quadragesimum & secundum Borealis hemisphaerii." (From the beginning of Ningpo city to the Amosi or Damasii mountains, its length extends about thirty degrees. The greatest width is from position eighteen to forty-second across the Northern hemisphere).

sheep, cattle and pigs, ordinary people eat the meat of mules, donkeys and dogs. It is stated that some Chinese living here do not eat meat for religious reasons (Dımaşkı, 1685: 008a).

Fishing is very common in the seas and rivers in China, and Chinese are quite skillful in this profession. They have even reached an advanced position in aqua farming, in addition to fishing with natural methods. They let water flow from the rivers to their fields and they can raise plenty of fish in the artificial lake they have created in this way. At the same time, they can break the ice of the frozen lakes in winter and hunt the fresh fish below. Since fish are abundant in these regions during summer, they put the fish in large quantities in specially prepared water wells. In general, only the rich can afford to consume the fish produced in this way. On the other hand, poor people can dry the fish and consume them throughout the other months of the year. Another fishing method is quite clever. A long-necked bird is chained to the ship and a ring is worn around its neck. The bird, which is trained to dive into the water and catch the fish, cannot eat this fish because of the ring attached to its neck, and the fish are taken out of the bird's mouth by the fisherman. A very high number of fish can be caught in this way in China (Dımaşkı, 1685: 008a).

China is also a center of abundance in terms of mines, gold, silver, copper, iron, cinnabar, tin, saltpeter. However, these mining activities were prohibited by the state, the reason for this ban was shown in the Latin original text (Blaeu, 1733: 4) as the use of poisonous gases during the extraction of the mines, while in the Ottoman translation it is shown as the collapse of soil on them during the extraction of the mine (Dımaşkı, 1685: 008a).⁷ The reason why the emperor made such a prohibition was that he valued his own people. According to the text, the safety of his own people is more valuable to the emperor than anything else.

China is a densely populated country, at the time this work was written, its population was given as 58,914,284 (Dımaşkı, 1685: 008b). The Chinese are depicted as physically healthy and strong, competing with Europeans for their whiteness. Although women are shorter, they are described as having an elegant face. Since the general perception of female beauty imposed by society is based on small feet, women tie their feet tightly from a very young age. For this reason, women in China have very small feet (Blaue, 1733: 7).⁸ The dresses of the women are quite long, but their faces are open, the clothes they wear are luxurious clothes like silk. The Chinese have very long hair, comb it and tie it with horse hair. Everyone wears a hat according to their rank (Dımaşkı, 1685: 009b). Because the population is so crowded, those coming from foreign countries even think that every woman gives birth to at least 10 children. It is also quite easy to make census in China, because according to Chinese tradition, the head of the household is obliged to post this information on their door, as many people live in each house, if the owner does not write this information or writes it incorrectly, that person will be sentenced to death. In addition, this information is collected in every ten houses and this figure is written on the tenth gate separately, so the census in China is carried out quite quickly (Dımaşkı, 1685: 008b; Blaeu, 1733: 5).⁹

The Chinese built their houses, bridges, roads and castles according to the basics of geometry. Buildings appear in a unique harmony both from the outside and from the inside. These buildings are beautiful buildings with a lot of effort, their interiors are decorated with embroidery in different colors (Dımaşkı, 1685: 010a). Everyone has their own house, and houses have everything that people may need. Separate and private palaces were built for viziers and notables. Buildings are constructed in an architecturally accepted style, but some are large and some are small. It is generally square in shape and made of brick. Ditches were dug between the two gates of each city. A tower has been built over

---

⁷ Latin: "Aurum et argentum ne eruatur, lege cantum est. Eo quod noxiis, ut aiunt, terrae exhalantibus vaporibus in mineris passim interirent homines, quorum vitam pluris, quam aurum et argentum..."; Ottoman: "Bu Çin ikliminde altun ve gümüş ma'deni çok bulunur lakin çıkarmazlar ol sebebden ki kazırken üzerlerine toprak yıkılıb âdem helâk olur onun içindir zira rea'yaların kemâl-i mertebe sakınurlar"

⁸ In the Latin text, this is made a mockery of "the ridiculous madness in such a cultured nation". "Ridicula sane et mira in tam culta gente stultitia".

⁹ The Latin text also states that an official called *Tifang* was assigned to every ten houses, and that this person searched the numbers and records and warned the authorities about the issue in case of any discrepancies.

each gate, and a guard sits there. Neighborhoods are as big as cities. Each city has a great tower, and in its great castles feasts are given to the dignitaries. There are mechanisms that show the time in the castles, the guard goes on top of the castle and shows what time it is. In cases such as fire, the guard takes charge and informs people. Next to the towers there are great images and places of worship, there are various idols and images inside. Classrooms were built all over China, sciences are taught here, they do not put idols in these classrooms, because they are reserved for places of worship. The roads are quite smooth, wide and built with pavement. Especially in the southern regions, they flattened some mountains and filled the pits. They placed stones at one-and-a-half mile intervals on the roads for travelers, traders, guests, and messengers. Between every eight stones, they built special mansions for messengers. They flattened the rivers so that passers-by would not suffer (Dımaşkî, 1685: 009-011a).

Moreover, Chinese are depicted in the translated text as equal with Aristotle's intellect and are shown as skilful in all matters (Dımaşkî, 1685: 008b; Blaeu, 1733: 5).¹⁰ They weave colorful fabrics from products such as cotton, hemp, especially silk and export them all over the world. People who see these fabrics are amazed by the quality of the weaving. They are more skilled than any other race, not only in products such as weaving, but also in all kinds of crafts. They can produce bowls, plates, glasses and many other luxury consumer goods from porcelain that can only be produced in China. Information such as ball, paper, compass, gunpowder goes back to ancient times in China. They are also quite jealous about their arts and crafts, and they are careful not to show them to anyone (Dımaşkî, 1685: 009b). All sciences, geometry, commerce are within the knowledge of these people. The oldest medicine book in the world is located in China, and doctors' knowledge of medicine is very advanced. Due to their knowledge of heart rate, they can easily understand all kinds of diseases. In the Ottoman translation, the aims and achievements of the Chinese in alchemy are explained in a separate section under the title of "el-Kimya" (Dımaşkî, 1685: 009a).¹¹ The main reason for dealing with this profession is not to obtain silver or gold, but to try to gain health benefits. He even claims that they sold the drugs they produced as a result of dealing with alchemy to Europe. But the Latin text has been constructed to contain almost the opposite of these claims. For example, the first Latin sentence on the subject begins with a rather negative language: "Although they value the sciences much more than we do, they are far inferior to us in the diversity and excellence of science. Apart from astronomy, which makes up the bulk of their world of thought, they have nothing real or solid" (Blaeu, 1733: 6).¹² On the other hand, in the text, the efforts of the Chinese on astronomy or alchemy are not conveyed in a positive way, unlike the Ottoman text.

The religious beliefs of the Chinese people are shown as philosophy, idolatry, and materialism. It is stated that philosophy occupies a very important position in the eyes of society and that no person who does not know philosophy will be accepted into government positions. Although it is not mentioned in either the Latin or the Ottoman text, what is meant here by philosophy is mostly Confucianism. The second religion believed in China is the religion called "Şeykyavud", which is based on the transmigration of the soul. Since Buddha images are the main focus of Buddhism, this is referred to as idolatry in the text. It is among some of the basic claims of this religion that those who do good deeds will have a good spirit, and those who do bad deeds will be punished with an evil spirit. The third religious belief in China is materialism, which is called *Dehriyyun* in Islamic philosophy.

---

¹⁰ "Çin'in halkı gayet ile zekilerdir a'kılları Aristâtâlfıs aklına muadildir ve Avrupa halkı derler ki kavm-i Çin'in akılları bizlerden ziyadedir diyü i'tiraf ederler dünyada bir şey yoktur ki onu bilmeyelerdir.": In the original text, however, this view is conveyed in a different way: "But the intelligence of the Chinese confirms Aristotle's statements about the peoples of Asia: the Europeans surpass China in courage, the Chinese with agility of intelligence."

¹¹ "Çin hükeması i'lm-i kimyaya kemâl mertebe mukayyitlerdir. Ve dirler ki bu iksirin beden-i insana kemâl mertebe faydası vardır bu iksirden her kim bir denk miktarı tenâvül eylese cemi'-i emrazdan hülâs olub selâmet üzere ömr-ü tabii'yyesine varıncaya değin vücudı rahnedâr alolmayadurlar ondan ötürü dirler ki bizim muradımız altun ve gümüş yapmak değildir belki bu iksir yapmaktan muradımız muhafazay-ı ibdandır ki ta ahiri ömre varıncaya değin bedende imrâz zâhir olmayadurlar ve bu fennin mübtedîleri beranisinden şeyler yapub Avrupa memleketine gonderub satdururlar."

¹² "Scientiarum varietate, perfectioneque multo nobis inferiores sunt, licet eas longe pluris, quam nostri aestiment. Astronomiam, (cuius iudiciariam partem maximi faciunt) vix quidquam habent veri, aut solidi."

According to this religious belief, there is no pain after death, because people perish after death, they have no soul (Dımaşkı, 1685: 009a). It is also common in astronomy and similar beliefs in China, where there are people who collect stones, examine them, and try to interpret events that may happen that year from these stones, and according to the text, they are successful in this. There are many mountains in China, and the Chinese believe that there are dragons in the mountains and there is a belief that the mountains where the dragons live are blessed, since it is thought that people buried in these places will find more peace, people bury their dead here. They make depictions of dragons on their graves and think that it will be fortunate. They think that there is abundance and cheapness in the cities where the dragon passes through different mountains (Dımaşkı, 1685: 011a).

According to the text, Chinese people are very dependent on their emperor, whatever the emperor wants, no one will oppose him. If the emperor dies, his own child is appointed as emperor, if he has no children, his brother, and if he has no brother, his relative is enthroned. If the person is appointed as emperor, he assigns a certain income to his brothers and sends them to different cities. They do not interfere with anything in the city they were sent to and cannot go out of the city, if they do not comply with these restrictions, they would be killed. The Emperor's brothers regularly transport to different locations on quarterly schedules. The emperor himself appoints the rulers in the cities, and these rulers cannot take any action. Therefore, whatever happens in China is only within the knowledge of the emperor. There are six types of divans in the administration of the country. The first is the general council of state affairs, the second is the economical, the third is the religious, the fourth and fifth is about settlements, and the sixth is the political council. An officer has been assigned to each of them. They are responsible for the country's administration. All of them were people close to the emperor, they were assistants of the emperor, they were assigned to different regions by the emperor. The emperor, on the other hand, does not leave his palace, but knows everything about his country (Dımaşkı, 1685: 010b).

In the book, after a comprehensive chapter on China, the communities surrounding China from the west to the east are discussed. In this part of China's neighbors, Tatars occupy an important position and form the basis of its narrative. In a sense, this is an understandable development, since China's eastern and western borders are surrounded by impassable mountains and the ocean. He states that it is not known exactly where the Tatars came from, but that they consist of many tribes among themselves and gives the names of *Yuyi*, *Niyul*, *Tanyu* and *Simhan* tribes in particular. Tatars' lifestyles, the clothes they wear, the way they eat, their economic and social life are discussed as a whole in this section. But the text is arranged according to the Chinese point of view, and this discourse is dominant in the narrative. It is said that Tatars adhere to the nomadic lifestyle, graze places, wear clothes made of animal skins, furnish their houses with carpets. Before looking at the author's thoughts on the Tatars, we can examine his account of the Great Wall in northern China. The beginning of the 1650-mile-long wall starts from the China Sea and goes back as far as the *Za'feran* River. There are strong castles on this wall, in which it is said that there are hundreds of thousands of guards. These walls were built by the Shiva Emperor (Xius Emperor Cinae), who made great expeditions, and the favors of this emperor were much more than the others. He fought many times with the Tatars and was victorious in all of them. During the construction of the wall, Tatar tribes were persuaded by financial support and negotiations and tried not to attack during the construction of the wall. Thus, in 215 BC, the construction of this building was completed in twenty years. Many people were assigned to the construction of the wall. They filled the sea and built buildings there. The wall starts from the east and goes to the hometown of Liyakutink in the west, and ends in the region *Shansi* and *Shinsi* (Dımaşkı, 1685: 011b).

In this way, the tension and cooperation between the nomadic Tatar tribes and an established Chinese empire is explained well. At first, it is shown as a method that the settled empire fight directly with some of these tribes and restrain them, but the continuous raids of these people are tried to be prevented to a certain extent through the Great Wall of China. In cases where military and defensive measures were ineffective, China is able to restrain these groups, which are a constant threat to itself, through financial aid, gifts and negotiations. Tatars are depicted with the whiteness of their faces and their healthy nature. Their stature, beard and mustache are long. They have a nomadic lifestyle. As natural conditions do not allow agricultural production, they are constantly displace. They live in tents

called *oba* and they are made of expensive materials such as silk, which is quite light. At the same time, Dımaşkî states that they created rooms in the *oba* by putting silk and fabric curtains in accordance with their financial purchasing power. With the help of beeswax, these tents are easily installed somewhere and then removed. He says that they laid carpets in the tents and sat on chairs like the Chinese and Franks. However, interestingly, the author claims that although Tatars claim to have a nomadic life, they have 124 different small and medium-sized cities, and only old and incapable people live in these cities. (Dımaşkî, 1685: 013b).

The definitions about Tatars are quite negative, they are described as a barbaric, irreligious community where theft and plundering is quite common. In the Latin original, the Tatars are compared to barbaric races such as the Got, Vandals in Europe's own past, such information about European history was not included in the Ottoman text. That is why in Ottoman Turkish, details were also added, such as that the Tatars buried people alive in the ground, and after the death of their husbands, their wives were also buried. In the text, they have always been depicted with words such as looting, attacking, and hostility (Dımaşkî, 1685: 013b). It is reported that they learned to fight from an early age and programmed themselves to live in difficult conditions. Their courage and fearlessness are shown as a virtue, but they are condemned for missing the measure and applying it excessively. It is said that not only the Chinese, but also all other countries in the region, even the Japanese, who are located beyond the sea, are afraid of the Tatars. They have armor made of iron, they tie swords from their heads, and these swords reach up to their shoulders. There is also information about the method used by Tatar warriors to heal the wounds they received in wars. It is said that in such extraordinary cases as injuries in battle, salt is rubbed into the entire body of people and they wait like this for a long time.¹³

Nusret As a Translation Book

The chapter on the Far East in *Nusret* has been translated as a whole in accordance with the Latin original. However, this translation can be shown not as a direct translation of sentences, but rather as a summary of the text after analysis by the translator or interpreters. For this reason, it is a translation made to understand the work rather than a literal translation. The subject, which was conveyed in a long section in the Latin text, was omitted or largely summarized if it could not attract the attention of the Ottoman reader. Thus, by sticking to the original and ensuring the continuity of the source text, the translation has been able to provide the legitimacy of the work and has been economically affordable by attaining relatively less important dimensions.

Although the work is largely based on summaries, parts of the work are almost exactly in the form in which sentences are translated. Some sections were met with distaste for Muslim readers and were censored, while others were completely mistranslated due to misunderstanding or for some other reason. A more detailed picture of translation will be presented below, with some examples on these topics.

Parts of the work are based on almost literal translations. For example, in the introduction, Dımaşkî gives direct reference to the *Atlas Maior* written by Willem and Joan Blaeu and explains the position of China in Asia and the importance of Asia among other continents. Accordingly, the first human was born and spread all over the world from here. Religions, worship, languages, reading, writing, science, industry and politics emerged for the first time in this geography. Therefore, the philosophy, astronomy and other sciences first started in China. This section is an almost literal translation of the Latin text as a whole (Blaeu, 1733: 1):

---

¹³ “Ve bu Tatar cenk ahvalin gayet ile iyi bilürler zira küçücükten öğrenürler ve kâliçe ve velnise üzerinde yaturlar. Ve bunların yedikleri atın yarısı çiğ veya Rûsî pişmiştir böyle atı gayet severler. At etin ve deve etlerin yerler seyd etmek de gayet mâhirlerdir ve onlarda tazılar ve doğanlar ve seyde mütea’lik olân şeyler cümle vardır ok atmağı güzel bilürler. Ve hırsızlığı ve yağma etmek gayet severler ve ademin demirden doğulğası vardır başlar giyerler vüzerâları demirden tahta gibidir gayet ile musaykal şöyle kim ademin gözükmekte gözleri ğaşı olur ok geçmemek için girerler kaçan cenk gittikleri zaman giyerler. Ve bunlar atlarına na’l etmezler. Ve bu Tatarlar Müslümanlara hakaret nazarî ile bakarlar kaçan bir Müslüman görseler hâyhây diyüp temeshûr iderler zira bir zamanda Çinliler Müslümanlardan imdâd istedikde Müslümanlar Çinlilere imdâd giderken Tatarlar o gün olub Müslümanları kırmışlar ol zaman Tâymenek pâdişâhî zamanıdır.”

“It is a very important region that occupies a large part of our world, from which everything came out in the past as it is now. Anyone who denies this is ignorant, clearly the most beautiful gardens were placed here by the hand of God (everyone collectively calls this place Heaven). They welcome and cherish their first human beings, from which later mortal man spread to the rest of the world. The first rites, all sacred wisdom, righteous thinking, literature and sciences taught and institutionalized. Eventually this God himself accepted them as the protector and savior of the human race. In Asia itself, no stratum is more noble, older, or more prosperous in any field, whether political, literary, or professional (at least after the general flood that covered the whole world). For the History of China includes almost three thousand years before the birth of God, more clearly seen than the Chronology and summary we have compiled of the history of Far Asia. Even then, these books are said to have sprung from the moral philosophy and mathematical sciences, for they abundantly illustrate the observations of the oldest stars, the laws of self-government compiled in the earliest volumes, and what the survivors teach up to this time.”

The Ottoman Turkish version of the text is as follows: (Dımaşkî, 1685: 007a):

“Kitab-ül Atlas Macor beyânî üzere vâzı ‘ Mârtînûsdir a’let tafsîl keşîde-i silk mastûr kılub bu minvâl üzere şerh beyân eylemişdir ki Asyânın büyük kısmî ve mu’teber iklîmi iklîm-i Çîn’dir. Ol cümle ki Asya aksâmından cüz-i a’zamdır ve mu’teberdir ânâ binaen ki Asya arzın aksâmının cümlesinden akdem ve eşref ve efdaldır. Ve sâhib-i kitâp der ki bu kısmın şerhinde mecbûruz. Anın içündür ki Hazreti Âdem aleyhisselatü vesselam dârüsselâmdan cennetten hubût eyledikten ibtidâ bu mahalle nâzil olmuştur. Ba’dehü sâir beşer münteşâr olub etrâf cevânbte mekân etmişlerdir. Ve ibtidâ-i şeriat ve i’badet ve tâa’t ve hurûf tahaccüm-ı ve okumak ve yâzma ve u’lûm ve sınaî ve siğâr ve kibâr mahkûmiyetlerî ve hükûmetlerî bu kısımdan vakî’ olmuştur. İmdî bu kısım cümle-i aksâmdan eşref ve efdaldır. Ve Çîn tevarîhinden mastûrdür ki okuyûp yâzma ve hendese ve nücum ve felsefiyyât ve siyâset Hazret-i İsa aleyhisselâmdan üç bîn sene mukaddem iklîm Çînden mevcûd aylarken beyân olunmuştur. Ol cihetten derler i’lm-i hikmet ve nücum ve sâirlerî ibtidâ Çînden münteşir olmuştur.”

Only some minor changes have occurred in the transfer of this section. For example, the Latin text states that the first humans appeared on the Asian continent and spread to the rest of the world from there: “they welcome and cherish their first human beings, from which later mortal man spread to the rest of the world.” (Blaeu, 1733: 1). This section was transferred in a more religious context in the Ottoman document, and the definitions such as Adam and paradise were specifically stated (Dımaşkî, 1685: 007a).¹⁴ At the same time, Jesus, who is shown as God in the main text, was translated into Ottoman Turkish as the Prophet Jesus, again considering Islamic motives.

The second method used in translation is large-scale summaries. It is likely that the translators summed it up appropriately, considering that some chapters in the source work were long and detailed and confusing to their readers. For example, how the Chinese people and other countries define the Chinese people has been discussed at length in the main text (Blaeu, 1733: 1-2):

“Chinese, on the other hand, call their empire Chunghoa or Cungque: both because the word indicates its supremacy and because the word sounds like a middle kingdom (they think they are located in the middle of the world), but that middle garden is actually a flower. These two were the most common and stable names, though one was continuous and the other came from a variety of successive families and empires. That is why it is called Tai-cing by the Tatars, just as it was previously called Taiming, or Taijuen three hundred years ago. No one doubts without reason that this is the kingdom of Hippophagus, because they all feed on horse, beef or any other meat, but this is more

¹⁴ Latin: “ac parentes nostros sinu suo susceperit, foveritque: exinde propagato mortalium genere coloniae per reliquas orbis partes longe lateque diffusae.”; Ottoman: “Anın içündür ki Hazreti Âdem aleyhisselatü vesselam dârüsselâmdan cennetten hubût eyledikten ibtidâ bu mahalle nâzil olmuştur. Ba’dehü sâir beşer münteşâr olub etrâf cevânbte mekân etmişlerdir.”

common and familiar to the Tatars. But the origin of the name China, or rather the origin of China, emerges more clearly from my own summary, which I show that it comes from the imperial family of China. But those who want to come up with the word Cing, definitely from the urban sound mostly used in China, I think they are definitely wrong, indeed everyone in China who trades with Indians or their ships goes to India. They are used to politely addressing others as Cia, not as Cing in their own language. Only those who are literate or who belong to a more civilized language, says Cing. Most traders from Chincheu or Quantong, who have so far sailed almost exclusively from China, do not know. I prefer to believe that the name of the city of Chincheu was taken from the inhabitants of the whole kingdom, because they were accustomed to frequent all of India in their ships, the name Chine was easily formed by the Lusitanians or Indians. Some derive it from Sionibus because, as they say, the Chinese region itself means elite region in the Chinese language. Since nothing more definite is known to me on this subject, I shall not dare to assert anything definite.”

For this reason, due to the fact that the narration is quite long and detailed, the translation text has passed in the form of a summary stating that the main meaning of the word China is not known where it came from, and that the name differs from nation to nation (Dımaşkî, 1685: 007a). In this section, it is mentioned how China is called by different nations. In the Latin text, it is reported that China is called *Sericam, Sinam, Chinam, Catayum, Mangin*. In Ottoman Turkish, these words were not taken into account and it was shown how China was named by the Greeks and Arabs in the Islamic Turkish cultural understanding. In this process, there are some differences in the forms of words. These names were transferred to Ottoman Turkish as *Sırğa, Sinem, Münçin*. Again, although it is said in the original Latin text that the Chinese called their country *Chunghoa* or *Cungque*, an incorrect transfer was made by stating that the Chinese called their emperors *Kungvu* or *Kungvi* in the Ottoman text. While the empire itself was in question in the original text, the naming of the emperor was the subject in the translation (Dımaşkî, 1685: 007a):

“*Ve Çin halkı padişahlarına Kungvü ve yahut Kungvî derler ve bu isim mu‘teber memleketlerinden alınmıştır. Ve ol memleketlerine iklim-i Çin’in ortasında derler. Ve Çin halkının i‘tikâtları budur ki Çin dünyanın ortası ola ve Kungvü ma‘nasını oldur ki bağçenin ortası ve yahut bahçenin mu‘teber çiçeği demek ola bu cihetten kavm-i Çin Tatarı cemi‘ zaman tefâhir idüb bizleri vasat-ı riyâz dünyâda sakinleriz. veadîka-yı dünyanın mu‘teber çiçekleri menzilesinde yüzerler ve bu iki isimlerin olunmuştur meşhur kadim isimlerdir. Ba‘dez zaman kalan padişahların isimleri bazı vekâyi‘den mâhûzlardır. Nitekim Taymenek padişahın devleti eski ismi Taymenek olub ba‘dehü tağyîr olunub Tâyching didikleri gibi. Ve Çin’in vech-i tesmiyesinde ihtilâf olunmuştur. Akıbası budur ki Çin nâm bir padişahın ismiyle tesmiye kıldı. Ve Hind bâzirgânları Çin iklimine iklim-i Çin derler.*”

Apart from this, there are other errors in the text when it comes to numbers. For example, in the Latin main text, *Varia Extremae Asiae Diviso*, the section where China's administrative and geographical divisions are discussed, it is written that China is divided into fifteen gigantic provinces (Blau, 1733: 3).¹⁵ However, this is given as eighteen in the Ottoman translation (Dımaşkî, 1685: 007b).¹⁶ Such numerical differences continue in other sections as well. For example, in the chapter called *Urbium ac Civitatum Nemerus*, which describes the cities in China, the total number of cities in China is given as 1226 (Blau, 1733: 5). In the section of the translated work *Bilâd-ı Çin*, this number is 226 (Dımaşkî, 1685: 008b). In addition to the translation differences regarding the numbers and spelling of names, there are also great differences in context. For example, *Scientia*, the section in the main text, which describes the abilities of the Chinese people in scientific matters, does not give a very positive picture about the scientific achievements of the Chinese. They are humiliated because of their

¹⁵ “Tum demum in quindecim ingentes Provincias totum hoc imperium Sinicum divisum est.” Eventually the entire Chinese empire was divided into fifteen gigantic provinces.

¹⁶ “Ve ol semtten iskân idüb kendilere itbâ‘ itdiler ve ma‘mûr olduktan sonra cümle Çin’in iklimini on sekiz memlekete taksim etmişlerdir.”

affinity for astronomy, and it is emphasized that the medicines they produce are less important when compared to those in Europe. This section is quoted in the Ottoman translation in the sections named *Çin'in Evleri Kuleleri* and *el-Kimya* (Dımaşkî, 1685: 009a).¹⁷ However, quite different from the main text, it is emphasized that the Chinese are even more successful than the Europeans in these areas, and their efforts in alchemy are appreciated. In this way, there is a serious difference between the main text and the translated text. Another different narrative is the part about polygamy in China. In the Ottoman text, it is claimed that polygamy is not permissible in China under the title of *A'det-i Çin* (Dımaşkî, 1685: 009a).¹⁸ The Latin original of the text is completely different, it is stated that men can marry more than once (Blaeu, 1773: 9).¹⁹

Some parts of the main text have been completely ignored. For example, the section called *Carnis et Rerum Necessarium Copia*, in which the abundance of agriculture and animal husbandry in China is conveyed in detail, was translated into Ottoman Turkish with some censors. In the section called *Evsaf-ı Çin*, where this subject is conveyed in Ottoman Turkish, since pigs are not an acceptable animal in the Islamic belief, the parts of the main text in which the taste of pork is mentioned are completely omitted. (Blaeu, 1773: 4). The negative relationship between Tatars and Muslims is conveyed in the *Ahval-i Tatar Sahara-Nişin* section. This part has been translated correctly, but the expression in which the Christian missionary feelings predominate in the main text that the Tatars will become Christians one day, is not seen in Ottoman Turkish. Interestingly, the translators did not express their hopes that Tatars would convert to Islam (Blaeu, 1773: 20).²⁰ Many such issues remained out of the question without being mentioned in the Ottoman text. The deliciousness of pork and the hope that Tatars will become Muslims in the future are ignored as it will disturb the Muslim reader. At the same time, there are many chapters where the details are skipped without any ideological reason, but the main content is still given in the translation.

General Analysis of the Text in Terms of Style, Content and Structure

Chapter titles are given in red colour to enable the readers to reach the desired topics easily. It can be said that the style of the work is generally quite simple and understandable. In very rare cases, Arabic or Persian words are used. Sentences are structurally short and giving direct information is the main purpose. The book has a general purpose of entertaining and teaching at the same time. How

¹⁷ "İ'lm-ü ferâset ve esârîr ve hendese ve ticaret enise-i nücûm ve felsefe ve gayrılarda gayet ile mâhîrlerdir husûsa tabîlere bizden ziyâde bilürler kolay şeyler ile i'lac iderler. Ve bunlarda bir kadim tıb kitabı vardır içinde i'lacat ve i'sâb ve ahcâr ve akakir vardır bu kitap muktezâsınca her meraza i'lac iderler ve hiç i'lac tahallûf itmeyub alelfevr sıhhat bulurlar. Ve Çin tabîleri katlarında kan aldırma memnu'dur. Ve ahvâl-i nabzı kemâl merite bilürler ziyâde maharetleri vardır Avrupa edibbâsından ziyâde bilürler ve nabzdan her illeti teşhis idub fehm iderler. Evvelki nabızdan tuttuklarında ma'lûm idinürler ki insanın kalbinde ne vardır. İkinci dalaktan ve ciğerden her ne maraz var ise ma'lûm idinürler. Üçünciden katında her ne maraz varsa ma'lûm idinürler o öbürlerinden insanın bedeninde olan emrâz-ı ma'lûm idinürler. Ve kaçan tabîb hastanın nabzı tuttuğa yarım saa't miktarı tutub yoklar. El-Kimya. Çin hükemâsı i'lm-i kimyaya kemâl merite mukayyitlerdir. Ve dirler ki bu iksirin beden-i insana kemâl merite faydası vardır bu iksirden her kim bir denk miktarı tenâvül eylese cemî'-i emrazdan hülâs olub selâmet üzere ömr-ü tabîi'yyesine varıncaya değin vücudı rahne dâr alel olmayadurlar ondan ötürü dirler ki bizim murâdımız altın ve gümüş yapmak değildir belki bu iksir yapmaktan muradımız muhafazay-ı ibdândur ki ta ahiri ömre varıncaya değin bedende imrâz zâhir olmayadırlar ve bu fennin mübtedîleri beranisinden şeyler yapub Avrupa memleketine gönderub satdururlar."

¹⁸ "Ve bunlarda bir a'det vâdır bir kimesnenin a'vretî olsa gayr-ı anabir avret câiz olmaz."

¹⁹ "Maritis uxore defuncta aliam superinducere imo et domi habere pellicem probro haud vertitur, adeo ibi iniqua foeminis sors est." (After the death of her husband's wife, it is not a crime to have a mistress at home or even to bring in another, so there is an unfair lot there).

²⁰ "Religionem Christianam admittunt facile et iam nunc ex iis non pauci eam amplexi sunt. Quis neget divinitus illis hoc fortasse ad Sinas iter apertum, ut ita salutis viam, veram fidem ac religionem inveniret? cum alioqui ad illos penetrare difficillimum foret, imo tantum non factu impossibile, quod modo facillimum effectum: atque eo fere modo, quo olim a barbaris gentium dominam Romam occupari, destruique permisit Deus, ut ita Gothos, Vandalos, aliosque Christianis sacris imbueret, veraque fidei luce illustraret." English translation: They readily admit the Christian religion, and now not a few of them have embraced it. Who would deny that they had divinely revealed this, perhaps, that the road to China was opened, so that they might thus find a way of salvation, a true faith and a religion? since otherwise it would be very difficult for them to penetrate, nay, so far it was not impossible by deed, as it was only the most easy effect. And in almost the same manner as God permitted Rome to be once the mistress of the barbarians of the nations to be seized and destroyed, so that he might imbue the Goths, Vandals, and other Christian cults with the light of true faith and enlighten them.

Chinese young girls tied their feet from childhood is described in the text, but at the same time the information known at that time about China was tried to be given exactly. The narration is fluent, but it is certainly not of a legend-narration style. Chapters like these are consciously put in order to smooth away the monotonous narrative of the work, probably to entertain the reader.

Special names were deliberately written in a form consistent with the Turkish-Islamic tradition, or references were made to the Greek scientific tradition already known in the Islamic tradition (Dımaşkî, 1685: 007a).²¹ It is not entirely clear whether there are problems with understanding the original copy, or because it is more convenient when expressing it in Turkish, the special names are written differently in translation. The way the translators worked was likely to consist of reading the text aloud and conveying key points in their own language. Thus, the parts that could attract the attention of the Ottoman reader less were skipped. Since the material in his hand is quite large, Dımaşkî wanted to keep the work in a reasonable size in this way. However, there are cases where the sentences are translated verbatim at some points. At the same time, in cases where there is no information about the subject in his own cultural tradition or the possibility of confirming the transmitted information is low, the translator specifically states that he received this information directly from the original text. In this way, perhaps he wants to put a distance between himself and the information he conveys. Or maybe he wanted to increase his credibility on the reader even more. Thus, he was able to gain more legitimacy on the reader by constantly stating his sources.

Kâtip Çelebi states that a geographer should not only deal with the description of the places, but also examine the living conditions and other characteristics of the inhabitants (Hagen, 2015: 329). This dual integrity also shows itself on Dımaşki's work *Nusret*. While describing the regions, geographical distinctions are given, but the main consideration is the cultural unity of the people living in these lands. First of all, the meridian and latitude degrees are given, but then cities, agricultural products, legal status, sciences, crafts, meals, cities are listed within this geographical range and a certain regional identity construction is created. Geographical spaces could only create a meaning with the people living in the regions and were explained in this way. However, in these sections where people are studied culturally, the method is not applied independently, the original Latin text in every sense demarcates the general subject of the author.

In the text, the strangeness and the extraordinary in the way of life of the Chinese people have an important place for the Ottoman reader. Although they are not contextually important in the development of the text, their main purpose is that they are written to entertain the reader. However, such entertaining elements are not only in question for the Ottoman translated text, this information is also found in the main text itself. In the section where he tells about religion in China Dımaşkî does not insult the Chinese people because of their religions. The text is generally based on praising the Chinese superiority in the arts and sciences. However, considering the chapters in which the author describes the religious beliefs of the Chinese, his way of expressing his thoughts about paganism cannot be described as negative, but at least contemptuous. The thoughts of the Chinese on philosophy and morality are listed under the heading of religious beliefs. However, in these sections, the author has set his own value judgments aside and fictionalized his narrative, no derogatory definitions are seen, the sentences are intended to describe in general.

Conclusion

What prompted the Ottoman Empire at the end of the seventeenth century to translate an eleven-volume book covering a wide range of subjects from history to geography, human traditions and lifestyles? Was it a search for knowledge itself? The first and foremost reason for this translation must be the rapid discovery and mapping of unknown continents and regions of the world by the European navigators as of the fifteenth century. The people who made the effort to publish this book probably wanted this information to be available for them.

---

²¹ “Bu Çin isminde çok kimesneler ihtilâf itmişlerdir lisân-ı A‘rabide Çin dîrler ve kudema-i yûnâniyân seyyinâ ve ba‘zı muarrihler dîmişlerdir ki Çin’in ismi Sırğa ve yahut Sinem’dir. Ve lisân-ı tâtârda ism-i Çin kıtadır ve yâhût Müncindir...”

In this respect, this book is in a position where both aims can be achieved. It informs people about different geographies by containing a lot of information such as society, state, social structure, on the other hand, it contains information such as current maps and geographical locations of countries. In this respect, it is very important from a military and strategic point of view. But considering the regions that were far outside the Ottoman Empire's sphere of influence, such as China, India or the Americas, how useful was this strategic and military factor? Only with a study that would deal with the Ottoman Empire and its surrounding neighbors could meet their military and strategic needs. Especially some of the information given here about distant geographies is quite superficial and not sufficient to develop a real military strategy. In the main text and translation, the explanations made in the fields of women, agriculture, cities cannot meet any basic need of strategic needs. In this case, there must be a different reason for the Chinese section to be translated into Ottoman Turkish. This may be the desire of the Ottoman elite to meet their intellectual needs about distant geographies or to entertain themselves in their spare time by satisfying their curiosity about the lifestyles of people in different geographies. As a matter of fact, even after this work was published, the genre of *acâibü'l-mahlûkât*, which had entertaining and legendary qualities, continued for many years (Coşkun, 2020). According to Hagen, Hüseyin Hazerfen transferred sections about China to *Tenkîhü't-Tevârîh*, knowing Mehmed IV's interest in world history and interesting stories (Hagen, 2015: 291).

Did Mehmed IV ever consider sending a research group to China or newly discovered Americas when this work was presented to him? When we asked the question again in a different way, how much could the Ottoman intellectuals of the period trust this translated work? In general, they remained faithful to the original Latin text as far as can be seen. They did not add to the main text from a different source, they followed the main sub-headings, although they translated literally in some parts, the work was generally translated so as to convey its basic content. Some sections were skipped, some were translated incorrectly, but this was never in such a harmful way as to disrupt the general content of the work.

References

- Adıvar, A. A. (1982). *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ali Ekber Hitaî. (2021). *Hıtaynâme*. Ankara: İKSAD Publishing House.
- Blaeu. (1773). *Atlas Extramae Asiae, Sive Sinarum Imperii Geographica Descriptio. Atlas Maior sive Cosmographia Blauiana, qua Solum, Salum, Coelum, Accuratissime Describuntur* Volume X. <https://maps.nls.uk/atlas/blaeu-maior/> (13 January, 2022).
- Brentjes, S. (2012). "On Two Manuscripts by Abu Bakr b. Bahram al-Dimashqi (d. 1102/1691) Related to W. and J. Blaeu's Atlas Maior". *Journal of Ottoman Studies (Osmanlı Araştırmaları)*. 40, 171-220.
- Coşkun, F. (2019). "Osmanlı Coğrafya Literatürü ve Acâibü'l-Mahlûkât Janrı". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 17 (33), 269-286.
- Çalışır, F. (2021) "Vişnezâde İzzetî Mehmed Efendi (ö. 1092/1681): Kazâsker, Şâir ve Hâmî." *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*. 179-192.
- Fidan, G. (2011). "Ming Tarih Kayıtlarına Göre 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu-Ming Çin'i İlişkileri". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (30), 275-287.
- Hagen, G. (2015) *Bir Osmanlı Coğrafyacısı İşbaşında Kâtip Çelebi'nin Cihannümâ'sı ve Düşünce Dünyası*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Kâtip Çelebi. (2017). *Levâmi'ü'n-Nûr Fî Zulmet-i Atlas Minor*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Kâtip Çelebi. (2021). *An Ottoman Cosmography*. The Netherlands: Brill.
- Dımaşkî. (1685). *Nusretü'l-İslâm Ve's-Sürûr Fî Tahrîri Atlas Mayor*. TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 325, I, vr. 1^b-2^b, 75^a; nr. 330, VII, vr. 48^b.
- Özbaran, S. (2004). *Bir Osmanlı Kimliği: 14.-17. yüzyıllarda Rûm/Rûmi aidiyet ve imgeleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi Ltd.

Sarıcaoğlu, F. (1994). “Ebû Bekir b. Behrâm.” *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 10, 110-111.

Strabon. (2012). *Geographika*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Üstüner, A. (2019). “Klasik Çağ Sonrası Osmanlı Coğrafya Çalışmaları”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 17 (33), 41-104.

Sağlam, Ecesu Zehra. (2022). “Kazak Türklerinin Doğu Türkistan’dan Anadolu’ya Göçü ve Türk Basınında Yansımaları (1949-1954)”. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 6 (2), 233-244.

Lisans Tez Makalesi

**KAZAK TÜRKLERİNİN DOğU TÜRKİSTAN’DAN ANADOLU’YA GÖÇÜ VE
TÜRK BASININDA YANSIMALARI (1949-1954)***

*Migration of Kazakh Turks from East Turkestan to Anatolia and Their Reflections in The Turkish Press
(1949-1954)*

Ecesu Zehra SAğLAM**

Öz

1949 yılında Doğu Türkistan’ın Altay bölgesinden başlayan ve 1952 yılından itibaren Türkiye’de iskân edilmeleriyle sonuçlanan Kazak Türklerinin göçü, bu çalışmada dönemin Türk basınındaki yansımaları ışığında ele alınacaktır. Kazak Türkleri, Uygur Türkleri ile bir arada yaşadıkları Doğu Türkistan bölgesinde çeşitli emperyalist devletlerin işgalci politikalarına maruz kalmışlardır. Başta Çin Halk Cumhuriyeti ve Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olmak üzere dönemin büyük devletleri bu bölgede uygulanan insanlık dışı faaliyetlere sadece kendi çıkarları doğrultusunda müdahale etmişlerdir. Bu uygulamalara direnen ve varlığını korumaya çalışan Türkler ise bu direnişlerini göç ederek çözüme kavuşturmak istemişlerdir. Bu doğrultuda seslerini daha yüksek duyurabilecekleri bir yere göç etmeyi amaçlayan Türklerin yönü Anavatan’a, yani Türkiye’ye dönmüştür. 1949 yılında başlayan bu göç, 1952 yılı itibari ile Türkiye’ye ulaşmaya başlamış ve derhal göçmenlerin iskânlarına başlanmıştır. Yapılan taramalar sonucunda Kazak Göçü’nün Türkiye kamuoyunda tafsilatlı bir şekilde bilinmediği sonucuna varılmıştır. Bu yetersiz bilgilerin tamamlanması amacıyla 1951-1954 yıllarını kapsayan dönemde “Zafer, Vatan, Cumhuriyet ve Milliyet” gazeteleri ile “Aydın Tarihi” dergisi taranmış ve Kazak Göçü’nün basında ne ölçüde yer aldığı sorusuna cevap aranmıştır. Kazak Göçü’nün sebeplerini ortaya koyabilmek amacıyla bu dönemde etkili olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin Türklere karşı uyguladığı insanlık dışı politikalar da telif-tetkik eserlerin ışığında anlatılmıştır. Hür dünyanın gözü önünde gerçekleştirilen bu zalim uygulamalar sonucunda göç hareketine başlayan Türkler, hareketlerini Anavatan’da sonlandırmış ve seslerini hür dünyaya duyurmak için mücadeleye devam etmişlerdir. Bu dönemde Türkiye’de iktidarda bulunan Demokrat Parti Hükümeti’nin bu göç hareketi karşısında sergilediği tutum ve davranışlar da yine taramalarımız ışığında anlatılmıştır. Yapılan gazete ve dergi taramaları, olayların

* Geliş Tarihi / Received: 18.08.2022, Kabul Tarihi / Accepted: 02.12.2022. <https://doi.org/10.58640/asyar.1162296>

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, ecesusaglam1@gmail.com, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0002-1446-2770>

basında yansımaları günbegün ortaya koyarken, incelenen hatıratlar da araştırmamızı desteklemiş ve zenginleştirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Türkistan, Kazak, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Çin Halk Cumhuriyeti, Göçmen.

Abstract

The migration of Kazakh Turks, which began in 1949 in the Altai region of eastern Turkestan and resulted in their housing in Turkey from 1952, will be dealt with in light of the reflections of the Turkish press at the time. The Kazakh Turks were subjected to the invading policies of various imperialist states in the Eastern Turkestan region, where they coexist with the Uyghur Turks. The major states of the period, notably the People's Republic of China and the Union of Soviet Socialist Republics, intervened only in their own interest in the inhumane activities that were implemented in this region. Resisting these practices and trying to preserve their existence, the Turks sought to resolve their resistance by emigrating. In this direction, Turks turned to the motherland, Turkey, to emigrate to a place where they could be heard louder. The emigration began in 1949 and began in 1952 with the arrival of migrants to Turkey and immediately began settling in. Scanning has concluded that the Kazakh Exodus is not known in Turkish public opinion in a deliberate manner. During the period from 1951 to 1954, the newspapers "Zafer, Vatan, Cumhuriyet and Milliyet" and the magazine "Ayn Tarihi" were scanned for the purpose of completing this inadequate information, and the response to the extent to which the Kazakh Exodus appeared in the press. The inhumane policies of the Soviet Union and the People's Republic of China against the Turks during this period were also described in light of copycat works in order to establish the causes of the Kazakh Exodus. In response to these brutal practices in the eyes of the free world, the Turks began the migration movement, ending their movements in the Motherland and continuing their struggle to make their voices heard in the free world. The attitude and behavior of the ruling Democratic Party government in Turkey during this period in response to this immigration movement were also explained in light of our scans. Newspaper and magazine scans showed the media coverage of the events from day to day, while reminiscences examined supported and enriched our research.

Keywords: East Turkestan, Kazakh, The Union of Soviet Socialist Republics, People's Republic of China, Migrant.

Giriş

Yüzyılları aşan uzun bir dönemdir Anayurt'ta, ata yurdunda yaşamakta olan Türkler, on sekizinci yüzyılın ortalarından itibaren Çarlık Rusya'nın işgal politikalarına maruz kalmıştır. Bu işgaller ile başlayan dönem başta Kazaklar olmak üzere cümle Türk halklarına unutulmaz acılar yaşatmış, azap dolu bir hafıza bırakmıştır. Çarlık Rusya'nın ayrılıkçı, zalim politikalarına son verme vaatleri ile Çar iktidarını deviren Sovyetler ise, vaatlerini reddederek adeta bir kıyıma başlamış, Türkistan Türklüğünü yok etmek için amansız bir mücadeleye girmiştir (Abylkozhil, Aldazhumanov & Romanov, 2007: 145). Sovyetlerin bu politikaları Türkistan'ı parçalara ayırırken Doğu'da da Çin'in politikaları Türkleri sindirmeye çalışmıştır. Başlangıçta farklı ideolojilere sahip olan bu iki devlet daha sonra Komünizm çatısı altında birleşmiş, buna rağmen birbirlerine karşı bitmek tükenmek bilmeyen hırslarını Türklerin kanıyla beslemişlerdir (Saray, 1993: 110).

Bahsedilen bu politikalar Türkistan Türklerinin daima bir direniş içerisinde olmasını gerektirmiştir. Sovyet bölgesindeki Müslümanlar ile ilgili araştırmalarda bulunan Alexandre Bennigsen bu konuda şöyle bir tespitte bulunmaktadır: “*Ruslara karşı atalarının gösterdiği, kimi zaman zaferle sonuçlanan bu direnme hareketlerine ait hatıralar, tazeliğini yitirmeden halkın hafızasında, vaktiyle kurdukları büyük imparatorluklara ait hatıralardan daha büyük yer tutmaktadır. Bu, millî kültürlerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur.*” (Bennigsen, 1984: 24) Bu direnişler kimi zaman ayaklanmalar ile kimi zaman ise bölgeden güvenli yerlere göçer ile tezahür etmiştir. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren pek çok direnişin görüldüğü Türkistan bölgesinde pek çok lider halkı teşkilatlandırmış ve savunmasını devam ettirmeye çalışmıştır. Ancak bazı dönemlerde bu teşkilatlanmalar dahi yetersiz kalmış, yenilgiye mahal vermemek amacıyla da bölgeden güvenli göçer gerçekleştirilmiştir. Çalışmamıza konu olan 1949 Kazak Göçü de bu minvalde açıklanabilir. Eğitim ve siyaset çalışmaları ile varlıklarını korumakta zorlanan Türkler silahlı mücadeleye de başlamış, ancak güçlü Rus ve Çin orduları karşısında varlıkları tehdit altına girdiğinden göç hareketine başlamak mecburiyetinde kalmışlardır. Bu göç hareketleri çeşitli dönemlerde, nizami bir şekilde liderler öncülüğünde gerçekleşmiştir. Doğu Türkistan'da Çin politikalarının giderek sertleştiği Çinli Vali Şin Şi Say döneminden itibaren gerçekleşen göçleri; 1- Elishan Batur'un göçü (1934), 2- Hüseyin Teyci'nin göçü (1936), 3- İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin Buğra Beylerin göçü (1949), 4- Alibeg Hâkim önderliğindeki Büyük Kazak Göçü (1949) olarak sınıflandırmak mümkündür (Kara, 2006: 545). Bu göçer amaç ve niyet açısından birbirlerine benzemekle birlikte gerçekleştikleri zaman, tercih edilen göç yolları ve verilen mücadeleler açısından birbirlerinden ayrılmaktadır. Ancak bu göçlerin hepsi baskıcı Çin ve Rus politikalarından kurtulmak, hür dünyada insanca bir yaşam sürebilmek amaçlarını taşımaktaydı. 1949 yılında başlayan göç, 1954 yılından itibaren Türkiye'ye kademeli olarak ulaşmış ve göçmenler iskân edilmişlerdir (Kul, Tuncer, 2015: 200). Gerçekleştirilen göçlerde Kazak ve Uygur Türklerinin yan yana yer aldıklarını, herhangi bir ayrılığa mahal vermediklerini de ayrıca belirtmek gerekir. Zira bu dönemde Çin ve Sovyet Rusya'nın Türkistan Türklerine karşı uyguladığı ayrıştırıcı politikaların, halk nezdinde çok fazla etkili olmadığı görülmelidir.

Bahsedilecek dönem ile ilgili kısa bir bilgi verdikten sonra bu çalışmanın hangi yöntemler ile ortaya konulduğu hakkında da bilgi vermek gerekir. Çalışmamızda “*Zafer, Vatan, Milliyet ve Cumhuriyet*” gazeteleri ile “*Ayın Tarihi*” dergisi 1951-1954 yıllarını kapsayan süreç içerisinde taranmıştır. “Büyük Kazak Göçü”, “Türkistanlı Göçmenler”, “Hükümetin Göçmen Politikaları”, “Göçmenlerin İskânı” gibi konu başlıkları altında yapılan taramalar sonucunda en çok haberin “Vatan” gazetesinde yer aldığı sonucuna varılmıştır. Bu konu ile ilgili haberlere en çok yer veren gazete ve dergiler *Vatan* gazetesinden sonra *Zafer, Milliyet, Cumhuriyet* ve *Ayın Tarihi* olarak sıralanabilir. Gazetelerin haberlere yer vermesinde Hükümete yakınlıkları, ideolojik görüşleri ve basın politikalarının da etkili olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda hükümete yakınlığı ile bilinen *Vatan* ve *Zafer* gazetelerinin göçmen haberlerine özellikle hükümetin icraatları açısından yaklaştıkları söylenebilir. Ancak gündemi yakından incelediğimizde Kazak Göçü'nün gündemdeki diğer olaylara nazaran nispeten daha az anlaşıldığı ve haberlerde daha az yer aldığı sonucuna ulaşabiliriz. Burada, bu dönemde meydana gelen diğer göç hadiselerinin de basında önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Özellikle

Bulgaristan'dan gerçekleşen Türk göçünün de nüfus açısından daha yoğun olması sebebiyle nispeten daha fazla yer tutması olağan bir durum olarak görülmelidir.

Göç hadisesinin basında da sınırlı bir yerinin olması, bizleri bu konu hakkında daha detaylı çalışmalar yapma yoluna sevk etmiştir. Bu konuda yapılan akademik çalışmalar ağırlıklı olarak kültür konusuna yoğunlaşmış olmakla birlikte sınırlı sayıda siyasi tarih çalışması da bulunmaktadır. Alanda araştırmacıların en büyük kaynağını hatıratlar ve biyografiler oluşturmaktadır. Köklü bir sözlü kültüre sahip olan Kazak Türkleri, kendileri ve yaşadıkları hakkında aktardıkları bilgiler ile bugün bizlere kaynaklık etmektedirler. Biz de bu çalışma ile bu haklı davaya katkıda bulunmak, göç hadisesinin farklı bir yönünü aydınlatmak istedik. Türk basınının bu konuyu ne ölçüde ele aldığı ve halka hangi açılardan aktardığı önem arz etmektedir. Zira kamuoyu oluşturmada en etkili araçlardan biri olan basın, bu dönemde Türkiye'de oldukça ilgiyle takip edilmekte idi. Bu bağlamda bakıldığında basında yer alan haberlerin Türk halkının bilinç seviyesinin artırılmasında ve duyarlılığının ortaya çıkarılmasında da etkili olduğu söylenebilir. Türk kamuoyu, Anayurttan gelen Türk kardeşlerinin yaşadığı sıkıntıları daha detaylı öğrenmeli, onları daha yakından tanımalı ve geleceğini şekillendirirken yaşanan tüm bu olayları unutmamalıdır.

Tarihî Süreç İçerisinde Türkistan'ın Genel Durumu

Türkistan, Zeki Velidi Togan'ın deyimiyle kısaca "Türklerin yurdu" olarak tanımlanabilir (Togan, 1960: 7). Bu isim gerek taşıdığı anlamlar ile gerek çizdiği sınırlar ile pek çok tartışmaya sebep olmuştur. Türkistan isminin uzun yıllar boyunca Çarlık ve Sovyet iktidarları tarafından kullanımının yasaklanması, Orta Asya, Merkezi Asya, Çin Türkistanı, Sovyet Türkistanı gibi yapay tanımların oluşmasına sebep olmuştur (Yalçınkaya, 1997: 27). Bu tanımların bir kısmının "coğrafi konumlandırma" için kullanılabileceği gibi, bir kısmının ise Sovyetler tarafından tamamen bilinçli bir şekilde oluşturulmuş propaganda malzemesi olduğunu belirtmek gerekir. Zira bu isimlendirme meselesi Sovyetler için son derece önem arz etmiştir. Bilinçli bir toplumun en önemli yapılarından biri olan dil, Sovyetler tarafından defalarca değişime uğratılmış, toplumların Türklüğü hafızalarından silinmeye çalışılmıştır.

Coğrafi olarak bakıldığında Türkistan dağlarla doğal bir sınır olarak ikiye ayrılmış durumdadır. Prof. Dr. Ahmet Taşağıl'ın yaptığı tanıma göre Türkistan: "*İran'ın Horasan bölgesinden başlayarak Kuzey Afganistan dâhil Pamir ve Hindukuş-Kunlun (Karanlık) dağlarının kuzey eteklerinden Çin'in Tun-huang bölgesine kadar uzanan, oradan Mançurya'nın batısına ulaşan, Moğolistan'la birlikte Güney Sibirya'nın tamamını içine alan, batıda Ural dağları ile Volga ırmağının Hazar denizine ulaştığı noktaya kadar devam eden geniş bir alanı kaplar.*" (<https://islamansiklopedisi.org.tr/turkistan>). Tarihî süreç içerisinde Çin işgaline maruz kalan bölgeye "Doğu Türkistan", Sovyet işgaline maruz kalan bölgeye ise "Batı Türkistan" denilmiştir. Doğu Türkistan ve Batı Türkistan'da yaşayan Türklerin birbirlerinden hiçbir farklarının olmadığını, aynı dili konuştuklarını, hayvanlarını birlikte otlattıklarını bilmemiz, bölge üzerinde etkili olan siyasi çatışmaları anlamamızı kolaylaştırır. Zira bölge üzerinde hak iddia eden devletler, birbirlerine karşı bir sınır çizme ve kendi bölgelerini asimile etme yarışına girmişlerdir (Kurban, 2020: 7). Özellikle Stalin döneminde Kazakistan'da oluşturulan Esir ve Mecburi Çalıştırma Kampları, bölge halkının unutamayacağı acılara sebep olmuş, göçmen Kazakların hafızalarına da acı bir miras olarak kalmıştır. Kamplarda sistemli bir işkence yöntemi uygulanırken bir yandan da geride kalan halk için zorlu uygulamalara devam edilmiştir. Her fırsatta köylülerin daha da zor duruma düşmesini sağlayan politikaları, Türk çiftçisini açlık sınırına getirirken Rus yerlilerini ise zenginleştirmiştir. Sovyetlerin bu detaylı ve sistemli asimilasyon politikaları, Çin Hükümetleri üzerinde de etkili olmuş, Ruslar Çinlilere adeta işkence dersleri vermişlerdir. 1940'lı yıllardan itibaren bölge siyasetinde etkin rol alan şahıslardan olan İsa Yusuf Alptekin bu konu üzerine "*Ruslar, 1935-1937 seneleri arasında bölgedeki etkilerini arttırmak amacıyla, müşavir, öğretmen, teknisyen, doktor vs. gibi maskelerle 400 kadar ajanını Doğu Türkistan'a göndermişlerdi. Ruslar, Müslüman Türklerin ileri gelenleri üzerinde 125 çeşit işkence ve 28 çeşit öldürme usulünü, Çinli Vali Şin-Şi-Say aracılığıyla uygulamışlardır.*" açıklamasında bulunmuştur (Alptekin, 1974: 162). Asırlar boyunca Türkistan'ı araştırmış olan Rus ve Çin devletlerinin yürüttükleri politikaların sonucu ise açıkça görülmektedir (Mirzahmetov, 2012: 109). Bu zulüm ve işkenceler 1951 yılından itibaren Türk basınına da yansımıştır (Zafer, 24 Aralık 1951: 1,5 / Vatan, 2 Mayıs 1951: 3). Bu gelişmelerin Türk basınına yansımada dönemin Türkistan Hac kafilelerinin ve Türkistan tekkelerinin etkin rol oynadığı söylenebilir. Bu

Türkistanlı kabileler vesilesiyle elde edilen bilgilerin Türk kamuoyuyla paylaşılması son derece önemli bir hadisedir. Hem haberi yapan basın mensuplarının bu bilince sahip olması hem de Türk halkının buradaki faaliyetlerden haberdar olması, göçten sonraki iskân ve adaptasyon sürecinde sorunların yaşanmamasına, iki kardeş halkın uyum içerisinde yaşamasına sebep olmuştur.

Bölge üzerinde etkili olan işgalci siyasi sistemler, Türklerin hayatları üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. Bu etkiler arasında daimi bir direniş ve teşkilatlanma içerisinde olma durumu da sayılabilir. Çinli Vali Şin-Şi-Say karşısında mümkün olan tüm imkânları kullanan Türkler, eğitim, kültür ve siyasi teşkilatlanmalarına önem vermişlerdir. Çinliler, Uygurların, Kazakların, Kırgızların ve diğer Asya halklarının ayrı milletler olmadığını, Çin soyundan gelme kabileler olduklarını iddia etmişlerdir. Bu maksatla dinî ve Türkçe eğitim veren okullar kapatılmış ve Çince mecburiyeti getirilmiştir. Bu kültürel inkıraz politikalarına karşı Türkler de kültürel alanda çalışmalarda bulunmuşlardır (Oraltay, 1973: 64). Kasım 1944-Eylül 1949 tarihleri arasında varlığını sürdüren Şarki Türkistan Cumhuriyeti, bölgede yaşayan Kazak ve Uygur Türklerinin siyasi girişimlerinin en net örneklerinden biridir (Kurban, 2020). Bölgedeki Rus-Çin çatışmasından faydalanarak büyük bir yapı kuran Türkler, türlü entrikalar ve düzenlenen suikastlar sonucu bu yapıyı koruyamamışlardır. Kısa ömürlü olan bu devlet detaylı teşkilatlanması, halkı bilinçlendirmesi ve gerek kültürel gerekse silahlı mücadeleler başlatması sebebiyle büyük bir öneme sahiptir. Bu devlet, Türkistan Türklerinin kendi öz benliklerini korumak için çeşitli alanlarda verdikleri mücadeleleri ortaya koymakta ve ancak başarısızlıktan sonra anayurdu terk etme girişiminde bulduklarını açıkça gözler önüne sermektedir.

Şarki Türkistan Cumhuriyeti'nin kuruluş gelişmesinin farklı zaman ve kademelerinde gördüğümüz bazı şahıslar, Anadolu'ya gerçekleştirilen göç hareketinde de rol oynamışlardır. Onların fikri zeminini hazırlayan, deneyim ve tecrübelerini güçlendiren bu devlet, bu anlamda dikkate değerdir. Türkistan'ın bağımsızlığı için mücadele eden en önemli şahıslardan olan Osman Batur (1899-1951), direnişe gençlik yıllarında başlamış ve Çinli Vali Şin-Şi-Say'a karşı büyük bir mücadele başlatılmasında öncü olmuştur (Çandarhoğlu, 2006: 11). Osman Batur hakkında “*O, bana yüzyıllar önce Avrasya kıtasında korku salan Hun askerlerini hatırlattı.*” diyen *Chicago Daily News* muhabiri Doak Barnett, Osman Batur'un Çinliler üzerindeki etkisini de özetlemektedir (<https://www.abdulvahapkara.com/osman-batur-dunya-tarihindeki-son-destanimsi-kahramanidir/>, 19 Temmuz, 2022). Osman Batur, dönem siyasetinde etkin bir rol oynamış, Moğollar ve Çinliler ile pek çok kez diplomatik görüşmelerde bulunmuş ancak siyasi oyun ve entrikalar sonucunda çareyi silahlı mücadelede bulmuştur. Onun mücadelesinde en yakın dostlarından birisi olan Alibeg Hâkim göç esnasında da onunla iletişim halinde bulunmuştur. Alibeg Hâkim göç kafilesinin liderliğini üstlenerek kafilenin güvenli bir şekilde yol alması için mücadele ederken, Osman Batur Altay dağlarındaki silahlı mücadelesine devam etmiştir. Hatıratlarından anlaşıldığı kadarıyla Osman Batur, silahlı mücadelesini tamamladıktan sonra maiyetiyle birlikte göç kafilesine katılmayı düşünmüştür. Ancak Osman Batur Türkiye'ye ulaşmadan Çinli Komünistler tarafından 1 Şubat 1951 tarihinde şehit edilmiştir (*Vatan*, 5 Mayıs 1951: 3).

Türkistan mücadelesinde önemli rol oynayan bir diğer şahıs olan Alibeg Hâkim, 1949 Büyük Kazak Göçü'nün lideridir. Onunla birlikte Delilhan Canaltay, Canımhan Hacı, Hüseyin Teyci gibi isimler de bu göçe liderlik etmişlerdir. Alibeg Hâkim, göç hareketinden önce Osman Batur ile silahlı mücadelelerde bulunmuş, siyasi görevler almış ve halkı teşkilatlandırmada kritik kararlar vermiştir. Alibeg Hâkim'in Kazak halkı içerisinde saygın bir yerinin olduğu, daima görevler alarak halkına hizmet ettiği ve bu hizmetlerini Şarki Türkistan Cumhuriyeti'nde en üst safhalarda temsil ettiği görülmektedir. Hâkim, Türkiye'ye ulaştıkları 1954 yılından itibaren de Kazak Türklerinin çeşitli iş alanlarında çalışmaları, disiplinli ve düzgün insanlar olmaları için liderlik görevini devam ettirmiştir (Gayretullah, 2009: 56).

Türkistan'ın Rus ve Çin boyunduruğundan kurtulması, halkın bağımsızlığına kavuşması için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyen daha nice mücahit bulunmaktadır. Onlar ellerindeki sınırlı imkânlarla, karşılarında sayıca çok üstün askerlerle ve emperyalizm tuzağı ile mücadele etmişlerdir.

Anayurt'tan Anadolu'ya Göç

Kazakistan'dan Göç Kararı ve İlk Kafile (1934): Çin siyasetinden kurtulmak amacıyla bölgeden çıkış yolları arayan ilk kişi Elishan Batur olmuş ve onun öncülüğünde beş yüz kadar aile 1934 yılında yurtlarını terk etmeye başlamışlardır. Kafile, Elishan Batur öncülüğünde Barköl'den Kansu'ya doğru hareket etmiştir. Bu göçün ardından Türklere karşı tedbirler arttırılmış ve baskılar kuvvetlendirilmiştir. Bu göçten sonra yaklaşık beş bin yüz aile daha vatanını terk etmiş ve Kansu'ya göç etmiştir. Elishan Batur'un göçünün ardından Şin-Şi-Say'a karşı üç direniş bölgesi kalmıştır: Tanrı Dağları'nda Alibeg Hâkim ve Yunus Hacı, Gasgöl'de Sultan Şerif ve Hüseyin Teyci ve Altay bölgesinde Osman Batur (Kul, Tuncer, 2015: 204).

1940 yılında Kansu bölgesinde bulunan Türkler, durumlarının ağırlaşması sebebiyle bir an önce Türkiye'ye ulaşmanın yollarını aramışlardır. 1941 yılında Hindistan'a ve oradan Keşmir'e ulaşan kafile bu bölgelerde de yetersiz sağlık koşulları başta olmak üzere pek çok sorunla mücadele etmiştir (Oraltay, 1976: 94-95). Bu kafile, Hindistan sınırlarında özellikle Keşmir Müslümanlarının lideri Şeyki Mohammed Abdullah'tan destek görmüşlerdir. Şeyki Mohammed Abdullah, Kazak göçmenlerin durumlarını iyileştirmek için çaba gösterirken bir yandan da tüm dünya Müslümanlarının dikkatini bu bölgeye çekmeye çalışmıştır (Oraltay, 1976: 95).

İsa Yusuf Alptekin (1901-1995) ve Mehmet Emin Buğra (1901-1965) Beylerin Göçü (1949): Doğu Türkistan'da 1949 yılının Eylül ayında yapılan toplantılarda liderler göç kararı almış; ancak bu göçün hangi yollarla gerçekleştirileceği konusunda fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Alptekin ve Buğra Beyler göçün önce motorlu taşıtlarla, ardından atlarla devam ettirilmesi düşüncesini savunmuş ve 1949 yılında göçe başlamışlardır. Alptekin ve Buğra Beyler bin bir zorlukla Urumçi'den ayrılmayı başarmış; ancak arkalarında kalan Osman Batur ve Alibeg Hakim'in mücadeleleri daha da zorlaşmıştır (Kul, Tuncer, 2015: 206).

Doğu Türkistan'ın münevver isimlerinden olan Mehmet Emin Buğra Beyi göç tamamlandıktan sonra 1955 yılında Türkiye'de ilmî-kültürel çalışmalarına devam etmiştir. Bu çalışmalarından biri olan *"Tibet Ve Doğu Türkistan Hakkında Bilinmeyen Siyasi Konular"* başlıklı eserinde, dönemin siyasi durumlarını değerlendirmiş ve yaşadıkları zorluklara atıfta bulunmuştur. Buğra; *"asrımızda, dünyanın her ne yerinde olursa olsun vukua gelen bir hadisede beş on insanın öldürülmesi dünya çapında kıyametler koparırken Tibet, Doğu Türkistan ve diğer demir perde gerisi memleketlerde bir hafta içinde on binlerce insanın Kızıl cellatlar tarafından imha edilmiş olması dünyaca duyulmamaktadır."* diyerek düşüncelerini ifade etmeye devam etmiştir (Buğra, 1955: 11).

Alibeg Hâkim Önderliğinde Büyük Göç (1949): Elishan Batur'un ve Alptekin-Buğra Beylerin göçünden sonra gerçekleşen bu göç hareketinin "büyük göç" olarak anılmasının sebebi, hem görece daha büyük bir kafilenin hareket etmiş olması hem de en çok silahlı mücadelenin bu kafilede gerçekleşmiş olmasıdır. Bu göç hareketinde Alibeg Hâkim başta olmak üzere, Kaynaş Gayretullah, Hamza Uçar, Delilhan Canaltay, Sabadıl Doğru gibi isimler de kafileye önderlik etmiştir. 1936 yılında yola çıkan ve Gasgöl bölgesinde oturan Hüseyin Teyci'nin kafilesi de daha sonra bu kafileye dâhil olmuştur. Bu göç hareketinden önce Kazak ve Uygur liderler arasında toplantıların düzenlendiği, anlaşmaların yapıldığı ve belirli bir plan çerçevesinde ilerlendiği görülmüştür. Bu durumun en önemli sonuçlarından birisi, göç hareketinin alelade bir karar olmadığını, planlı ve programlı bir fikir olduğunu göstermesidir. Bir diğer sonuç ise Doğu Türkistan bölgesinde yaşayan Uygur ve Kazak Türklerinin anlaşma ve dayanışma içerisinde yaşadığını, birlik ve beraberlik içerisinde hareket ettiğini göstermesidir (Oraltay, 1976: 186).

Alibeg Hâkim liderliğindeki göçün başlaması üzerine, İngiliz araştırmacı Godfrey Lias şöyle demektedir: *"Kazakların şimdi başlayacakları bu göç, onların anayurtlarından tamamen ayrılmaları ile son bulacak uzun ve felaketli göçlerin ilk safhasıydı, ama tabii ki bunu bilmiyorlardı."* (Lias, 1992: 208). Kaynaklardan edinilen bilgiye göre, Alibeg Hâkim göç ile ilgili meseleleri çoğunlukla gizli tutar, karar aldığı arkadaşları haricinde kimseye söylemeyerek olası muhbirliklerin önüne geçmek için uğraşmıştır. Bu sebepten olsa gerek, Alibeg'in göçe başlarken planladığı şeyin ne olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Aralık 1949'da Alibeg Hakim'in kafilesi Kökülük'ten ayrılarak güneye, yani Kazakların Doğu Türkistan – Qing-hai hududundaki Gasgöl bölgesine hareket etmiştir. Alibeg Hâkim göç hakkında şöyle söylemiştir: *"Esir olarak hayvanlar gibi yaşamaktansa, esir olarak ölmektense, hür"*

olarak yaşamak ve hür olarak ölmek için mücadele yolunda gitmek daha munasip olur. Allahtan başka bir tek yardımcımız yok." (Oraltay, 1976: 202).

23 Aralık 1949 tarihinde Kökülük'ten hareket eden kabile, güzergahını Alibeg Hakim'in elinde bulunan haritadan ve daha önce bu bölgeden geçmiş olan kişilerden yardım alarak belirlemiştir. Güney'e doğru hareket eden kafilenin su ihtiyaçları giderek artmış, yollar ise daha da kuraklaşarak siyah bir buz tabakasına dönmüştür. Gobi Çölü'nde ilerleyen kafilenin yanlış güzergâhta olduğunun anlaşılmasından sonra istikamet değiştirilmiş ve küçük ağaçların da bulunduğu bir yola girilmiştir. Henüz yola yeni çıkmış olan kafilenin daha şimdiden felaket bir su sıkıntısı yaşamaması, kabiledeki pek çok kişide sağlık sorunlarına sebep olmuştur (Oraltay, 1976: 208, 214).

Batı'ya doğru yönelerek su ihtiyacını gideren kabile çok geçmeden çöl fırtınalarına tutulmuş ve giderek artan sıcaklık başka sorunların da doğmasına sebep olmuştur. Daimi hareket içerisinde olan ve sıcaktan yorgun düşen binek ve yük hayvanları giderek güçsüzleşmiş, bazıları kaybedilmiştir. Atlarını kaybeden ve göçe yaya olarak devam eden isimler arasında Türkistan Genel Sekreterleri ve Beyler de bulunmuştur. Bu durum, Türkler arasında bir sınıf sistemi bulunmadığını ortaya koymuş ve aslında Rusların dediği gibi bir "burjuvalaşma" olmadığını göstermiştir (Oraltay, 1976: 216-217).

Kafilenin Gasgöl'e gelmesiyle birlikte daha önceden bu bölgeye yerleşmiş olan Hüseyin Teyci'nin kafilesi birleşmiş ve göç liderleri toplantı düzenleyerek göçün devamı hakkında kararlar almışlardır. Gasgöl'de Alibeg Hakim'in evine gelen Amerikan Konsolos Muavini Mr. Douglas Mackarin ve Konsolos kâtibi Mr. Frank Basseic, kendi yaşadıkları zorlukları anlatmış ve yardım istemişlerdir. Bu talep üzerine Kazak liderler birleşerek Uygur liderleri İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin Buğra'ya bir mektup yazmışlar ve bu mektubu Amerikalı görevlilerle göndermişlerdir.

Kabile Himalayalar'a geldiğinde bu bölgenin havasından kaynaklanan IS hastalığı, kabiledeki pek çok kişinin ölümüne sebep olmuştur. Doktor ve ilacın bulunamadığı ve tedavi için imkânın da olmadığı bu durumda vefat eden kişileri defnetme işlemi de bir hayli zor olmuştur. Defin işlemi gerçekleştirildikten sonra ise yaban hayvanlarının cesetlere saldırıyor olması, kafilenin bu mesele üzerine de uğraşmasına sebep olmuştur. Definlerin başucuna konulan bir kesik yabani manda başı ile bu sorun çözülmüş ve diğer yaban hayvanlarının mezardan uzak durması sağlanmıştır. Genellikle yüksek tepeler, vadiler ve derin uçurumlardan oluşan göç güzergâhında -45 dereceye varan hava koşullarında bilhassa çocuklar ve yaşlılar olumsuz etkilenmiştir. Kabilde hayatını kaybedenler arasında göç lideri Alibeg Hakim'in kızı Nur Kemal de yer almıştır. Nur Kemal'in ölümü üzerine yaşanan olaylar, göç kafilesinin manevi gücünü göstermektedir. "Hafız Turdu Karı, Nur Kemal'in annesine "evladın şehittir, ağlama" dediğinde, annesi "nasıl olur, o harpte ölmedi ki şehit olsun" diye kırıncı kırıncı cevap verdi. Turdu da "biz niçin bu yola çıktık, niçin bunlara katlanıyoruz. Elbette ki, Allah'ı inkâr eden komünistlerden nefret ettiğimiz için. Şu hâlde değil insanlar, bize vasıta olan, bizleri taşıyan şu hayvanlar dahi öldüklerinde şehittirler." diyordu." (Oraltay, 1976: 207).

Kafilenin Tibet Sınırdaki Durumu: Uzun ve zorlu bir yoldan sonra Tibet sınırına ulaşan kafilenin ilk işi buradaki Tibetliler ile iletişime geçmek olmuştur. Çok az sayıda ev ve ahırların bulunduğu bu bölgede Tibetliler kabileye kötü davranmış; hatta onlardan korkup kaçmışlardır. Bunun sebebi daha sonra Türkistan dilini bilen bir Tibetli ile konuşulduğu zaman anlaşılmiş, Tibetlilerin, Kazakları Çinli Komünist sandıkları ve kötü davranacaklarından korktukları için bu şekilde davrandıkları öğrenilmiştir (Oraltay, 1976: 255, 262). Kabile, Tibetliler ile daha tam anlaşmamış iken aniden Çinli Komünistlerin baskınına uğramışlar ve zorlu yolları mücadele ederek geçmişlerdir. Bu mücadele esnasında Alibeg Hakim'in kafilesini korumak amacıyla en önden kendi oğlunu (Hasan Oraltay) göndermesi, kafilesine verdiği değeri ve adanmışlığını göstermektedir.

Burada göçe şahit olan genç kuşaktan, Alibeg Hakim'in oğlu Hasan Oraltay'a kısa bir parantez açalım. Hüseyin Nihal Atsız, 1973'te Hasan Oraltay'ın kitabına yazdığı önsözde kendisinden şöyle bahsetmektedir: "*Hasan Oraltay eski Türkler ve şimdiki Kazaklar gibi keskin nişancı ve bir cambaz gibi at binicisi idi. Hasan Oraltay hayatının en acıklı ve korkunç zamanını Himalayalar'ı aşarken gördü. Karlı boralar, yolsuz dağlar ve arkalarından gelen düşman Komünistler* (Atsız, 1973: 13).

Kafilenin Hindistan'daki Durumu: Kafile Hindistan sınırına yaklaştığında buradaki kişilerden bilgi almış ve kurtuluş için bir umut ışığı daha yanmıştır. 18 Ağustos 1951 tarihinde Hindistan hududuna gelen kafilenin silahları alınıp beklemeleri söylenmişse de 27 Eylül tarihinde silahları geri verilmiş ve şimdilik sınıra kabul edilmeyecekleri söylenmiştir. Hindistan Hükümeti'nin Çin'den çekiniyor olması, böyle bir karar almasında etkili olmuştur. Kafilenin sınırda beklediği süre içerisinde Çinlilerin baskınları devam etmiş, bu baskınlarda çok ağır kayıplar verilmiştir (Oraltay, 1976: 263, 265).

13 Ekim 1951 tarihinde Hindistan sınırından izin çıkar ve kafile silahlarını teslim ederek, askerler eşliğinde sınır vilayeti Ladak'a doğru yol almaya başlar. Hava şartları ve kafilenin tükenmişliği buradaki durumu da iyileştirmez ve mücadele devam eder. 26 Ekim 1951 tarihinde Keşmir'de Türkistanlı tüccarların kaldığı "Hacı Saray" denen hana yerleşen kafileye hemen kumanya vermeye başlanmış, insan başına haftada altı kilo un, 6 kilo pirinç dağıtılmıştır. Kızılhaç vasıtasıyla battaniye ve kışlık elbise, Başbakan'ın alakasıyla da odun ve sobalar temin edilmiştir. Tahsil yapmaları ve İngilizce öğrenmeleri için bir okul da açılarak göçmenlerin durumu düzeltilmeye çalışılmıştır. Alibeg Hâkim, burada yardım istemek amacıyla Delhi'deki Amerikan Büyükelçisine vaziyetlerini izah eden bir mektup yazmıştır. 20.11.1952 tarihinde gelen Chester Bowles imzalı cevapta National Christian Council Comitee'in yardım edeceği yazıyordu. Bundan sonra Dünya Kiliseler Birliği kafileye yardım etmeye başlamış, ilk olarak yağ ve haftada insan başına bir kilo et, şeker, çay ve çocuklar için süt verilmeye başlanmıştır (Oraltay, 1976: 266, 271).

Keşmir'den sonra nasıl hareket edeceklerini Hızırбек Gayretullah şu şekilde anlatıyor: "*Keşmir'de dinlenmemiz sona ermişti. Büyük göç asıl hedefine ulaşamamıştı. Ergenekon'dan çıkan atalarımız Anadolu'da karar kılmıştı. Biz de atalarımızın izinden Alparslanların, Fatihlerin torunlarına, Mustafa Kemallerin diyarlarına kavuşmalıydık*" (Gayretullah, 2009: 141). Bu maksatla Türkiye'ye göçün ikinci safhası planlanmaya başlandı. Ana kafileden ayrılan birinci grubun daha önce vermiş oldukları dilekçe ile Delhi'deki Türk Büyükelçiliğine müracaat edilmiştir (Gayretullah, 2009: 141).

Kafilenin Pakistan'daki Durumu: Kafilenin buradaki durumunu anlatmadan önce, daha önceden Pakistan'a ulaşmış olan grubun burada gerçekleştirdiği faaliyetlere değinmek gerekir. Bu grup, Halife Altay öncülüğünde "Şarki Türkistan Kazak Muhacirleri Encümeni" adlı bir dernek kurarak Kazak muhacirlerin sayılarını ve durumlarını belirleyerek, kafilelerin Türkiye'ye ulaşması için başvurularda bulunmuştur. Bir yandan Buğra ve Alptekin de 7 Ocak 1952'de Türkiye'ye gelerek bin sekiz yüz elli Doğu Türkistanlı göçmenin Türkiye'ye iskânı için görüşmelere başlamışlardır. Heyet, zamanın TBMM başkanı Refik Koraltan, İçişleri Bakanı Fevzi Lütüfi Karaosmanoğlu, Dışişleri Bakanı M. Fuat Köprülü, Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Maliye Bakanı B. Hasan Polatkan, Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürü Haşim İşcan'ı ziyaret ederek maksat ve ricalarını bildirmişlerdir (Kul, Tuncer, 2015: 221).

Alibeg Hakim'in kafilesinin de Pakistan'a ulaşmasından sonra birbirleriyle iletişime geçen iki kafile, Türkiye'ye varacaklarına dair umutlarını tazelemiş ve planlarını derhal faaliyete geçirmişlerdir. Pakistan'a yeni ulaşan bu kafilenin de başvurularda bulunmasının ardından Türkiye'den kabulleri gerçekleşmiştir (İslambek, 2017: 59, 64).

Son Aşama: Türkiye'ye Yolculuk: Göç kafileleri aşamalı olarak Keşmir'den sonra Bombay'a, oradan Basra'ya, Basra'dan trenle Bağdat'a ve Bağdat'tan da trenle Türkiye'ye gelmişlerdir. İlk gelen kafilerden birinde olan Hızırбек Gayretullah göç esnasında yaşadığı bir olayı anlatarak, Kazak Türklerinin maneviyatını dile getirmiştir. Olay şöyle meydana gelmiştir:

"Umman denizinde Basra'ya doğru yol alıyorduk. Güneşin doğuş ve batışını izlerdim. İşte gene güneşin batışını izliyordum, yanı başımda küpeşteye dayalı duran birisi: "Türk müsün?" dedi. Şaşkın ve heyecanla yüzüne baktım. Gene aynı soruyu tekrarladı. Evet, anlamında başımı salladım. O: "Ben de Türk'üm. Adım Orhan, Ankara'ya gidiyorum" dedi. İlk defa bir Türkiyeli kardeşimle karşılaşmıştım. Birbirimizle kaynaştık, duyduğum heyecan ve sevinç sonsuzdu. Adı Orhan'dı. Ankaralı idi. Türk'tü... Bu üç kelime bize çok şeyler ifade ediyordu. Bütün mücadelemiz, bir bakıma bu üç kelimeyi bağıra bağıra söyleyenlere kavuşmak içindi. Orhan ağabey kafileyi ziyaret etmişti. Heyecanlı, telaşlı ve hatta gözleri nemliydi. Himalayaları kaç ayda aştığımı bilmiyorum ama Umman'ı on bir günde aşmıştım" (Gayretullah, 2009: 144).

Kafile Bağdat'a ulaştığında oradaki esnaf Türklerden yardım görmüş ve onlarla dostluk kurmuştur. Onlar, kendilerini Türkiye'ye ulaştıracak olan Toros Ekspresine bindiklerinde camlardaki ay yıldızı öperek kurtulduklarını dile getirmişlerdir.

Türkiye'ye en son ulaşan kabilelerden biri olan Alibeg Hakim'in kafilesi, Türkiye'ye ulaşmış olan Kaynaş Gayretullah'a bir mektup yazarak kabul edilmeleri ile ilgili süreç ile ilgilenmesini rica etmiştir. Bu talep üzerine Ankara'ya giden Kaynaş, burada Prof. Abdülkadir İnan Bey'i bulmuş ve onun da destekleri ile dönemin Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü'ye taleplerini arz etmiştir (Gayretullah, 2009: 56, 57). Talebin kabul edilmesinin ardından çok kısa bir süre içerisinde vize çıkmış ve kafile 29 Temmuz 1954 tarihinde Tuzla Göçmen Misafirhanesine ulaşmıştır. Kafile Türkiye'ye ulaştığında onlara ilk hoş geldiniz diyen Prof. Abdülkadir İnan olmuş ve Alibeg Hakim'e Kazak Türkçesinde bir şiir yazmıştır.

Göçmenlerin Türkiye'deki Durumu: Türkiye'ye ilk olarak 1952 yılının sonlarına doğru gelmeye başlayan Kazak göçmenler, bir müddet göçmen misafirhanelerinde kalmış ardından çeşitli illere iskân edilmişlerdir. Bu süreçte göçün doğal bir sonucu olarak ufak tefek problemler yaşanmışsa da göçmenler soydaşlarının yanında yeni yaşamlarına kolayca adapte olmuşlardır. Dönemin gazetelerine de yansıyan bu problemler çoğu zaman geçici sorular olarak ele alınmış ve hükümetin bu sorunların çözümü için elinden geleni yaptığı şeklinde yorumlanmıştır (*Vatan*, 30 Ekim 1954: 1-7). Bu dönemde, Kazak Türklerinden daha önce Türkiye'ye gelmiş bulunan Bulgaristan Türkleri ise iskân konusunda görece daha çok sorun yaşamışlardır (*Vatan*, 1953: 2).

Türkiye'nin göçmen meselesi üzerine yoğun bir şekilde çalıştığı bu dönemde pek çok devlet adamının ve kurumun çalışmalar düzenlediği görülmektedir (*Zafer*, 30 Kasım 1952: 3). Devlet eliyle yapılan çalışmalar ve yardımların haricinde bu dönemde en çok çalışmanın yürütüldüğü diğer bir kurum ise Türkiye Göçmenler ve Mültecilere Yardım Derneği olmuştur (*Zafer*, 14 Temmuz 1953: 2 / *Ayın Tarihi*, 23 Temmuz 1951: 46-47). Ayrıca bu dönemde Milletlerarası Göçmen Teşkilatından ve BM Teşkilatı temsilcilerinden heyetler, muhacir ve mülteci meseleleri ile ilgili çalışmaları görmek ve tetkikatta bulunmak için İstanbul'a gelmişlerdir (*Ayın Tarihi*, 3 Eylül 1951: 15 / *Ayın Tarihi*, 7 Temmuz 1952: 8-9 / *Ayın Tarihi*, 14 Nisan 1953: 20). Türkiye'de araştırma ve çalışmalar devam ederken aynı zamanda Avrupa'da sürdürülen göçmenler ile ilgili çalışmalara da dâhil olunmuş ve söz hakkı alınmıştır. Örneğin Türkiye 1953 yılında Avrupa Mülteciler ve Göçmenler Kongresine katılmış ve Türkiye'deki durumlar hakkında izahatta bulunmuştur (*Vatan*, 16 Eylül 1953: 3).

Türkiye sınırına girdikleri andan itibaren tüm masrafları hükümet tarafından karşılanan Kazaklar, Sirkeci, Zeytinburnu ve Tuzla misafirhanelerine yerleştirilmişlerdir. 12 Kasım 1952 tarihinde ilk kafile Sirkeci Göçmen Evine yerleştirilmiş ve ihtiyaçları karşılanmıştır (Kul, Tuncer, 2015: 222). Göçmen evlerinde Kazakların sağlık durumları titizlikle takip edilmiş, genel sağlık kontrolleri yapılmıştır. Göçmen evlerinde dil, okuma-yazma daha sonra marangozluk, halıcılık, dokumacılık ve dikiş-nakış gibi meslek kursları açılmıştır (İslambek, 2017: 69). Açılan kurslarda ders alan Türkistanlı göçmenler daha sonra yaptıkları el emeği eşyaları düzenlenen "Göçmen Sergisi'nde" sunmuşlardır (*Vatan*, 26 Haziran 1954: 2 / *Vatan*, 3 Ocak 1953: 1). Bu göçmen evlerinde altı ay, 1 yıl, 2 yıl hatta 3 yıl kaldıktan sonra Kayseri, Niğde, Konya ve Manisa gibi illere yerleştirilmişlerdir. İlk aşamada bin sekiz yüz elli göçmenin, eski yaşadıkları yerlere uygun olması meselesi göz önünde bulundurulmuş ve bu doğrultuda yerleştirmeler yapılmıştır. Türk hükümeti göçmenlerin iskânı için hızlı bir şekilde ev tesisine başlamış, Ekim 1954'te üç yüz elli göçmen evinin inşasına başlanmıştır (*Ayın Tarihi*, 1 Temmuz 1954: 1 / *Vatan*, 30 Ekim 1954: 1-7).

Göçmenlerin tespit edilen iskân mahallerine sevkleri 1953'ten 1958 senesine kadar aşama aşama gerçekleştirilmiş, burada geçirdikleri süre boyunca ihtiyaçları Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü tarafından karşılanmıştır. Daha sonra misafirhanelerde kalan Doğu Türkistanlı göçmenler çeşitli illere iskân edilmiştir. Bunlar:

- 1- "İki yüz bir nüfustan ibaret 59 aile Niğde vilayeti Aksaray kazası Sultanhan nahiye merkezine;
- 2- Dört yüz altmış sekiz nüfuslu 146 aile Manisa vilayeti Salihli kazası merkezine;

3- Yüz dört aileden ibaret 344 nüfuslu bir grup Kayseri vilayetinin Develi kazası Sindelhöyük ve Karacaviran köyleri ile Yahyalı kazasına bağlı Kopça ve Hocahacılı köyelerine;

4- Doğu Türkistanlı göçmenlerin kendi memleketlerinin ismini verdikleri Niğde vilayetinin Ulukışla kazasına bağlı Altay köyüne ise beş yüz kırk beş nüfustan ibaret 60 aile;

5- Konya vilayetinin merkez köylerinden İsmil'e iki yüz altmış sekiz nüfustan ibaret 60 aile;

6- Konya Ereğlisi'ne on bir aileden ibaret 35 nüfus;

7- Sadece on nüfustan ibaret iki göçmen ailesi de Adapazarı'nın merkezine iskân edildiler” (Kul, Tuncer, 2015: 222).

Ayrıca kaynaklarda ve hatıratlarda çok sık rastlanılmamasına rağmen Şanlıurfa'ya yerleşen bir kısım göçmenler de bulunmaktadır. Bu göçmenler dönemin Türk basınında yer almışlardır (*Aydın Tarihi*, 19 Eylül 1954: 42 / *Zafer*, 24 Eylül 1954: 3). Bu göçmenler hakkında hatıratlarda çok fazla bilgi bulunmaması sebebiyle günümüzde etraflı bilgiye sahip değiliz.

Bundan sonra Kazaklar yerleştikleri yer her neresi olursa olsun kendilerine uygun bir iş bulmuşlar veya iş sahası oluşturmuşlardır. Kazakların bir kısmı deri işlemeciliğine başlayarak fabrikalar kurmuş, bir kısmı dil bilmeleri sayesinde yurt dışında iş imkânı sağlamış, bir kısmı ise akademik hayatta eserler üretmiştir. Türkistanlı göçmenlerin Türkiye'ye yoğun olarak geldiği 1954 yılında göçmen misafirhanesinde pek çok kez onlarla röportaj yapılmıştır. Bu röportajlar pek çok acı söz, sitem ve bunlara rağmen temenni ve iyi dileklerle doludur. Bu röportajlardan birinde Türkistanlı göçmenlerden biri durumlarını izah için şöyle söylemiştir: “Kızılların yegâne korktukları ırk biziz. Bize bu kadar eza cefa etmelerinin bir sebebi de şu: Hür yaşamaya alışmış olan Türk, er geç yine istiklaline kavuşacak ve bu hunhar müstevliyi ezecektir.” (*Milliyet*, 11 Ocak 1954: 6).

Göç ve göçmen konuları üzerine yoğun çalışmaları bulunan Doç. Dr. Nasrullah Uzman, Türkiye'ye gelmiş bulunan Türk göçmenler için şu tespitite bulunmuştur:

“Yaşadıkları ülkelerde sırf Müslüman/Türk oldukları için ırkçı politikaların hedefi olan göçmenlerin yaşadıkları olumsuz hadiseler onlarda milliyetçilik duygusunun ön plana çıkmasını sağlamıştır. Memleketlerinden sökülüp atılmaları göçmenlerde vatan sevgisini ve değerini daha da önemli hale getirmiştir. Bu duygularla hareket eden göçmenler, köklerini unutmamakla birlikte Türkiye'yi sahiplenmişlerdir.” (Uzman, 2018: 384).

Kazak Türklerinin bu göç hareketi de Nasrullah Uzman'ın tespitinin bir örneğidir. Onların göç süresince sahip oldukları motivasyon ve göç sonrasındaki hareketleri bu tespiti doğrulamaktadır. Kazak Türkleri ile günümüzde yapılan röportaj ve araştırmalarda, artık yerli halktan neredeyse bir farklarının kalmadığını söylemektedirler. Kazak Türkleri, Türkiye'de sorun ve arıza çıkarmadan, ellerinden gelen her işi üstün başarılarla yerine getirmiş, Türkistan Türklüğünü unutulmaktan kurtarmıştır. Onların yola çıkmadaki asıl amacı “vatanı, vatandan uzakta savunmak” olmuştu. Bugün az sayıda olmakla birlikte yapılan bütün bilimsel ve kültürel çalışmalar, onların haklı davasını ortaya koymakta ve gelecek nesillere ışık tutmaktadır.

Sonuç

Yirminci yüzyılın iki önemli kutbu olan Komünizm ve Kapitalizm arasında, millî bir varoluş savaşı gerçekleştiren Türkler, hür dünyada seslerini duyurmak için vatanlarından ayrılmak mecburiyetinde kalmışlardır. İnsanüstü gayretlerle dayanılan Çin ve Rus zulümlerini dünyaya aşikâr etmek ve hür bir insan olarak Türkiye'deki kardeşlerinin yanına ulaşmak, Kazak Türklerinin göç sırasındaki temel motivasyonu olmuştur.

Çalışmamıza konu olan 1949 yılında başlayan Büyük Kazak Göçü, etkileri günümüze ulaşan bir toplumsal hadisedir. Bu dönemde Türk hükümetinin aldığı kararlar ve Türk halkının sergilediği davranışlar, günümüzdeki ilişkileri etkilemektedir. Dönemin Türk Hükümeti karşı karşıya kaldığı bu göçmen meselesini azami bir çabayla mümkün olan bütün imkânları kullanarak çözmeye çalışmıştır. Keza bu dönemde gerçekleşen Bulgaristan Türklerinin Göçü de, Demokrat Parti hükümeti tarafından üstün bir çaba ile karşılanmış, göçmen hadisesi bir facia olmaktan kurtarılmıştır. Sayıca daha üstün olan Bulgaristan Türkleri, hükümetin ve basının gündemini daha fazla meşgul etmişse de, Kazakların göçü

de bu dönemde bir hayli ilgi ve alaka görmüştür. Göçmenlerin Türkiye'ye yerleşmesi hadisesi elbette sıkıntılı bir süreci de beraberinde getirmiştir. Ancak pek tabii olan bu zorlu süreç Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü'nün üstün çabaları, sivil toplum kuruluşları ve derneklerin faaliyetleri ve en önemlisi halkın verdiği destek sayesinde bir facia olmaktan kurtarılmıştır.

Türkistanlı göçmenler başta Niğde olmak üzere, Manisa, Kayseri, Konya ve Adapazarı'na iskân edilmişlerdir. Buralarda iskân edilen göçmenlerden ilerleyen süreçte İstanbul, İzmir ve Ankara'ya taşınanlar da olmuştur. Göçmenler iskân edildikleri bölgede kısa süreli bir adaptasyon süreci yaşamış, ardından Anadolu'da yaşayan kardeşleri ile uzun süreli dostluk ilişkileri kurmuşlardır. Göçmenler yerleştikten sonra bir müddet devlet yardımlarıyla hayatlarını idame ettirmişler, daha sonrasında ise çalışma hayatına atılarak buldukları bölgede önemli bir iş gücü oluşturmuşlardır. Kazak Türklerinin yaşadıkları bu göç ve adaptasyon süreci, Türkiye Cumhuriyeti ile ileride kurulacak olan Kazakistan Cumhuriyeti'nin ilişkilerinin olumlu gelişmesine katkıda bulunmuştur. 1991 yılından sonra Kazakistan'a dönen kimi Kazaklar, aradaki köprüleri sağlamlaştırmış, yıkılmaz ilişkiler kurmuşlardır.

Kazak Türklerinin Doğu Türkistan bölgesinden göç etmeleri, bu coğrafyada bazı değişiklikler yaşanmasına sebep olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölgedeki politikalarını daha da sertleştirdiğini, işkence ve asimilasyon yöntemlerini arttırdıklarını söyleyebiliriz. Ayrıca demografik yapı Çin ve Rusya lehine değişmiş, Kazaklar azınlık konumuna düşmüşlerdir. Sovyet Rusya, bölgenin etkinlik sahasına görece uzak kalmasından dolayı göç hareketinden doğrudan etkilenmemiştir. Ancak bu göç, ileride görülecek olan bağımsızlık hareketlerini dolaylı yoldan etkilemiş, toplumların hafızasında yer edinmiştir.

1951 ve 1954 yılları arasını taradığımız *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Zafer* ve *Vatan* Gazeteleri ile *Aydın Tarihi* Dergisinde konumuz ile ilgili yer alan haber ve köşe yazılarına detaylıca yer verilmiştir. Bu taramalarda gazetelerin, göç hadisesini çoğunlukla aynı minvalde ele aldığı ve hükümetin uyguladığı politikaları desteklediği tespit edilmiştir. Özellikle *Cumhuriyet* ve *Milliyet* Gazeteleri, göç liderleri ile birçok röportaj gerçekleştirmiş, bunları detaylıca paylaşmıştır. *Vatan* Gazetesi çoğunlukla hükümetin uyguladığı politikaları ve yardımları haberleştirmiş, *Zafer* Gazetesi ise daha kısa şekillerde göçmen meselesiyle ilgili bilgiler vermiştir. Taradığımız gazeteler çerçevesinde baktığımızda, Kazak göçü ile ilgili haberlerin, halkın konuyu anlayabilmesi için yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır.

Yirminci yüzyılın az bilinen, mücadelesi hâlen devam eden bu elim göç hadisesi, bugün bilimsel ve kültürel çalışmalarla tüm dünya ülkelerine duyurulmaya çalışılmaktadır. Türkiye'ye yerleşmiş olan Kazak Türkleri kendi benliklerini unutmadan burada varlıklarını devam ettirmiş ve Anadolu Türkleri ile sorunsuz ilişkiler kurmuşlardır. Şüphesiz ilerleyen süreçte Kazakistan ile Türkiye Cumhuriyeti'nin iyi siyasi ilişkiler kurmasında da olumlu bir etkide bulunmuşlardır.

Kaynaklar

Süreli Yayınlar

Aydın Tarihi

Cumhuriyet

Milliyet

Vatan

Zafer

Telif ve Tetkik Eserler

Alptekin, İ. Y. (1974). *Doğu Türkistan Davası*. İstanbul: Otağ Yayınları

Abylkozhi, Z.; Aldazhumanov, K.; Romanov, Y. (2007). "Kışla Sosyalizmi Döneminde Kazakistan". *Kazakistan Tarihi: Makaleler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Bennigsen, Alexndre. (1984). *SSCB'ndeki Müslümanlar*. Çev., Selim Taygan. Ankara: Mavi Yayınları

Çandarlıoğlu, Gülçin. (2006). *Özgürlük Yolu: Nurgocay Batur'un Anlatımlarıyla Osman Batur*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Gayretullah, Hızırбек. (2009). *Uzaklara Balam*. İstanbul: Toker Yayınları.

İslambek, Kazıbek. (2017). *Anadolu'dan Anayurda Maneviyat Önderi Halife Altay*. İstanbul: Kalender Yayınevi.

Kara, Abdulvahap. (2006). "Türkiye'deki Kazaklar Hakkında Araştırmalar", *Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatı ve Kültürü*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Kul, Ömer; Tuncer, Tekin. (2015). "XX. Asırda Doğu Türkistan'da Göçler", *Türk Dünyasında Sürgün ve Göç*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.

Kurban, İklil. (2020). *Şarki Türkistan Cumhuriyeti (1944-1949)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Lias, Godfrey. (1992). *Göç*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Oraltay, Hasan. (1976). *Kazak Türkleri*. İstanbul: Türk Kültür Yayınları.

Oraltay, H. (1973). *Alaş- Türkistan Türklerinin Millî İstiklal Parolası*. İstanbul: Büyük Türkeli Yayınları.

Saray, Mehmet. (1993). *Kazak Türkleri Tarihi: Kazakların Uyanışı*. İstanbul: Nesil Matbaacılık.

Togan, Zeki V. (1960). *Türk Türkistan*. İstanbul: Toprak Yayınları.

Uzman, Nasrullah. (2018). *Türkiye'nin Mülteci ve Muhacir Politikaları (1923-1947)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Yalçınkaya, Alaeddin. (1997). *Sömürgecilik & Panislamizm Işığında Türkistan: 1856'dan Günümüze*. İstanbul: Timaş Yayınları.

<https://gulagmap.ru/> (e.t: 06 Nisan, 2022).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/turkistan> (e.t: 06 Nisan, 2022).

<https://www.abdulvahapkara.com/osman-batur-dunya-tarihindeki-son-destanimsi-kahramanidir/> (e.t: 06 Nisan, 2022).

<https://www.youtube.com/watch?v=gHZMC3uwet4&t=2s> (e.t: 06 Nisan, 2022).

Gazel, Mustafa. (2022). “Tacikistan”. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 6 (2), 245-252.

Tanıtım Yazısı

ÜLKE TANITIMI
COUNTRY PRESENTATION

TACİKİSTAN*

Tajikistan

Hazırlayan: Mustafa GAZEL**

* Geliş Tarihi / Received: 27.12.2022, Kabul Tarihi / Accepted: 30.12.2022. <https://doi.org/10.58640/asyar.1225326>

** Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mustafagazel@yahoo.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9366-5209>

Ülkenin resmî adı Tacikistan Cumhuriyeti'dir. Orta Asya'nın güneydoğusunda yer almaktadır. Denize kıyısı olmayan bir kara devletidir. Kuzeyde Kırgızistan, doğuda Çin, güneyde Afganistan ve kuzeybatıda Özbekistan ile sınır komşusudur. Yüzölçümü 143.100 km²'dir. Başlıca dağ zirveleri İsmail Samani, İbn Sina ve Korjenevskaya; vadileri Fergana, Gissar (Hisar), Yavansu; nehirleri Panc (Panj), Vahş, Bartang (Murgab); gölleri Karakul (Karaköl), Sarez, Zorkul (Zorköl)'dur. Su rezervleri açısından Orta Asya'nın birinci, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun ikinci devletidir. Başkenti ve aynı zamanda en büyük şehri Duşanbe'dir. Önde gelen diğer şehirleri; Hucend, Bohtar (Kurgantepe), Kulob (Kulab) ve İstarafşan'dır. Ülkenin resmî dili Tacikçedir. Türkçe ve Rusça, ülkede konuşulan diğer dillerdir. Güncel nüfusunun 9,8 milyon olduğu düşünülmektedir. 2010 verilerine göre, nüfusun %84,3'ünü Tacikler, %12,2'sini Özbekler, %0,8'ini Kırgızlar, %0,5'ini Ruslar, %2,2'sini diğer halklar oluşturmaktadır. Halkın %96,7'si Müslüman, %1,6'sı Hristiyan, 1,7'si ise diğer din ve inançlara mensuptur. Doğum oranı, dünya ortalamasının çok üzerindedir. 30 yaş altı nüfus, genel nüfusun %62'sini oluşturmaktadır. Nüfusun %73,8'i kırsalda; %26,2'si şehirlerde yaşamaktadır. Ülke, yarı başkanlık sistemi ile yönetilmektedir. Temsilciler Meclisi ve Millî Meclis, ülkenin iki yasama organını oluşturmaktadır. Yasama yetkisi, bu iki meclisin bir araya gelmesiyle oluşan Yüksek Meclis'e aittir. Cumhurbaşkanı İmamali Rahman; Başbakan Kohir Rasulzoda (Kahir Resulzade)'dır. Sugd Bölgesi, Hatlon Bölgesi ve Dağlık Badahşan Özerk Bölgesi; ülkenin üç idari bölgesini oluşturmaktadır. Bunlar dışında, merkezî hükümetin doğrudan yönetimi altında bulunan Cumhuriyet İdaresi Altındaki Bölgeler bulunmaktadır. Ülkenin resmî para birimi Somoni (TJS)'dir. 2021 verilerine göre, GSYH 8,7 milyar dolar (Amerikan doları), büyüme %9,2, KBG 906 dolar, enflasyon %9, işsizlik %7,7, ihracat 1,7 milyar dolar, ithalat 4,2 milyar dolar, dış ticaret açığı 2,5 milyar dolardır. Hizmet sektörü %38, sanayi sektörü %35,5, tarım sektörü %26,5 oranında GSYH payına sahiptir. İhracatının dörtte üçünü; altın ve mücevher, metal cevherleri ve pamuk ve pamuk ipliği oluşturmaktadır. İthalat ürünlerinin başında; enerji, makineler ve otomotiv gelmektedir.

Tarihçe

Tacikistan, Taciklerin ülkesi anlamına gelmektedir. Farsça bir sonek olan -stan, ülke veya memleket demektir. Tacik, bir etnik isimdir; önceleri Arap, sonraları ise İranlı manasında kullanılmıştır. *Divânu Lugât-it Türk* ve *Kutadgu Bilig*'de Tacik, İranlı anlamındadır. Sadreddin Ayni, Tacik adının Orta Asya'nın Farsça konuşan yerli halkının ismi olduğunu ve Antik Çağ'dan beri kullanıldığını belirtmektedir. Ona göre Tacik adı, toc (tac) kelimesinden gelmektedir. Buna karşılık Wilhelm (Vasilij Vladimiroviç) Barthold, Tacik adının bir Arap kabilesi olan Tayy'dan teşkil edildiğini; toc kelimesinden türemesinin filolojik ve tarihî olarak mümkün olmadığını vurgulamaktadır.

Tacikistan'ın yazılı tarihi, Antik Çağ'a kadar gitmektedir. Bölge, M.Ö. 6. yüzyılda Ahamenişlerin, M.Ö. 3. yüzyılda İskender'in, M.S. 1. yüzyılda Yüeh-chihlerin ve 4. yüzyılda Ak Hunların denetimine girmiştir. 7. yüzyılın ikinci yarısının hemen başında Arap ordularının bölgeye girişi başlamış; 8. yüzyılın ilk yarısı, Emevi-Türgiş savaşlarına sahne olmuştur. Bölgenin Emeviler Döneminde başlayan İslamlaşma süreci, Abbasiler Devrinde hız kazanmıştır. 9-10. yüzyıllarda bölge, İran kökenli Samanilerin (819-999) egemenliğinde bulunmuş; bu dönemde bölgenin İslamlaşma süreci tamamlanmıştır. Tacik tarihyazını, söz konusu devri, Tacik halkının ve Tacikistan Devletinin tarihî temeli olarak kabul etmektedir. Karahanlıların Samanilere son vermesiyle birlikte bölge, Türk hâkimiyetine girmiştir. Karahanlılardan sonra bölgeye egemen olan güçler sırasıyla; Gazneliler, Harezmsahlar, Selçuklular, Karahıtaylar, Gurlular, Moğollar, Timurlular, Şibaniler ve Türkistan hanlıklarıdır. Buhara Hanlığı, 15. yüzyıldan 18. yüzyılın ortasına kadar bölgeyi elinde tutmuştur. Bölge bir süre Afganların denetimine girmiş; 1860'lardan itibaren Rus Çarlığı'nın işgaline uğramıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (1922-1991) döneminde, önce 14 Ekim 1924'te, Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı Tacikistan Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuş; sonra ise 5 Aralık 1929'da Tacikistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Bu dönemde ülke, sosyal ve ekonomik anlamda bir dönüşüm geçirmiş; ancak Sovyetler Birliği'nin en fakir cumhuriyeti olmaktan kurtulamamıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte Tacikistan, 9 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. 24 Kasım 1991'de gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı (Devlet Başkanlığı) seçimini Rahman Nabiyev kazanmıştır. Ancak, ülkede uzun yıllardan beri devam etmekte olan siyasi huzursuzluk ve ekonomik kriz, Mayıs 1992'den itibaren bir iç savaşa dönüşmüş; olayların tamamen

kontrolden çıkması üzerine Rahman Nabiyev, 7 Eylül 1992'de istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu gelişmeden sonra İmamali Rahmanov (Mart 2007'den itibaren İmamali Rahman), Yüksek Meclis'in Başkanlığına seçilmiş ve geçici Cumhurbaşkanı olarak ülkeyi yönetmeye başlamıştır. 21 Temmuz 1994'te Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmış; kazanan İmamali Rahmanov olmuştur. Tacikistan iç savaşı, 27 Haziran 1997'de, Moskova'daki görüşmelerde, iktidar ile muhalefetin uzlaşmasıyla sona ermiş ve barış sağlanmıştır. Bu barışın tesis edilmesinde, Birleşmiş Milletler'in yanı sıra, Rusya ve İran etkin rol oynamıştır. İç savaşın ülkeye faturası ağır olmuştur. Şöyle ki, üretimin üçte iki oranında azalmasıyla ekonomi çökmüş; kamu malları büyük zarar görmüş; göç ve ölümler yüzünden 1,5 milyona yakın bir nüfus kaybı yaşanmıştır. 1994'ten sonra gerçekleştirilen tüm seçimleri kazanan İmamali Rahman, Tacikistan'ın mevcut Cumhurbaşkanı ve Tacikistan Halkların Demokratik Partisi'nin lideridir.

Coğrafya ve İklim

Tacikistan'ın yüzölçümü 143.100 km²'dir; bunun onda dokuzundan fazlasını dağlar oluşturmaktadır. Dağların yarısı, 3000 m veya daha fazla yüksekliğe sahiptir. Ülkenin kuzeyinde, Tanrı Dağları'nın bir parçası olan Trans-Alay Sıradağları; orta ve doğusunda, Tanrı Dağları'nın güney uzantıları; güneydoğusunda, Pamir Dağları'nın zirveleri yer almaktadır. Orta Asya'nın en yüksek dağ zirvelerinden olan İsmail Samani (7495 m) ve İbn Sina (7134 m), Pamir Dağları'nın kuzey kesiminde bulunmaktadır. Bunlardan eski adı Komünizm Zirvesi olan İsmail Samani Zirvesi, Tacikistan'ın en yüksek noktasını teşkil etmektedir. Ülkenin diğer önde gelen zirveleri şunlardır: Korjenevskaya (6974 m), Moskova (6785), Karl Marks (6726).

Vadiler, Tacikistan yüzölçümünün onda birinden azını oluşturmaktadır. Ülkenin kuzeyinde, Fergana Vadisi'nin batı kısmı; güneyinde ise, Gissar, Yavansu, Vahş, Obikiik, Aşağı Kafirniyan (Kofarnihon) ve Panc vadileri yer almaktadır. Söz konusu vadilerden en büyüğü, Fergana Vadisi'dir. Burası, Tacikistan'ın en bereketli topraklarını oluşturmakta; dolayısıyla ülkenin beşerî coğrafyası için önem arz etmektedir.

Kaynaklarını dağların zirvelerinden alan Panc (921 km), Vahş (524 km), Bartang (491 km), Kofarnihon (387 km), Zerafşan (306 km) gibi Tacikistan'ın önde gelen nehirleri, Sir Derya Nehri ve Amu Derya Nehri'nin yukarı kollarını oluşturmaktadır. Bilhassa Amu Derya; Panc ve Vahş nehirlerinin birleşmesiyle ortaya çıkmaktadır. Panc Nehri, ülkenin güney sınırını belirlemesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Tacikistan'daki nehirlerin ekseriyeti doğudan batıya akmakta; nihayetinde Aral Gölü'ne dökülmektedir. İlkbaharda yağmur yağdığı ve dağlardaki karlar eridiğinde; yazın ise buzullar çözüldüğünde, nehirlerin debileri en yüksek noktasına ulaşmaktadır. Ülkenin nehirleri, Orta Asya su kaynaklarının %60'ını oluşturmaktadır.

Tacikistan'daki göllerin çoğunluğu Pamir bölgesinde yer almaktadır. Ülkenin en büyük gölü, 3960 m yükseklikte yer alan Karakul Gölü (380 km²)'dür. Sarez (79,64 km²), Zorkul (38,9 km²), Yaşikul (38 km²), Şorkul (16,3 km²), Tacikistan'ın önde gelen diğer göllerini teşkil etmektedir. Bunlardan Sarez Gölü, 1911'deki bir depremin ardından gerçekleşen devasa heyelanın Bartang Nehri'ne baraj yapmasıyla oluşmuştur. Söz konusu doğal göller dışında, Kayrakkum (Qayroqqum) ve Nurek (Norak) gibi baraj gölleri, yani yapay göller de bulunmaktadır. Var olan tüm göller, ülke yüzölçümünün %2'sine karşılık gelmektedir. Su rezervleri bakımından Tacikistan, Orta Asya'nın birinci, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun ikinci devletidir.

Tacikistan'ın toprağı humus açısından fakir, ancak mineraller bakımından zengindir. Kum, kaya, kiremit, kayşat, kalıcı kar ve buz, yüzeyin takriben üçte ikisini kaplamaktadır. Topografik ve iklimsel farklılıklar, zengin bir bitki çeşitliliğine imkân sağlamıştır. Öyle ki, ülkedeki çiçek türleri 5000'in üzerindedir. Bununla birlikte, otlar ve çalılar, baskın bitki türünü oluşturmaktadır. Tacikistan'daki yaban hayvanı çeşitliliği, tıpkı bitki çeşitliliği gibi fazladır. Çöllerde, büyük gri kertenkele, cırboğa (Arap tavşanı), sincap; ormanlık ve sazlık alanlarda, geyik, kaplan, çakal ve yaban kedisi; alçak dağlık alanlarda, boz ayı; yüksek dağlık alanlarda, keçi ve altın kartal yaşamaktadır.

Tacikistan'da genel olarak sert karasal iklim hüküm sürmektedir. Bununla birlikte sıcaklık ve yağış miktarı, yükseltiye bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Vadi bölgelerinde, yazlar sıcak ve kurak geçmektedir. Örneğin, temmuz ayı ortalama sıcaklığı, Fergana Vadisi'ndeki Hucend'de 27 °C; güneydeki Kulob'da 30 °C'dir. Buna karşılık, ocak ayı ortalama sıcaklığı Hucend'de -1 °C; Kulob'da

ise 2 °C'dir. Ancak çok soğuk kışlarda sıcaklık -20 °C'ye, hatta bunun altına düşebilmektedir. Söz konusu vadi bölgelerinde yıllık yağış miktarı düşüktür; 150-250 mm dolaylarındadır. Dağlık bölgelerin iklim koşulları, vadi bölgelerinden farklıdır. Pamir Dağları'nda yer alan Murgab'da, ocak ayı ortalama sıcaklığı -20 °C'dir; bununla birlikte sıcaklık -46 °C'ye kadar düşebilmektedir. Bahsi edilen bölgedeki yıllık yağış miktarı, 50-75 mm civarındadır. Görünen o ki, dağlık bölgeler, vadi bölgelerinin üçte biri kadar yağış almaktadır. Yaz ve sonbahar aylarında dağlık bölgelerden Fergana Vadisi'ne esen sıcak rüzgâr (Garmsil), tarımı olumsuz etkilemektedir. Dahası ülke, aktif bir sismik kuşakta yer almasından dolayı şiddetli depremlere ve buna bağlı heyelanlara maruz kalmaktadır. İlkbahar ve yaz dönemlerinde zaman zaman meydana gelen seller, Tacikistan'ın yüzleştiği yıkıcı doğal afetler arasında yer almaktadır.

Nüfus

Sovyetler Birliği döneminde Tacikistan nüfusu, 1956'da 1,9 milyon, 1979'da 3,8 milyon, 1989'da 5,1 milyondur. Bağımsızlık sonrası yapılan nüfus sayımlarına göre Tacikistan nüfusu, 2000'de 6,1 milyona, 2010'da 7,5 milyona ulaşmıştır. Günümüzdeki Tacikistan nüfusu ise 9,8 milyon olarak kabul edilmektedir. Ülkedeki Tacik nüfusun genel nüfusa oranı, 1979'da %58,8, 1989'da %62,2, 2000'de %79,9, 2010'da %84,3'tür. Ülkedeki ikinci büyük etnik grup Özbeklerdir. Özbek nüfusu oranı, 1979'da %22,9, 1989'da %23,5, 2000'de %15,3, 2010'da %12,2'dir. Söz konusu radikal düşüş, Tacikistan iç savaşında (1992-1997) Özbeklerin ülkeden göç etmeleri ile açıklanmaktadır. İç savaş döneminde Özbekler gibi Ruslar da ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. 1989'da %10,4 olan Rus nüfusu, 2000'de %1,1'e, 2010'da ise %0,5'e düşmüştür. 2010 verilerine göre, %0,8 olan Kırgız nüfusu, Rus nüfusunu geçmiş durumdadır. Bu yılın verilerini bir bütün olarak sunacak olursak, Tacikistan nüfusunun %84,3'ünü Tacikler, %12,2'sini Özbekler, %0,8'ini Kırgızlar, %0,5'ini Ruslar, %2,2'sini ise Tatar, Ukraynalı, Alman, Yahudi, Ermeni gibi diğer halklar oluşturmaktadır. Bugünkü ülke nüfusu, 2010'un etnik verilerine göre yorumlandığında, Tacik nüfusunun 8,2 milyon; Özbek nüfusunun ise 1,2 milyon olduğu düşünülebilir. Özbek nüfusuna Kırgız nüfusu eklendiğinde Tacikistan'da, 1,3 milyon Türk nüfusu olduğu söylenebilir.

Tacikistan'ın resmî dili olan Tacikçe, Farsça gibi İran dillerinin güneybatı grubunun bir üyesidir. Bu bakımdan Tacikler ile İranlılar arasında bir dil ve lehçe ortaklığı söz konusudur. Ancak iki ülkenin kullandığı alfabeler farklıdır. Tacikistan Kiril alfabesini; İran ise Arap alfabesini kullanmaktadır. Türkçe, ülkede en çok konuşulan ikinci dildir. Rusça, halk arasında nadir olarak konuşulmaktadır. Bu dil, daha çok yönetim ve iş hayatında kullanılmaktadır. 2010 verilerine göre, Tacikistan nüfusunun %96,7'si Müslüman, %1,6'sı Hristiyan, 1,7'si diğer din ve inançlara mensuptur. Müslümanların neredeyse tamamı, Sünni Hanefi mezhebindedir. Az bir İsmaili Şii nüfus, Pamir bölgesinde yaşamaktadır. Mezhepsel ortaklık, Tacikleri Türklere yakınlaştırmaktadır. Hristiyan nüfusunu başta Ruslar olmak üzere, Ukraynalılar, Ermeniler ve Almanlar oluşturmaktadır.

Ülke nüfusunun %73,8'i kırsalda; %26,2'si şehirlerde yaşamaktadır. Ülkede kırsala yönelik bir eğilim söz konusudur. 1970'lerden bu yana nüfusun kentsel oranı, kırsal oranı karşısında düşüş göstermektedir. Kırsal nüfusun önemli bir kısmı vadilerdeki ve dağ eteklerindeki küçük yerleşimlerde yaşamaktadır. Tacikistan nüfusunun ekseriyetini gençler oluşturmaktadır. Bunun sebebi, ülkedeki doğum oranının dünya ortalamasının çok üzerinde olmasıdır. Nüfusun yaş gruplarına göre dağılım oranı şu şekildedir: 15 yaş altı %34,3, 15-29 yaş %27,9, 30-44 yaş %19,8, 45-59 yaş %12,2, 60-74 yaş %4,6, 75-84 yaş %1, 85 yaş üzeri 0,2. Ortalama ömür, kadınlarda 72; erkeklerde ise 65'tir.

Siyasi ve İdari Yapı

Yarı Başkanlık sistemi ile yönetilen Tacikistan, Anayasanın ilk maddesinde, "egemen, demokratik, anayasal, laik, hukukun üstünlüğünü esas alan üniter bir devlet" olarak tanımlanmaktadır. 6 Kasım 1994'te yürürlüğe giren Tacikistan Anayasası, yasama, yürütme ve yargı erklerini belirlemiştir. 1999 ve 2003'te üzerinde bazı değişiklikler yapılan Tacikistan Anayasası, teorik olarak güçlü bir yasama organı sağlamaktadır.

Yasama organı, kanun çıkarma, yürürlükten kaldırma, Cumhurbaşkanı tarafından atananları onaylama gibi yetkilere sahiptir. Tacikistan'ın iki yasama meclisi bulunmaktadır: Temsilciler Meclisi (Meclis-i Numayendegan) ve Millî Meclis (Meclis-i Millî). Temsilciler Meclisi, alt meclistir; üyeleri halk oylamasıyla seçilmektedir ve görev süreleri beş yıldır. Bu meclis, 63 üyeden meydana gelmektedir. Bunların 41'i yerel seçim bölgeleri tarafından; 22'si ise oransal temsil sistemiyle seçilmektedir. Millî

Meclis, üst meclistir ve 33 üyeden oluşmaktadır. Üyelerin 8'i Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta; 25'i yerel Milletvekilleri tarafından beş yıllık bir dönem için dolaylı olarak seçilmektedir. Dolaylı olarak seçilen üyeler, yerel seçim bölgelerini temsil etmektedir. Bunlar dışında Millî Meclis'te, her eski Cumhurbaşkanı için bir koltuk ayrılmıştır. Yasama yetkisi, Temsilciler Meclisi ve Millî Meclis'in birlikte toplanmasıyla oluşan Yüksek Meclis (Meclis-i Ali)'e aittir. Yüksek Meclis'te kanunlar, oyçokluğuyla kabul edilmektedir.

Yürütme erkinin başında, Devlet Başkanı olarak görev yapan Cumhurbaşkanı bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı, doğrudan halkoyuyla seçilmektedir; görev süresi yedi yıldır ve en fazla iki dönem bu vazifeyi yürütebilmektedir. Yasama organının onayına bağlı olarak Bakanlar Kurulu ve Yüksek Mahkeme Yargıçlarını atamaktadır. Cumhurbaşkanı tarafından atanan ve yasama organı tarafından onaylanan Başbakan, hükümet başkanı olarak görev yapmaktadır. Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Yüksek Ekonomi Mahkemesi ve Dağlık Badahşan Özerk Bölgesi dâhilinde yargı yetkisine sahip olan Dağlık Badahşan Mahkemesi, ülkenin yüksek yargı organlarını oluşturmaktadır.

Tacikistan idari açıdan üç bölgeye ayrılmıştır: Sugd Bölgesi, Hatlon Bölgesi ve Dağlık Badahşan Özerk Bölgesi. Sugd Bölgesi (25,4 bin km²), ülkenin kuzeyinde yer almaktadır; merkezi Hucend'dir. Özbeklerin yaşadığı Fergana Vadisi'nin batı kısmı, bu bölge dâhilindedir. Hatlon Bölgesi (24,8 bin km²), ülkenin güneyindedir. Buranın merkezi Bohtar'dır. Dağlık Badahşan Özerk Bölgesi (64,2 bin km²), ülkenin doğusunda yer almaktadır; merkezi Horug'dur. Bu bölge, yüzölçümü bakımından Tacikistan'ın takriben %45'ini oluşturmaktadır. Ancak nüfus ve nüfus yoğunluğu açısından diğer bölgelerin bir hayli gerisinde kalmaktadır. Bu üç bölge dışında, ülkenin tam ortasında konumlanan ve merkezî hükümetin doğrudan idaresi altında bulunan Cumhuriyet İdaresi Altındaki Bölgeler (28,6 bin km²) bulunmaktadır. Buranın eski adı Karategin Bölgesi'dir ve merkezi aynı zamanda ülkenin başkenti olan Duşanbe'dir. Ülkede toplam 19 şehir, 49 ilçe bulunmaktadır. Nüfus bakımından en büyük şehirler; Duşanbe, Hucend, Bohtar, Kulob, İstarafşan, İsfara, Vahdat, Tursunzoda, Konibodom ve Pancakent'tir. Bunlardan Hucend, İstarafşan, İsfara, Konibodom ve Pancakent, Sugd Bölgesinde; Bohtar ve Kulob, Hatlon Bölgesinde; Duşanbe, Vahdat ve Tursunzoda, Cumhuriyet İdaresi Altındaki Bölgelerde yer almaktadır. Duşanbe (846 bin), söz konusu diğer şehirlerin tamamının toplam nüfusundan daha fazla insanı bünyesinde barındırmaktadır.

Ekonomi

Tacikistan, zengin yeraltı kaynaklarına sahiptir. Ülkede var olan önemli madenler; altın, çinko, kurşun, antimon, bakır, demir, kalay ve tungstendir. Madeni olmayan mineraller; tuz, karbonat, florit, arsenik, kuvars kumu, asbest ve değerli taşlardır. Enerji kaynakları; büyük kömür yatakları ve görece daha küçük doğal gaz ve petrol rezervleridir. Maden sanayi, daha çok ülkenin kuzeyinde faaliyet göstermektedir. Kömür madenciliği ve petrol çıkarma, Tacikistan'daki en eski endüstriler arasında yer almaktadır. Doğal gaz çıkarma girişimlerine 1960'ların ortasında, Kızıl Tumsuk ve Duşanbe'de başlanmıştır.

Tacikistan, dünyanın en büyük hidroelektrik enerji potansiyeline sahip ülkeleri arasında yer almaktadır. Ülkede üretilen elektrik enerjisinin çoğunluğu hidroelektriktir. Kaynaklarını dağların zirvelerinden alarak yüksek akış hızına erişen bazı nehirler, hidroelektrik güç kaynağı olarak kullanılmıştır. 1976'da dünyanın en yüksek ve en uzun barajı olması planlanan Rogun Barajı'nın inşaatına başlanmıştır. 1991'de, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla proje sekteye uğramış; ancak 2016'da inşaatı yeniden girişilmiştir. Sir Derya Nehri üzerindeki Kayrakkum ile Vahş Nehri üzerindeki Nurek ve Golovnaya, Tacikistan'ın önde gelen elektrik santrallerini oluşturmaktadır. Ülkenin hidroelektrik enerji üretimi mevsimlere göre farklılık göstermektedir. Yaz ayları, söz konusu enerji üretimi için uygundur. Bu dönemde Tacikistan, kendi elektrik ihtiyacını karşılamamanın ötesinde önemli bir ihracatçı konumundadır. Ancak kış ayları, hidroelektrik enerji üretimi için uygun koşulları sunmamaktadır. Bu zamanda ülke, kömür enerjisine ve ithalata yönelmek zorunda kalmaktadır.

Ülke yüz ölçümünün onda dokuzundan fazlasını dağların oluşturması, tarıma elverişli alanın oldukça sınırlı kalmasına sebebiyet vermektedir. Yine de tarım, Tacikistan ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Tarım alanlarını ülkenin kuzey ve güneyinde yer alan vadiler oluşturmaktadır. Üretim oranı en yüksek tarım ürünü pamuktur. Patates, kayısı, üzüm, badem, elma, armut, ayva, erik, kiraz, nar, yetiştirilen başlıca sebze ve meyvelerdir. Tahıl üretimi yetersizdir; pirinç, buğday ve arpa, bu alandaki

kayda değer ürünleri oluşturmaktadır. Sığır, koyun ve keçi, en çok yetiştirilen besi hayvanlarıdır. Bunlar içerisinde Gissar koyunu, dünyaca ünlü bir ırktır.

Tacikistan'ın ağır sanayisi; madencilik, enerji üretimi, metalürji, makine üretimi, metal işleme, malzeme üretimi ve kimya sanayinden ibarettir. Metalürji sektöründe üretimi yapılan başlıca ürünler; alüminyum, çinko, kurşun, bizmut, antimon, cıva, tungsten, molibden ve altındır. Kömür, petrol ve doğalgaz üretimi, daha çok ülkenin kuzeyinde gerçekleştirilmektedir. Tacikistan'ın hafif sanayisi, tarımsal üretime dayanmaktadır. Pamuk fabrikaları, ipek fabrikaları, tekstil fabrikaları, ayakkabı fabrikaları; önde gelen hafif sanayi dallarını oluşturmaktadır. Gıda işleme sanayisi; meyveler, bitkisel yağlar ve tütün gibi yerel tarım ürünlerine dayanmaktadır. Metal işleme sanayisi; dokuma tezgâhları, güç ekipmanları, kablolar, tarım ve ev aletleri üretmektedir.

Dünya Bankası'nın düşük gelirli ülkeler kategorisinde yer alan Tacikistan'ın 2021'e ait temel ekonomik verileri şu şekildedir: GSYH 8,7 milyar dolar, büyüme %9,2, KBG 906 dolar, enflasyon %9, işsizlik % 7,7, cari denge 8,4, bütçe dengesi -0,7, ihracat 1,7 milyar dolar, ithalat 4,2 milyar dolar, dış ticaret açığı 2,5 milyar dolar. İhracat ürünleri (2021); altın ve mücevher, metal cevherleri, pamuk ve pamuk ipliği, alüminyumdan eşya, enerji, adi metaller, çimento, yaş meyve, demir ve çelik, örülmemiş giyim eşyasıdır. İthalat ürünleri (2021); enerji, makineler, otomotiv, hububat, elektrikli cihazlar, demir ve çelik, ağaç ve ahşap eşya, hayvansal ve bitkisel yağlar, plastikler, şeker ve şeker mamulleridir. Altın ve mücevher, metal cevherleri, pamuk ve pamuk ipliği, ihracatın %74'ünü; enerji, makineler, otomotiv, ithalatın %34'ünü oluşturmaktadır. Tacikistan İstatistik Ofisi'nin verilerine göre, hizmet sektörü %38, sanayi sektörü %35,5, tarım sektörü %26,5 oranında GSYH payına sahiptir. Ayrıca, Rusya'daki Tacik işçilerin havaleleri, ülke ekonomisi için önemli bir gelir kaynağıdır. Tacikistan'ın finans sektörü küçüktür; ticari bankaların dış pazara olan erişimi sınırlıdır. Tacikistan Ulusal Bankası, ülkenin para birimi olan Somoniyi basan ve düzenleyen merkez bankası görevindedir.

Dış Ticaret

Ekonomik İş Birliği Teşkilatı, Bağımsız Devletler Topluluğu, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, İslam Kalkınma Bankası, Dünya Ticaret Örgütü; Tacikistan'ın üyesi olduğu başlıca uluslararası ekonomik ve mali kuruluşlardır. Bunların dışında ülke Birleşmiş Milletler, İslam İş Birliği Teşkilatı, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı, Ortak Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Şanghay İş Birliği Örgütü'nün üyesidir. Tacikistan, dış kaynak olarak Uluslararası Para Fonu'nun yanı sıra, Dünya Bankası ve İslam Kalkınma Bankası'nın proje temelli kredi/hibe fonlarından faydalanmaktadır. Ülkenin gümrük mevzuatı ile kodlama sistemi, Dünya Ticaret Örgütü'nün belirlediği standartlara uygundur. Hâlihazırda uygulanan gümrük vergileri, %0 ile %30 arasında değişmektedir. Tacikistan'ın Bağımsız Devletler Topluluğu ile serbest ticaret antlaşması bulunmaktadır.

Tacikistan, ekonomik kalkınma ve büyüme için yabancı yatırıma ihtiyaç duymaktadır. Bundan dolayı yabancı yatırımı ülkeye çekmek adına birtakım adımlar atılmıştır. 2007'de, Yatırım Kanunu kabul edilmiş; bunun dışında serbest ekonomik bölgeler kurulmuştur. Mevcutta Hatlon Bölgesinde 2, Sugd Bölgesinde 1 ve Dağlık Badahşan Özerk Bölgesinde 1 olmak üzere, ülkede 4 serbest ekonomik bölge bulunmaktadır. Yatırım için öncelikli sektörler; tarım, sanayi, madencilik ve turizmdir. Ülkeye yabancı yatırım, daha çok Rusya, Çin ve Kazakistan'dan gelmektedir. 2021'de Tacikistan, 84 milyon dolar ile doğrudan yabancı yatırım çeken ülkeler arasında 139. sırada yer almıştır. Aynı yılın yabancı sermaye stoku, 3 milyar dolara ulaşmıştır.

2021'de Tacikistan, 1,7 milyar dolar ihracat; 4,2 milyar dolar ithalat gerçekleştirmiştir. Buna göre ülkenin dış ticaret açığı 2,5 milyar dolardır. Esasen bu durum 2021'e mahsus değildir. Ülke, 2019'da 2,2 milyar dolar, 2020'de 1,8 milyar dolar dış ticaret açığı vermiştir. İhracat gerçekleştirilen ülkelerin başında; İsviçre (535 milyon dolar, pay %30), Kazakistan (360 milyon dolar, pay %20), Türkiye (232 milyon dolar, pay %13), Çin (160 milyon dolar, pay %9) ve Özbekistan (127 milyon dolar, pay %7) gelmektedir. İthalatta ilk sıralarda yer alan ülkeler ise; Rusya (1,2 milyar dolar, pay %30), Kazakistan (819 milyon dolar, pay %19), Çin (680 milyon dolar, pay %16), Özbekistan (326 milyon dolar, pay %8) ve Türkiye (158 milyon dolar, pay %4)'dir. İhracat ürünlerinin başında, altın ve mücevher, metal cevherleri ve pamuk ve pamuk ipliği; ithalat ürünlerinin başında ise, enerji, makineler ve otomotiv gelmektedir.

Türkiye-Tacikistan İlişkileri

Türkiye Cumhuriyeti, 16 Aralık 1991’de, Tacikistan’ın bağımsızlığını tanımıştır. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, 29 Ocak 1992’de kurulmuştur. 4 Ağustos 1992’de, Türkiye’nin Duşanbe Büyükelçiliği; 16 Ekim 1995’te ise, Tacikistan’ın Ankara Büyükelçiliği açılmıştır. Türkiye-Tacikistan ilişkileri, güçlü bir tarih ve kültür mirası üzerinde yükselmektedir. Bu bakımdan iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yönünde bir irade söz konusudur. Bunun bir göstergesi olarak yakın dönemde, iki ülke arasında üst düzey görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tacikistan Cumhurbaşkanı İmamali Rahman, 18 Aralık 2012’de Türkiye’yi; Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise 14-15 Haziran 2019’da Tacikistan’ı ziyaret etmiştir.

Türkiye ile Tacikistan arasında imzalanan başlıca ekonomik anlaşmalar; Ticaret ve Ekonomik İş Birliği Anlaşması (1993), Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması (1996) ve Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması (1996)’dır. Bu anlaşmalar, iki ülke arasında gelişen ticaretin temelini oluşturmuştur. 2019-2021 yılları arasında Türkiye’nin Tacikistan ile gerçekleştirdiği ihracat ve ithalat rakamları şu şekildedir: 2019’da ihracat 157 milyon dolar, ithalat 198 milyon dolar, hacim 314 milyon dolar; 2020’de ihracat 174 milyon dolar, ithalat 149 milyon dolar, hacim 323 milyon dolar; 2021’de ihracat 258 milyon dolar, ithalat 196 milyon dolar, hacim 454 milyon dolar. Bu rakamlara göre, Tacikistan ile ticarete Türkiye, 2019’da 41 milyon dolar dış ticaret açığı; 2020’de 25 milyon dolar dış ticaret fazlası; 2021’de ise, 63 milyon dolar dış ticaret fazlası vermiştir. 2021’in verilerine göre Tacikistan, Türkiye’nin ihracat listesinde %0,1 payla 93. sırada; ithalat listesinde %0,07 payla 80. sırada bulunmaktadır. Buna karşılık Türkiye, Tacikistan’ın ihracat listesinde %13 payla 3. sırada; ithalat listesinde ise %4 payla 5. sırada yer almaktadır. 2021’de Türkiye’nin Tacikistan’a ihracatında; elektrikli makine ve cihazlar, plastikler ve mamulleri, makineler ve mekanik cihazlar, hijyenik eşyalar ve giyim eşyaları üst sıralarda yer almıştır. İthalatta ise; pamuk ve pamuk ipliği, alüminyum ve alüminyumdan eşya, ham deri ve köseleler, meyveler ve mücevherci eşyası başı çekmektedir. Bu ürünler arasında pamuk ve pamuk ipliği ile alüminyum ve alüminyumdan eşya, Türkiye’nin Tacikistan’a ithalatının %95’inden fazlasını oluşturmaktadır.

Kaynaklar

Barthold, Wilhelm. (1979). “Tacik”. *MEB İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 11/ 616-617.

Eker, Süer. (2011). “Orta Asya’nın İrani Halkı Tacikler ve Bağımsızlığınının 20. Yılında Tacikistan (I)”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (15), 349-398.

Kurt, Halil ve Türkoğlu, İsmail. (2010). “Tacikistan”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 39/345-351.

Tacikistan. Tacikistan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği. <https://mfa.tj/tr/tajembankara/tacikistan/genel-bilgi> (e.t.: 17 Aralık, 2022).

Tacikistan. T.C. Dış İşleri Bakanlığı. <https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?612dff31-578f-4ec2-9315-240432308ce0> (e.t.: 17 Aralık, 2022).

Tacikistan Bilgi Notu Kasım-2022. (2022). Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu.

Tacikistan Ülke Profili. (2022). T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.

“Tajikistan”. *Britannica Online Encyclopedia*. <https://www.britannica.com/place/Tajikistan> (e.t.: 4 Aralık, 2022).

Türkoğlu, İsmail. (2010). “Tacikler”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 39/351-353.

Acar, Salih. (2022). “Tacikler Adlı Eser”. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 6 (2), 253-258.

Tanıtım Yazısı

KİTAP TANITIMI
BOOK INTRODUCTION

“TACİKLER” ADLI ESER*

The Book Named “Tajiks”

Книга под названием “Таджики”

Hazırlayan: Salih ACAR**

* Geliş Tarihi / Received: 26.12.2022, Kabul Tarihi / Accepted: 29.12.2022. <https://doi.org/10.58640/asyar.1224774>

** Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Rus Dili ve Edebiyatı ABD, s.acar@hbv.edu.tr, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0002-9823-968X>

Tacikler

VI-VIII. yüzyıllardaki Arap istilası, Türkistan'daki İran nüfusunun etnografik yapısını değiştirir ve bu durum için yeni bir terim ortaya çıkar. Müslümanlık öncesi İran'da, Sasani hanedanı döneminde (III-VII. yüzyıllar), İran'a coğrafi olarak en yakın bedevi topluluğu Tayy Kabilesi'dir. III. yüzyılda Edessa (Şanlıurfa)'daki Suriyeli yazarlardan biri, genel olarak tüm bedevileri belirtmek için "Sarakinler" sözcüğüyle birlikte "Tayy" sözcüğünü de kullanmıştır. Tayy kabilesinin adından "Arap" anlamındaki Pehlevice tahavvülü olan *Tacik* sözcüğü tesmiye olur. İslamiyet döneminde *Tazik* ve *Tazi* gibi sonraki formlarını görürüz ve Türkçe *Tecik* olarak ilk formu oluşur. *Z* ve *s* seslerinin değişmesi, *j* sesini gösterir ve gerçekten *Tecik* biçimini Kaşgarlı Mahmud'un eserinde görürüz. XI. yüzyılın diğer Türk yazarı Yusuf Has Hacip gibi Kaşgarlı Mahmud da bu sözcüğü "Farsi (Pers)" anlamında kullanır. Ancak daha önce Türklerden sözcüğü alan Çinliler de "Araplara", *Daşik* demişlerdir (Bartold, 1963: 455-456). Büyük bir ihtimalle Türkler *Tacik* sözcüğüyle yalnız Arapları, sonra genellikle İslam medeniyetine mensup olanları ve nihayet bilinen İslam kavimlerinin çoğunluğunu teşkil eden İranlıları kasteder (Barthold, 2011: 50).

Zeki Velidi Togan'a göre Araplar, Türkistan bölgesine geldiklerinde "*Tacik* sözcüğü, umumiyetle *Müslüman* manasında; XI. yüzyıldan itibaren yalnızca *Farsça konuşan İranlı* manasında kullanılır. Bu mana ile *Tacikler*, yani Farça konuşan İranlılar, Türkistan'da nispeten Eftalit ve Sasaniler Devrinde ticaret maksadıyla veya Sasani İran'daki sınıf ve din mücadeleleri sonunda ve tüccar sıfatıyla Türkistan'a gelen unsurlardan ibarettir" (Togan, 1981: 80).

Orta Asya'nın merkezinde bulunan Tacikistan, bu bölgedeki tek Fars dili konuşan devlettir. Tacikler, kadim Perslerin, Soğdların ve Samani İmparatorluğu'nun vârisleri ve yerleşik düzendeki medeniyetin temsilcileri olarak kabul edilirler. Tacikler, Orta Asyalı diğer Türk uluslarından dil bakımından farklılık gösteriyor olsalar da bu iki ulus arasında dinî ve kültürel yapı bakımından ortak noktalar bulunur. Tacikçenin sözcük hazinesinde Türki dillerden ortak sözcükler bir hayli mevcuttur. Bilinen en meşhur İslam âlimleri ve düşünürleri; İbn-i Sina, Mevlâna, el-Harezmi ve Farabi gibi bilim tarihinde önemli yere sahip olan şahsiyetlere Türk halkları ve Tacikler ortak değer olarak sahip çıkarlar.

XIX. yüzyıl itibariyle Türkistan coğrafyasının Rus topraklarına dahil olması ile daha önce kendileri hakkında etraflıca inceleme yapılmayan Tacikler Rus bilim insanlarının ilgi odağı haline gelir. Rus bilim insanları, Taciklerin etnogenezi, tarihi, dili, etnografyası, kültürü ve edebiyatı üzerine araştırmalara başlarlar. Bu konuda V. V. Radlov, A. F. Middendorf, V. L. Vyatkin, A. N. Kuropatkin, N. V. Hanikov, A. A. Semenova, A. G. Serebrennikov, A. A. Polovtsev, O. A. Suhareva, V. İ. Masalski, V. V. Bartold önemli çalışmalar yapar. Ekim Devrimi ile Taciklerin yaşadığı bölgelerde sosyalist toplum yapısı oluşmaya başlar. Araştırmalar Sovyetler Birliği döneminde daha çok Rusça ve Tacikçe yayımlanır. Taciklerle ilgili başucu çalışmalardan biri de Babacan Gafurov tarafından kaleme alınan "*Tacikler*" adlı bu eserdir. Tacikistan'ın ulus-millet inşasında başvurulan temel kaynakların başında gelir.

Sovyetler Birliği yönetimi ile Tacikistan'da 1951 yılında *Tacik Bilimler Akademisi* kurulur. Bilimler akademisinin kurulması, genç ülkenin tarihi, kültürü ve çeşitli sorunlarının incelenmesi için yeni umutların doğmaya başladığı andır. Çözülmemiş birçok sorunun araştırılmaya başlanması, Taciklerin yakını ve uzağı görebilmesine imkân sağlar. Bu süreçte Tacikistan'ın bilimsel faaliyetlerine katkı sağlayan birçok seçkin bilim insanı yetişir. Bu seçkin şahsiyetlerden biri, yaşamını Tacikistan'a hizmet etmeye adanmış ünlü bilim insanı, oryantalist, önde gelen tarihçi ve Tacik aydın kesiminin önemli temsilcisi akademisyen Babacan Gafurov (1908-1977)'dur. Gafurov'un SSCB Bilimler Akademisi Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü'ne Başkanlık ettiği 1956'dan bu yana *Doğu Araştırmaları*, bilimsel araştırmaların ana alanlarından biri haline gelir. Gafurov, bu alandaki hem bilimsel hem de siyasi faaliyetleri başarıyla birleştirerek devletin sosyal düzeninin yerine getirilmesi ve Sovyetler Birliği'nin Doğu ülkelerindeki etkisinin güçlendirilmesini sağlar. Tüm bunlara paralel olarak Tacik halkının tarihine ilişkin derin ve kapsamlı bir biçimde yaptığı çalışmaların yanında Doğu Bilimlerinin gelişimine büyük önem verir. Akademisyen Gafurov'un en önemli eseri "*Tacikler- Antik, İlkçağ ve Orta Çağ Tarihi*" (*Таджики- Древнейшая, древняя и средневековая История*) adlı temel çalışmadır. "*Tacikler*" ilk kez 1972'de yayımlanır ve kısa sürede popüler bir çalışma olur. Bu kitap, kadim çağlardan günümüze kadar süregelen Tacik tarihinin genel kapsamlı bir incelemesidir. Gafurov, eserinde istifade ettiği yüzlerce birincil kaynağın kapsamlı taramasına dayanarak Taciklerin zengin bir

kültüre, edebiyata ve kadim bir tarihe sahip olduğunu kanıtlar. Tacik ulusunun tarihini inceleyen bu eser, sonraki nesiller için başucu kitabı haline gelir.

Tacik halkının tarihinin incelenmesi, Orta Asya halklarının geleneksel bağlarının kökenlerini anlamaya yardımcı olur. Kültür tarihi hazinesine orijinal katkıları olan Taciklerin tarihinin incelenmesi, Orta Asya’daki tüm halkların ortak tarihleri ve ortak noktalarının keşfedilmesi onları neyin birleştirdiğinin belirlenmesiyle bağlantılıdır. Böyle bir çalışma temelinde, Orta Asya halklarının kardeşçe iş birliklerinin derin tarihî kökleri ortaya çıkarılır. Şüphesiz Taciklerin tarihi, tüm Orta Asya halkları gibi başta Hindistan, Pakistan, Afganistan, İran, Arap ülkeleri ve diğer birçok Doğu halkının tarihi ile bağlantılıdır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası eski arşivler, Ortaçağ kayıtları, nüvizmatik, arkeolojik, paleoantropolojik, dilbilimsel ve bunun gibi diğer materyallerle birlikte çok çeşitli tarihî kaynakların sayısında çığ gibi bir artış meydana gelir. Bu durum Taciklerin tarihî gelişme evrelerini tam olarak izlemek için araştırmayı önemli ölçüde derinleştirmeyi mümkün kılar. Tarihçiler, bireysel konular ve sorunların incelenmesinin yanı sıra, monografik çalışmaların yazılmasına yönelirler. 1947’de Gafurov, gözlemlerini genişleterek “*Kısaca Tacik Halkının Tarihi*” (*История таджикского народа, в кратком изложении*) adlı eserini yayımlar. İlk başta Tacikçe (1947), daha sonra üç kez (son kez 1955’te) olmak üzere Rusça olarak yayımlanır ve her seferinde bazı açıklamalar ve eklemeler yapılır. 1963-1965 yılları arasında Tacik Sovyet Bilimler Akademisi tarafından yayımlanan kollektif üç ciltlik “*Tacik Halkının Tarihi*” (*История таджикского народа*) adlı çalışmanın oluşturulmasında ve editörlüğünde Babacan Gafurov doğrudan görev alır. Bu çalışmanın üzerine yazar, Tacik halkının tarihî ve kültürel sorunları üzerine çalışmaya devam eder. Bir sistem üzerinde materyalleri toplar, derler, analiz eder ve genelleme yapar (Gafurov, 1989: 4-6).

“*Tacikler- Antik, İlkçağ ve Orta Çağ Tarihi*” adlı bu çalışma, ilk insan topluluklarının Orta Asya topraklarında ortaya çıktığı zamandan yakın çağın başlangıcına (XVIII. yüzyıl ortaları) kadar olan dönemi kapsar. Kitap beş bölümden oluşur. İlk Bölüm, Orta Asya topraklarındaki ilkel komünal düzenin özelliklerine ayrılır. İkinci Bölümde kölelik ilişkilerinin gelişme çağında çeşitli kabilelerin, milletlerin ve Taciklerin atalarının yaşamına vurgu yapılır. Üçüncü Bölümde feodal münasebetlerin ortaya çıktığı dönemde Orta Asya’nın tarihî yazgısını ele alır. Bunu “*Feodal Düzenin Yerleşmesi ve Gelişmesi Döneminde Orta Asya*” (*Средняя Азия в период развития и утверждения феодального строя*) başlığında Dördüncü Bölüm takip eder. Son olarak, Orta Asya’daki gelişmiş feodalizm dönemine ayrılır; “*Orta Asya’daki Feodal İlişkilerin Kökeni*” (*Возникновение Феодальных Отношений в Средней Азии*) başlıklı Beşinci Bölüm gelir. Kitaba, kısa bir tarih yazımı (historiyografi) notu, yararlanılan kaynaklar ve literatür listesi ve dizin eşlik eder. Dipnotlardaki kaynaklar ve atıflar, kısaltılmış olarak kitabın sonundaki kaynak ve dizin listesinde açıklanır (Gafurov, 1989: 6-7).

Kitabın “*İlkel Toplum Düzeni ve Orta Asya Topraklarında Ayrışma*” adlı Birinci Bölümü iki kısımdan oluşur. “*Orta Asya’da İlkel Komünler*” başlıklı ilk kısımda “Yontmataş Devri, Ortaya Çıkmadan Önceki Dönem, Genel Komünlerin Kökeni, Mezolitik Devir ve Neolitik Çağ, Tunç Çağı, Ataerkil Topluma Geçiş, Tunç Çağında Orta Asya Nüfusunun Etnik Birleşimi” adları ile dört alt başlık işlenir. Yaşamlarının en eski izleri korunamadığı için Orta Asya coğrafyasında ilk insanların ne zaman ortaya çıktığını söylemek çok zordur. Bazı bilim alimleri, Orta Asya insanların maymundan geldiği teorisine inansalar da bu görüş genel olarak kabul edilemez. Bu topraklarda insan neslinin en eski kalıntılarına rastlanır. 1953’te arkeolog-tarihçi A. P. Odladnikov, Kırgızistan’daki Narın Nehri yakınlarında Ala-Arça Nehri havzasında, insanlığın gördüğü tek buzul çağı olan Pleistosen Dönemine ait bir kenarı geniş yongalarla süslenmiş, uzun, hafif kemerli, dışbükey bir bıçak olan insan yapımı büyük bir çakıl taşı bulur. Bu Orta Asya’da türünün ilk örneğidir. Bu tür çakıl aletler, Eski Dünya’nın birçok yerinde tanınır ve bilinen en eski insan kültürü olan çakıl kültürünü karakterize eder (Gafurov, 1989: 13). Tacikistan’da farklı bölgelerde bunun çeşitli örneklerine rastlanır. Mezolitik ve Neolitik Devirlere ait arkeolojik buluntular keşfedilir. Söz konusu dönemde Orta Asya’nın etnik tarihini incelemedeki zorluklar, öncelikle bu dönemlere ait yazılı kaynakların bulunmaması ve şimdiye kadar mevcut arkeolojik materyallerin açık bir şekilde yorumlanamaması gerçeğiyle karşı karşıyadır.

“*Erken Sınıf Toplumunun Şafağında Orta Asya’nın Doğu İran Kabileleri (IX-M.Ö. VI. Yüzyılın Ortaları)*” adlı ikinci kısımda “Erken Demir Çağı Arkeolojik Malzemeleri, Erken Demir Çağı’nda Orta

Asya Toplumu” adları ile iki alt başlık işlenir. Orta Asya’da M.Ö. II. binyılın sonu ve I. bin yılın başındaki toplumsal yaşamın görünümü, arkeolojik materyaller, bazı dilbilimsel verilerin yanı sıra eski yazılı kaynaklarla karşılaştırmalı olarak restore etmemize olanak sağlar. Güney Tacikistan ve Güney Özbekistan’daki Erken Demir Çağı, Kuçuk-tepe (Surhandarya bölgesi), Makoni-Mor (Parhar bölgesi, Güney Tacikistan) yerleşimleri ve bazı bireysel buluntularla gösterilir. Orta Asya’nın eski tarihiyle ilgili en önemli tarihî kaynak, Zerdüş dinî metinlerinin bir külliyyatı olan *Avesta*’dır (Gafurov, 1989: 57-60). *Avesta*’da M.Ö. 2000’li yıllarda Orta Asya topraklarında yaşayan ulusları ilgilendiren tarih, kültür, medeniyet, dil, inanç, politik meseleler, toplumsal yaşantılar, örf ve ananeler gibi oldukça önemli ve başka kaynaklarda olmayan bilgiler bulunur.

Kitabın “*Kölelik İlişkilerinin Gelişim Döneminde Taciklerin Ataları*” adlı İkinci Bölümü, beş kısımdan oluşur. “Ahemeniş Hanedanlığı’nın Bir Bölümü Olarak Orta Asya” başlıklı ilk kısımda “M.Ö. VI. ve V. Yüzyıl Başlarında Orta Asya’nın Siyasi Tarihi, M.Ö. V-IV. Yüzyıllarda Orta Asya Toplumu, Ahemeniş Hanedanlığı Döneminde Orta Asya ve İran” adları ile üç alt başlık işlenir. Bu dönemde Ahemeniş Hanedanlığı’nın ortaya çıkmasıyla birlikte İran coğrafyasında ilk devlet oluşumları gözlemlenir. IX-VII. yüzyıllarda Batı İran’ın birçok bölgesi Asur ve Urartu güçlerinin bir parçasıdır. M.Ö. II. Yüzyılın sonundan I. bin yılın başına kadar İran dilinde konuşan topluluklar henüz sosyo-politik gelişme düzeyine ulaşamaz. Bu devirde sadece devlet tipi birleşimler söz konusudur. Bu devirde daha çok Ahemeniş İmparatoru II. Kiros’un Orta Asya’daki fetihleri, Kiros ve Tomris, Ahemeniş birliklerinin yenilgisi, I. Darius yönetimindeki Ahemenişlere karşı başlatılan isyanlardan bahsedilir. Birincil kaynakların gösterdiği gibi Orta Asya’nın önemli bir kısmı Ahemeniş Hanedanlığı’nın bir parçası olur. Orta Asya’da kölelik ilişkileri burada da gelişmesine rağmen, köle emeği ekonominin temeli haline gelmez. Ahemeniş Hanedanlığı, İran ve Orta Asya topraklarında 200 yıldan fazla bir süre egemenliğini sürdürür ve bu nedenle bilinen antik dünya imparatorlukları içinde en kudretlilerinden biri olduğunu kanıtlar. Ahemeniş Döneminde büyük toplumsal değişimler meydana gelir. Tek bir devlet para sistemi, hanedanlığın bir parçası olan ülkelerin ekonomik olanaklarının muhasebesine dayanan bir vergi sistemi ve Aramice dili kullanan ulusal resmî ofisler kurulur.

“Grek-Makedon Fatihlerine Karşı Mücadelede Orta Asya Halkları” başlıklı ikinci kısımda “Büyük İskender’in Doğu Seferi, Orta Asya Halklarının Grek-Makedon Askerlerine Karşı Mücadelesi, M.Ö. III-II. Yüzyıllarda Grek-Baktriya Krallığı ve Part İmparatorluğu, Kuşan İmparatorluğu Döneminde Orta Asya, Kadim Orta Asya’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı” adlı beş alt başlık işlenir. Bu kısımda Makedonya’nın yükselişi ve Büyük İskender’in Ahemeniş Hanedanlığının istikrarsız durumunun farkına varması, Orta Asya’nın eteklerinde yapılan savaşlar ve sonucunda Ahemeniş Hanedanlığına son vermesi incelenir. Orta Asya halklarının askerî güçleri ve ordu düzeni, Büyük İskender İmparatorluğu’nun çöküşünü hazırlar. Batı dünyası ile olan tüm bu ilişkiler, kültürel etkileşimlere neden olur. Arkeolojik çalışmalar, Orta Asya da dahil olmak üzere Doğu halklarının Helenistik dünyanın maddi kültürünün gelişimine katkısına dair bizlere daha fazla kanıt sunar. Miletli Hippodamos şehir planlaması sistemi gibi Helenistik şehir planlamasının temel ilkelerinden bazıları, Helenistik Dönemden çok önce Doğu’da gelişen fikirlere dayanır. Orta Asya ve İran dinî kültürlerinin, Grek ve Romalıların dinî inançları üzerinde ve ardından Hıristiyanlığın gelişimi üzerinde etkisi olur (Gafurov, 1989: 125-126).

“*Orta Asya’daki Feodal İlişkilerin Kökeni*” başlıklı Üçüncü Bölüm, iki kısımdan oluşur. “M.Ö. IV-VI. Yüzyılda Orta Asya Halkları ve Kabileleri” başlıklı birinci kısımda Orta Asya’nın siyasi tarihi çizilir. 400 yılı aşkın süredir varlığını sürdüren Sasani Devleti bu dönemin en güçlü devletidir. Sasani hakimiyeti dönemi için en karakteristik olan noktalar şunlardır: Birincisi, yaklaşık M.Ö. IV. Yüzyıldan itibaren Sasani Devleti’nde feodal ilişkiler yoğun bir şekilde gelişir. İkinci olarak, egemen prenslerin ve taşra yöneticilerinin merkezkaç heveslerinin aksine, İran’daki merkezî otoritenin rolü büyük ölçüde artar. Bu nedenle Sasani İmparatorluğu, “düzenli bir devlet” olarak adlandırılır. Kidaritler, Hunsular, Ak Hunlar (Eftalitler) gibi kabileler arasında etnik tarihî sorunları ve sınıf çatışmaları yaşanır. “VI. Yüzyıl-VIII. Yüzyıl Başlarında Orta Asya Halkları” başlıklı ikinci kısımda siyasi tarihin başlıca olayları ve sınıf çatışmaları ele alınır. Göktürk Kağanlığı (551-744) ve gücünün Orta Asya’ya yayılması, tarihte ilk kez Türk adını kurdukları siyasi düzene vermeleri ve Türk diline ait bilinen en eski yazıtları oluşturmaları açısından önemlidir. Göktürkler, Orta Asya stepleri boyunca ilk seferlerinde Akhunlarla yüzleşmek zorunda kalırlar. Türk Kağanlığının Orta Asya üzerinde hegemonya kurma niyetinin ortaya

çıkmasıyla savaş kaçınılmaz hale gelir. Akhunlar, Göktürkler ve İran’da hüküm süren Sasaniler arasında kalır. İki taraftan saldıran kuvvetli düşmanlara karşı koyamaz ve yok olurlar. Türk-Sasani çatışmaları, ekonomi ve siyaset, Göktürkler ile yerel yöneticiler arasındaki ilişkiler, Orta Asya-Türk sentezi, VI-VIII. yüzyılın başlarında Toharistan eyaletlerindeki kaynaklardan elde edilen veriler, siyasi tarih, sulama sistemleri ve tarım faaliyetleri, zanaat ve ticaret, inşaat işleri, mimarlık, resim sanatı, heykel, ahşap oyma ve diğer sanatlar, din gibi alt başlıklar bu kısımda örnekleriyle verilir. “VI-VII. yüzyılda Soğdlar” başlıklı fasılda *Soğd* adının çok dilli kaynaklarda uzun süredir bulunduğu ifade edilir. “Parlamak, parıldamak” anlamına gelen *soğd* sözcüğü ile ilgili Tacikçe-Farsça sözlüklerde tamamen farklı bir yorum verilir: “Suyun toplandığı çukurel (ova)”. Soğdların siyasi tarihini yeniden oluşturmak için henüz yeterli kaynak yoktur. Mevcut bilgiler ise yalnızca izole edilmiş gerçekleri verir. Soğduların bu dönemdeki kolonizasyon faaliyetleri, bir yandan ticari ve ekonomik hayatlarıyla, diğer yandan da Soğd toplumu içinde meydana gelen sosyo-ekonomik ve politik süreçlerle bağlantılıdır. Semerkand, Varahşâ ve diğer kentsel yerleşimler, Soğd yazım ve edebiyatı ve dinî inançlar bu kısımda ele alınan diğer maddelerdir.

Devlet adamı ve tarihçi Babacan Gafurov’un Rusça ve Tacikçe olarak yayımlanan “*Tacikler*” adlı bu eseri, diğer kitapları içerisinde seçkin ve özel bir yere sahiptir. Bazı Tacikler, bu kitabın gelecek nesiller için Tacik halkının tarihi hakkında bir ansiklopedi işlevi gördüğüne inanırlar. Üstelik bu kitabı, Firdevsi’nin *Şehnâmesi*, Nizamülmülk’ün *Siyasetnamesi*, en-Narşahi’nin *Tarih-i Buharâsı* gibi uluslararası olarak tanınan şaheserler ile eşit tutarlar.

“*Tacikler*” kitabı, Tacik halkının geçmiş, şimdiki ve gelecek nesiller için çağdaş ve tarihî bir ulus olduğunu gösterir. Orta Asya’nın çeşitli yönleriyle ilgili temel ve kapsamlı çalışmalardan biridir.

Gafurov, yaşamının neredeyse otuz yılını bu kitabı yazmaya adanır. Elbette böylesine muazzam ve bir ulusun kaderi niteliğinde bir eser yazmak kolay bir iş değildir. Tarihçide mükemmel bir beceri, araştırma, tarih üslubu ve karakter bulunması gerekir. Gafurov, bu niteliklerin hepsini taşıyan devlet adamı ve tarihçi-şarkiyatçıdır.

Tacik Anayasası, Tacikistan’ın pasaportu olarak görülen “*Tacikler*” adlı bu eser, sayfalarında Tacik ulusunun tarihini içeren ve atalarının geçmişte medeni ve kültürlü bir millet olduğunu, şehirler inşa eden ustalara, şehirlilere, savaşıtlara, askerlere, mucitlere, bilim insanlarına, yazarlara ve şairlere sahip olduklarını şimdiki ve gelecek nesillere ve hatta dünyaya gösteren tarihî bir pasaporttur. “*Tacikler*” kitabı, günümüzde hâlâ Tacik ulusunun tarihini yansıtan bir ayna olmaya devam eder.

Sonuç olarak Babacan Gafurov, halkı ve ülkesi için hizmetler yapan ve başyapıtı “*Tacikler*” ile Taciklerin ve Doğu halklarının tarih yazımında devrim niteliğinde bir gelişme yaratır. Bu eser ile tüm tarihçilerin okuyacağı bir ekolün temelleri atılır. Babacan Gafurov, Taciklerin geçmişini canlandırır, günümüze önemli bir çalışmayı miras bırakır ve Taciklerin geleceğini inşa etmenin yolunu açar ki bir ulusun tarihini bilmeden o ulusun geleceğini inşa etmek imkansızdır.

Kaynaklar

- Bartold, V. V. (1963). “Tadjiki (İstoriçeskiy oçerk)”, *Soçineniya*, C. 2, B. 1. Moskva: İzdatelstvo Vostoçnoy Literaturı.
- Barthold, V. V. (2011). *Orta Asya Türk Tarihi*. Çev., Hüseyin Dağ. Ankara: Divan Kitap.
- Gafurov, B. G. (1989). *Tadjiki. Drevneyşaya, Drevnyaya I Srednevekovaya Istoriya*. Duşanbe: İrfon.
- Togan, Z. V. (1981). *Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi-1. Batı ve Kuzey Türkistan*. İstanbul: Enderun Yayınları.

Yörük, Tanrıkut Mahmut. (2022). “Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin 2022 Yılı Faaliyetleri”. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 6 (2), 259-266.

Tanıtım Yazısı

ASYA ÇALIŞMALARI UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ’NİN 2022 YILI FAALİYETLERİ*

2022 Annual Activities of Asian Studies Application and Research Center

Hazırlayan: Tanrıkut Mahmut YÖRÜK**

Araştırma merkezimiz ilk olarak 7 Temmuz 2011 tarihinde “Gazi Üniversitesi Orta Doğu ve Orta Asya Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi” adıyla kurulmuştur. Fakat Orta Doğu ve Orta Asya konuları birbirinden çok farklı çalışma alanları olduğu için Merkeze vekâleten atanan Müdürün önerisi ve Merkez Yönetim Kurulunun kararıyla isim değişikliği talebinde bulunulmuştur. Merkez Orta Asya, Güneydoğu Asya ve Uzakdoğu Asya ülkeleriyle ilgili araştırmalar yapmak ve Türkiye’nin bölge ülkeleri ile olan siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerinin gelişmesine bilimsel katkı sağlamak amacıyla 30 Temmuz 2017’de Resmî Gazetede yayımlanan yeni yönetmelik ile “Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi” olarak yeniden yapılandırılmıştır. Araştırma Merkezinin yönetimi Merkez Müdürü, Müdür Yardımcıları ve Yönetim Kurulundan oluşmaktadır. Merkezde ayrıca iki Araştırma Görevlisi, bir evrak sorumlusu görev yapmaktadır.

Tüm Asya ülkelerindeki Yüksek Öğretim kurumları, Üniversitelerin Araştırma Merkezleri ve diğer ilgili araştırma birimleri ile yapılacak olan işbirliği çerçevesinde Asya sınırları içerisinde yer alan bölgelere yönelik araştırmalar yapmak, birlikte eğitim, öğretim, araştırma ve geliştirmeye yönelik projeler geliştirmek, Üniversite çatısı altında faaliyet göstermekte olan tüm sosyal ve beşeri bilimler bölümlerine akademik alanda destek vermek, Asya ülkelerindeki araştırma kurumları arasında disiplinler arası bir yaklaşımla araştırmalarda bulunmak Merkezin genel hedeflerindedir. Geçmişten günümüze kadar Asya ile ilgili olarak yazılan bütün kaynaklardan, arkeolojik bulgulardan ve doğrudan ana kaynakların ışığında yapılan araştırma eserlerinden yararlanmak suretiyle Asya’daki devletler ve akraba topluluklarının tarihini, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatını, tarihî süreç içerisinde dünya medeniyetlerine katkılarını, bölgedeki diğer milletler ve topluluklar ile olan ilişkilerini araştırmak, bölge ülkelerinin Türkiye ile olan ilişkilerini ve bu ilişkilerde yaşanan güncel sorunları bilimsel yöntemlerle inceleyerek çözüm yollarını ortaya koymak Merkezce belirlenen özel hedeflerdir.

Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, yukarıda belirlemiş olduğu vizyon ve misyonu doğrultusunda 2022 yılı içerisinde aşağıdaki faaliyetleri gerçekteşirmiştir:

* <https://doi.org/10.58640/asyar.1227666>

** Yüksek Lisans Mezunu, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Ana Bilim Genel Türk Tarihi Bilim Dalı, tanrikut.yoruk@gmail.com, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0003-4614-5902>

✓ “Ukrayna-Rusya Krizi ve Asya’ya Etkileri” Konulu Çevrimiçi Panel (24.03.2022)

24.03.2022 tarihinde Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından; Merkez (ASYAM) Müdürü ve Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Vâris ÇAKAN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Erdinç YAZICI ve Güvenlik Uzmanı Abdullah AĞAR’ın katılımlarıyla “Ukrayna-Rusya Krizi ve Asya’ya Etkileri” konulu (Çevrimiçi) Panel düzenlenmiştir.

<https://hbv-edu-tr.zoom.us/j/94526621972>

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
ASYA ÇALIŞMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ (ASYAM)

**UKRAYNA – RUSYA KRİZİ
VE
ASYA’YA ETKİLERİ
(Çevrimiçi Panel)**

Prof. Dr. Erdinç YAZICI

Abdullah AĞAR (Güvenlik Uzmanı)

Etkinlik Adresi
Zoom Bağlantısı
<https://hbv-edu-tr.zoom.us/j/94526621972>

Etkinlik Zamanı
24-03-2022
14:00-16:00

“Ukrayna-Rusya Krizi ve Asya’ya Etkileri” Panelinde; Batı yanlısı bir yönetimin Ukrayna’da iş başına gelmesi ve Avrupa’yla yakın ilişkiler içerisinde girmesi neticesinde Rusya’nın bundan rahatsızlık duyduğunu ifade eden Prof. Dr. Vâris ÇAKAN, Rusya’nın bu rahatsızlıkları dile getirmek için diplomatik adımlar attığını; ancak sonuç olarak bu diplomasi başarısız olmasından dolayı savaşın patlak vermiş olduğunu vurgulamıştır. Ukrayna-Rusya Krizi’nin temeli ile ilgili Batı’nın giderek Rusya hegemonyasına doğru ilerlemesi ve Rusya’nın buna önlem olarak Ukrayna’ya diplomatik yollarla istekte bulunması, istediği cevabı alamaması sonucunda ise askerî harekâtı başlatması üzerinde duran ÇAKAN, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bölgede istikrarlı bir düzenin sağlanması adına elinden gelen gayreti sarf ettiğine dikkat çekmiştir. Ukrayna-Rusya Krizi’nin sonuçlarının Asya’ya nasıl yansıtacağı üzerinden değerlendirmeler yapılan Panelde; Asya’nın iki büyük gücünden biri olan Rusya’nın bu krizden olumsuz şekilde çıkması durumunda Asya üzerinde Çin’in politikasının ne yönde evrileceği tartışılmıştır. Meselenin Türkiye’yi doğrudan ilgilendirdiğinin altını çizen ÇAKAN, Rusya’nın Ukrayna Krizi’nden zararlı olarak çıkması durumunda Türk Cumhuriyetleri üzerindeki politikasını nasıl belirleyeceğine, Türk Devletleri Teşkilatı’nın bu durumdan nasıl etkileneceğine dair yorumlarını sunmuştur. Bölgede Türkiye’nin öncülüğünde barış, demokrasi ve insan haklarının gözetildiği bir sistemin oluşturulması gerektiğini dile getiren ÇAKAN, bu kapsamda Türkiye’nin önemli bir konumda olduğuna ayrıca vurgu yapmıştır.

Sosyolojik düzlemde gözlemlerini belirten Prof. Dr. Erdinç YAZICI, bazı kesimlerde Ukrayna Savaşı’yla birlikte 21. yüzyılın başladığı, çok kutuplu dünyaya yeni adım atıldığı inancının oldukça kuvvetli olduğunu belirtmiştir. Rusya’nın Ukrayna’yı kendisinin bir parçası olarak gördüğünü ifade eden YAZICI, Ukrayna’nın millî kimliğinin yok sayılmasının travmatik sonuçlar doğuracağı ve hatta doğurduğuna dikkat çekmiştir. Bu krizin daha birçok çıktısı olacağı ve henüz bunların ortaya çıkmadığına yönelik düşüncesini aktaran YAZICI, en önemlisinin Rusya karşısında bir Ukrayna millî kimliğinin oluşması olacağını söylemiştir.

Konuyu sahadaki yansımalar ve askerî-stratejik boyutları ile ele alarak değerlendiren Abdullah AĞAR, Doğu, Batı ve Kuzey toplumlarının insanlık noktasında bir çaresi bulunmadığını; Türk ve İslam Dünyası’nın insanlık adına aradığı çıkışı yapabilmek için bu yaşananların önemli bir fırsat olduğunu vurgulamıştır. Jeopolitiğin ve diplomasiyi iyi okunması gerektiğini ifade ederek Türkiye’nin bir denge arayışı içerisinde olduğunu belirtmiştir. İçinde bulunulan jeopolitik türbülansa güçlü bir yaklaşımla girmenin Türkiye açısından çok daha iyi olacağına dikkat çeken AĞAR, ne var ki Türkiye’nin ekonomik noktada hassasiyetlerin doruk noktada olduğu bir dönemde bu krizle karşı karşıya kaldığını da dile getirmiştir.

✓ “Güney Çin Denizi’ndeki ABD-Çin Rekabeti ve Asya’nın Geleceği” Konulu Panel
(19.12.2022)

19.12.2022 tarihinde Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından; Merkez (ASYAM) Müdürü, ayrıca Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Vâris ÇAKAN, Gazeteci-Yazar Neşat GÜNDOĞDU, Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Başkanı Prof. Dr. Mehmet DİKKAYA ve Türkiye Enerji Stratejileri ve Politikaları Araştırma Merkezi (TESPAM) Başkanı Oğuzhan AKYENER’in, Öğretim Üyeleri ve öğrencilerin katılımlarıyla “Güney Çin Denizi’ndeki ABD-Çin Rekabeti ve Asya’nın Geleceği” Konulu (Yüz yüze ve Çevrimiçi) Panel düzenlenmiştir.

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
ASYA ÇALIŞMALARI UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ (ASYAM)

Güney Çin Denizi’ndeki ABD-Çin Rekabeti ve Asya’nın Geleceği

CHINA TAIPEI
Taichung Hualien
TAIWAN
Tainan Kaohsiung
50 km

Konuşmacılar:
Panel Yöneticisi: **Naşat GÜNDOĞDU** (Gazeteci-Yazar)
Prof. Dr. Vâris ÇAKAN (ASYAM Müdürü)
Prof. Dr. Mehmet DİKKAYA (Kırıkkale Üniversitesi İktisat Bölümü Bölüm Başkanı)
Oğuzhan AKYENER (TESPAM Başkanı)

19 Aralık 2022 Pazartesi
13.30-15.30

<https://hbv-edu-tr.zoom.us/j/98616404105> Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Beşevler Yerleşkesi/TOKİ Blokları Mavi Salon

“Güney Çin Denizi’ndeki ABD-Çin Rekabeti ve Asya’nın Geleceği” Panelinde; küreselleşen dünyanın gelişimi ve Türkiye’nin konjonktürel yapının merkezinde oynadığı rolün önemi belirtilerek, dünya devletlerinin askerî çözüm yolları; küreselleşme değerlerindeki değişimler üzerinde durulmuştur. Güney Çin Denizi’nin coğrafi, maddi ve manevi dinamik unsurlarını açıklayarak bölge üzerindeki rekabetin bölgesellikten çıkıp küresel bir mesele halini aldığını ifade eden Prof. Dr. Varis ÇAKAN, ABD-Çin rekabetinin altında yatan temel neden olarak Güney Çin Denizi’nin küresel ticaret yolu açısından stratejik bir konumda olmasını işaret etmiştir. Küresel iki güç olan ABD ve Çin’in Güney Çin Denizi üzerindeki rekabetlerinin her geçen gün giderek arttığını, bu rekabetlerin doğurduğu hukuksal kararları, Bölge üzerinde bu her iki küresel güç unsurunun avantaj ve dezavantajlarını değerlendiren ÇAKAN, Güney Çin Denizi’ndeki egemenlik tartışmalarının kısa sürede çözülecek bir sorun olmadığını vurgulamıştır. ABD ve Çin’in sıcak tartışmalara girmesi dahilinde büyük bir savaşın da beraberinde geleceğini dile getirmiştir.

Dünyanın küreselleşme ve liberal değerler üzerinde, akıl ve mantık aracılığıyla ilerlediğini belirten Panel Yöneticisi Neşat GÜNDOĞDU, Çin’in bu rasyonalitenin dışında olduğunu ifade etmiştir. Bölge üzerindeki güç erklerinin, menfaatlerini korumak adına gerekirse savaştan kaçınmayacaklarını dile getirerek Çin’in refahını ve gücünü artırmak için Batı’nın tahakküm kurabileceği bölgelere alternatif bir koridor olan “Kuşak-Yol Projesinin” oluşturulduğunu önemle hatırlatmıştır.

Konuyu ve bölgeyi ekonomik bağlamda ele alarak değerlendiren Prof. Dr. Mehmet DİKKAYA, tek kutuplu dünya sisteminin çok kutuplu bir yörüngeye evrilmeye başladığını ifade etmiş; bilim, güç, nüfus ve diplomasinin çatısı altında birleşen toplumların gelecekte ön plana çıkacağına dair kanaatlerini sunmuştur. ABD ulusal gelirinden daha fazla bir gelire sahip olan Çin’in üretim ağının genişliği ve gelişmişliğini belirten DİKKAYA, Çin’in ekonomik düzlemde bölge üzerinde ne derece etkin ve otoriter bir unsur olabileceği tartışmasını yapmıştır. Güney Çin Denizi ile ilgili tartışmalarda orta bir yol bulunabileceğini öne süren DİKKAYA, yumuşak güç siyaseti uygulama olasılığı kapsamında düşünüldüğünde kısa vadede olası bir Çin Yüzyıl’ını görmenin pek mümkün olmadığını da sözlerine eklemiştir.

Farklı disiplinler çerçevesinde değerlendirmeler yapılan Panelde, enerji bağlamında görüşlerini dile getiren TESPAM Başkanı Oğuzhan AKYENER, bölgede Çin lehine bir enerji trafiğinin mevcut olduğunu vurgulamıştır. ABD dış politikası çerçevesinde dünya genelinde bir soğuk savaşın somut delillerinin varlığını işaret eden AKYENER, Güney Çin Denizi’nin küresel ticarete büyük bir yeri olduğunu, bölgeden geçen petrol ticaretinin olası bir sekteye uğraması durumunda Çin ekonomisinin ciddi ekonomik sıkıntı içerisine gireceğini dile getirmiştir. Çin’in bölgedeki farklı resiflerde gerçekleştirdiği çalışmaları görsellerle değerlendiren AKYENER, bölgede etkin bir güç olarak duran Çin millî petrol şirketinin milenyumun başından itibaren uluslararası enerji piyasasının en büyük şirketleri arasında yer aldığını ifade etmiştir.

Panel soru cevapların ve Panelistlere çiçek ve hediye takdiminin ardından sonlandırılmıştır.

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
ASYA ARAŞTIRMALARI ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
YAYIN İLKELERİ, YAZIM KURALLARI VE KAYNAK GÖSTERME BİÇİMLERİ

YAYIN İLKELERİ

Derginin Amacı

Asya Araştırmaları Dergisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından yayımlanan hakemli Uluslararası Sosyal Bilimler dergisidir.

Dergi, Türkiye’de ve dünyada sosyal- beşerî bilimler alanındaki tüm disiplinlerin bilimsel gelişimlerine katkı sağlayacak bilimsel çalışmaların artırılmasını ve yaygınlaştırılmasını amaçlamaktadır.

Odak ve Kapsam

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi *Asya Araştırmaları Dergisi*, sosyal ve beşerî bilimler alanında yer alan ve aşağıda belirtilen disiplinlerin bilimsel çalışmalarına odaklanmaktadır:

Asya Arkeolojisi

Asya Antropolojisi

Asya Türk Tarihi ve Coğrafyası

Asya Türk Kültürü, Halk Bilimi ve Sanat Tarihi

Asya Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Asya Ülkeleri ve Milletlerinin Dili, Tarihi ve Edebiyatı

İktisadi ve İdari Bilimler Alanı

Uluslararası İlişkiler ve Siyaset

Eğitim Bilimi

Dilbilim

İlahiyat

Felsefe ve Sosyoloji

Bilgi ve Belge Yönetimi

Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi’ne gönderilen çalışmalar, Asya coğrafyasını ilgilendiren konularda bu kapsamdaki disiplinlere ilişkin gelişmeleri ve sorunları derinlemesine irdeleyen ve tartışan, bilimsel alanyazını nesnel bir bakış açısıyla sunan, bilimsel yöntemlere dayanarak gelişmelere ve sorunlara ölçümlenebilir ve uygulanabilir öneriler getirebilen, alana doğrudan katkı ve özgün değer sağlayan nitelikte olmalıdır.

Kapsam çerçevesinde dergide bilimsel makaleler, çeviriler, röportajlar, tanıtım yazıları vb. çalışmalar yayımlanmaktadır.

Derginin amaç, odak ve kapsamı ile ilişkilendirilmemiş çalışmalar yayımlanmamaktadır. Ancak, Yayın Kurulu, dergiye gönderilmiş bu çalışmalarını değerlendirerek kapsamına göre Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi bünyesinde yayımlanan diğer dergilere yönlendirebilmektedir.

Yayın Sıklığı

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar ve Güz olmak üzere yılda en az iki kez yayımlanır.

Yayın Dili

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Türkçe, İngilizce, Rusça ve diğer Türk lehçeleriyle yazılmış çalışmalarını kabul etmektedir. Gönderilen çalışmalar, hangi dilde ise o dilin dil bilgisi kurallarına ve bilimsel alanyazına uygun, anlaşılabilir biçimde hazırlanmalıdır. Bu kriterleri sağlamayan yayınlar değerlendirilmeye alınmamaktadır.

Yazıların Değerlendirilmesi

Yayımlanması için dergiye gönderilen yazılar, Yayın Kurulu tarafından yayın ilkeleri bakımından incelenir ve değerlendirilmek üzere alanın uzmanı iki hakeme gönderilir. Hakemlere yazar adı, yazarlara da hakem adı bildirilmez. Raporlar 3 yıl süreyle saklı tutulur. Hakem raporlarından biri olumlu; diğeri olumsuz ise yazı üçüncü bir hakeme gönderilir veya Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verebilir. Yazarlar, Hakem ve Yayın Kurulunun eleştirisi ve önerilerini dikkate alırlar. Katılmadıkları hususlar varsa, gerekçeleriyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler. Hakem raporları doğrultusunda düzeltilmek üzere yazarlarına gönderilen yazılar, gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra internet üzerinden en geç bir ay içinde tekrar dergiye ulaştırılmalıdır. Düzeltilmiş metin, gerekli görüldüğü durumlarda, değişiklikleri isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir. Yayına kabul edilmeyen yazılar, yazarlarına iade edilir.

İntihal Politikası

Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, değerlendirme süreci başlamadan önce yazar(lar)dan; “*iThenticate*”, “*Turnitin*” gibi intihal programlarınca taratılan makalenin “İntihal Raporunu” sisteme yüklemelerini istemektedir. İntihal Raporundaki benzerlik oranı ve çalışmanın yazım kuralları ve ilkelerine uygun olup olmadığı incelendikten sonra değerlendirme süreci başlatılmaktadır. Makalelerin İntihal Raporundaki benzerlik oranı %20’yi geçmemelidir; %20’den fazla benzerlik gösteren makaleler yazarlara düzeltilmek üzere gönderilmekte, düzeltme yapılmadığı takdirde reddedilmektedir.

Gizlilik Beyanı

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* Yönetim Sistemi’nde girilecek tüm veriler (isim, elektronik posta adresleri gibi kişisel bilgiler vb.) yalnızca Derginin ve Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin bilimsel çalışmaları için kullanılır. Bu veriler, başka bir amaç için kullanılmaz; kesinlikle üçüncü kişilerle paylaşılmaz.

Telif Hakkı

Makalelerdeki düşünce ve öneriler ile kaynakların doğruluğundan yazarlar sorumludur. Dergide yayımlanan makalelere telif hakkı ödenmez. Yazarlar, makalelerinin telif hakkından feragat etmeyi kabul ederek, basıma kabul edilen makalelerin telif hakkını Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi’ne devrederler. Makale dosyası yüklenirken, mutlaka “Telif Hakkı Devir Formu” da doldurularak yüklenmelidir. Yayın Kurulu, makalenin yayımlanması konusunda yetkili kılınır.

Bununla birlikte yazarların aşağıdaki hakları saklıdır:

1. Telif hakkı dışında kalan bütün tescil edilmiş haklar,
2. Makaleyi satmamak koşulu ile kendi amaçları için çoğaltma hakkı,
3. Yazarın üreteceği kitaplar, makaleler vb. çalışmalarında derginin kaynakça olarak belirtilmesi koşuluyla, makalenin tümü ya da bir bölümünü kullanma hakkı.

YAZIM KURALLARI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*’nde yayımlanmak üzere gönderilen çalışmaların aşağıdaki koşulları taşıması gerekmektedir:

➤ Dergiye gönderilecek çalışmalar Türkçe, İngilizce, Rusça ve diğer Türk lehçeleri ile yazılmış olmalıdır.

➤ Dergide yer alacak çalışmalar, başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere başka bir dergiye gönderilmemiş olmalıdır.

➤ Derginin yazım kurallarına uymayan çalışmalar değerlendirmeye alınmaz.

➤ Dergiye gönderilecek çalışmalar:

- A4 boyutunda kağıtlara dikey olarak, Microsoft Word programında hazırlanmalıdır.

- Öz ve Kaynaklar sayfası hariç, çalışmanın metin kısmı, 5000 sözcükten az olmamak ve 10000 sözcüğü aşmamak kaydıyla, Times New Roman- 11 punto yazı karakteriyle, 1 (tek) aralıkla yazılmalıdır.

➤ Çalışmalar, aşağıda belirtilen bölümlerden (sırasıyla) oluşmalı ve bu bölümlere yönelik düzenleme yayın ilkelerine uyularak yapılandırılmalıdır:

Başlık: Çalışmanın başlığı, 12 Punto **Koyu BÜYÜK HARFLERLE** sayfanın ortasına yazılmalı, rakam ve noktalama işaretleri hariç, başlık üç satırı geçmemelidir.

Yazar / Yazarlar: Başlık verildikten sonra yazarın sadece adı (ilk harfi BÜYÜK) ve soyadı (BÜYÜK HARFLERLE) makale metninin ortasına 11 Punto **Koyu** olarak yazılmalıdır. Soyadından sonra asteriks (*) konulmalı, başlık sayfasının altında yer alacak asteriks işaretinden sonra yazar ile ilgili bilgiler (unvan, kurum ve e-posta, orcid numarası) dipnot biçiminde 9 Punto olarak verilmelidir.

Öz: 10 Punto İtalik olarak, 1 (tek) satır aralığıyla yazılmalı ve 300 sözcüğü geçmemelidir.

Anahtar Kelimeler: Çalışmaların konularını yansıtan en az beş en fazla yedi Türkçe anahtar sözcük eklenmelidir. Her bir anahtar sözcüğün sadece ilk harfi büyük olmalı ve tüm sözcükler italik olarak verilmelidir.

İngilizce Başlık: İngilizce başlık her sözcüğün ilk harfi büyük olmak üzere küçük harflerle 10 punto Koyu ve *italik* olarak yazılmalıdır.

Abstract: Türkçe “Öz” kısmında yazılı olan metin İngilizce olarak verilmelidir.

İngilizce Anahtar Sözcükler (Keywords): Çalışmaların konularını yansıtan en az beş en fazla yedi İngilizce anahtar sözcükler Türkçe verilen sözcüklerle aynı sırada ve aynı anlamda verilmelidir. Her bir anahtar sözcüğün sadece ilk harfi büyük olmalıdır ve tüm sözcükler italik olarak verilmelidir.

Sayfa Numaraları: Sayfalar makalelerin alt bilgisi içinde sağ ve sol alt kenara 9 punto olarak yerleştirilmelidir.

Metin ve Paragraf: Ana metinde alt başlıklar, sözcüklerin baş harfleri büyük olmak üzere küçük harflerle 11 punto ve koyu yazılmalıdır. Metin 11 punto, iki yana dayalı olmalıdır. Üstten 2,5 cm, Alttan 2,5 cm, Sağdan 2,5 cm, Soldan 2,5 cm boşluk bırakılmalıdır. Satır arası 3 nk olmalıdır. Paragraflar soldan 0,8 cm girintili olarak başlatılır ve paragraf araları 6 nk olmalıdır.

Kitap, Dergi vb. İsimler: Metin içinde kitap, dergi, kongre, konferans, sempozyum ve panel isimleri italik olarak yazılır. Örneğin: “Orta Asya Türk Tarihinin Kaynakları, Belleten, Uluslararası İnsan ve Toplum Kongresi, Geçmişten Bugüne Halep ve Türkmenler Konferansı, Uluslararası Halk Bilimi Sempozyumu” gibi.

Sayıların Kullanımı: Cümlelere başlarken sayısal ifadeler sözcük olarak verilir; sonra gelenler rakam ile yazılır. Örneğin: “*Yaptırılan otuz tezin yirmisi Türk tarihi ile ilgili kalan 10’u Moğol tarihi ile ilgili idi.*”

Kısaltmaların Kullanımı: Kısaltmalar metinde ilk kez kullanılırken paranteze alınır; sonraki kullanımında alınmaz. Örneğin: “*Sonuçta 1957 yılında dış borçların karşılanabilmesi için Uluslararası Para Fonu’na (IMF) başvurmak zorunda kalınmıştır. IMF, bu borçlanmayla Türk ekonomisine önemli bir figür olarak girmiştir.*”

Metin İçerisinde Alıntıların Kullanımı: Metin içerisinde yapılacak kısa alıntılar tırnak içinde, italik olarak (“...”) verilmelidir. Beş satırdan az alıntılar satır arasında, beş satırdan uzun

alıntılar ise satırın sağından ve solundan *birer* santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

Görsel Malzeme Kullanılması: Metin içerisinde fotoğraf, şema vb. görsel malzeme kullanılması durumunda kaynak gösterilmesi gerekmektedir. İzin ya da telif konularındaki hukuki sorumluluk tamamen çalışmanın yazarlarına aittir.

Dipnot ve Kaynak Gösterme: Gönderilen yazılar, referans sistemi, kaynak gösterme biçimi ve kaynakça düzenlenmesinde aşağıdaki gibi hazırlanmalıdır:

Ana metindeki tüm göndermeler dipnot sistemi yerine, metin içi kaynak gösterme sistemi ile (iç not olarak) hazırlanmalıdır. Metin içerisinde verilecek kaynaklarda parantez açılarak yazar(lar)ın soyadı, yayın yılı ve alıntılanan sayfa numaraları aşağıdaki gibi verilecektir (Metinde aynı kaynaklara yeniden gönderme yapıldığında aynı yöntem uygulanmalıdır):

- Metinde dipnotlar, ilgili olduğu sayfada numaralandırılarak verilir, metin sonuna konulmaz. Dipnotlar “9 punto” tek aralık yazılmalıdır. Hizalaması iki yana dayalı ve paragraf girintisi 0.5 cm olmalıdır.
- Metin içinde genel bir referans söz konusuysa ve metnin bütününe gönderme yapılıyorsa (yazarın soyadı, yıl) yazmak yeterlidir. Örneğin (Togan, 1981) gibi.
- Belirli bir sayfadan alıntı yapılmış ya da ilgili fikirler belirli bir kısımdan alınmışsa kaynak, sayfasıyla birlikte şu şekilde yazılır: (Köker, 1998: 42).
- Bir yazarın aynı tarihli eserleri şu şekilde yazılır: (Zizek, 2009a) ve (Zizek, 2009b).
- Yazar sayısı üç ile beş arasında ise, ilk göndermede tüm isimler yazılır; daha sonra sadece ilk yazarı belirtmek yeterlidir. Örneğin, kaynak ilk geçtiğinde (Kejanlıoğlu, Adaklı & Çelenk, 2004) sonraki geçişinde (Kejanlıoğlu vd., 2004) olarak yer alır.
- Metin içinde iki yazarlı bir kaynak belirtiliyorsa her seferinde iki yazarın adı da belirtilir; ikiden fazla yazarlı eser ise ilk kullanımda hepsi, sonraki kullanımda sadece ilk yazar belirtilir. Örneğin: (Kafesoğlu, Yıldız ve Merçil, 1998).
- Yazar sayısı üç ya da daha fazlaysa o zaman ilk kullanımda da sadece ilk isim ve diğerleri şeklinde kısaltma yapılır (Arat vd., 1991).
- Metin içinde yeniden basımı yapılmış eski bir kaynak kullanılıyorsa yatık çizgi (/) kullanılır. Örneğin: “Freud (1923/1961) çalışmasında günlük hayattaki dil sürçmelerinin de bilinçaltında yer alan bastırılmış temsillerin bir tür dışa vurumu olduğunu ilk kez öne sürmüştür.”
- Metin içerisinde gösterilen kaynaklar haricinde, gerekli görülen açıklamalar için klasik dipnot yöntemi kullanılmalı ve bunlar için otomatik numaralandırma yöntemine başvurulmalıdır. Açıklamalar için kullanılacak ölçüler: İki yana yaslı, sol ve sağ girinti: 3 nk aralık öncesi ve sonra 6 nk, satır aralığı: tek olmalıdır.

Kaynakça Gösterme: Makale sonunda mutlaka makalede kullanılan tüm kaynaklar verilmelidir. Yazarlar soyadına göre alfabetik olarak dizilmelidir. Kaynakça gösterirken aşağıdaki kurallara uyulmalıdır:

- Yazar soyadı ve adının ilk harfi büyük yazılmalı ve noktadan sonra eser adı kitap ise italik, makale ise tırnak içinde yazılmalı. Eser adından sonra kitaplar için yayın yeri ve yılı, makale ise dergi adı, yıl, sayı ve Cilt No’su verilmeli.

Örnekler:

Tek Yazarlı Kitaplar İçin:

İnalçık, Halil. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300/1600)*. Çev.: Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çok Yazarlı Kitaplar İçin:

Abisel, N.; Arslan, U.T.; Behçetoğulları, P.; Karadoğan, A.; Öztürk, S. R. & Ulusay, N. (2005). *Çok Tuhaf Çok Tanıdık*. İstanbul: Metis Yay.

Editörlü Kitaplar İçin:

Özbek, M. (Ed.). (2005). *Kamusal Alan*. İstanbul.

- Kaynakçada aynı yazarın aynı yılda neşredilen birden çok eseri varsa, eserler eskiden yeni tarihe doğru sıralanarak yazılır. Aynı tarihli kaynaklarda harf ile sıralama yapılır.

Togan, Zeki Velidi. (1912). *Türk ve Tatar Tarihi, Kazan*; (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul.

Arat, R. Rahmeti. (1947a). *Kutadgu Bilig-I Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, No: 458.

Arat, R Rahmeti. (1947). *Kutadgu Bilig-II Tercüme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, No: 459.

Makaleler İçin:

Alperen, Ü. (2018). “Bir Kuşak Bir Yol Girişimi ve Çin’in Orta Asya Politikası”. *Bilge Strateji*. 10 (19), 17-38.

Tezler İçin:

Hashimi, Sayed Mobin. (2017). *Afganistan’da Cumhuriyet Sonrası (1973-2015) Din-Siyaset İlişkisi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.

Ansiklopediler İçin:

Kurtulmuş, Rıza. (2008). “Rızâ Şah Pehlevi”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 35/67.

Bildiriler İçin:

Işık, Y. (2015). Karşılaştırmalı Modernleşme Hareketleri Bağlamında Türk Modernleşmesi, *Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi II. Genç Akademisyenler Sempozyumu (24-25 Kasım 2014) Bildiriler Kitabı*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını, 151-176.

Elektronik Kaynaklar İçin:

- Elektronik ortamdan (internet) alınan kaynaklara ait referans bilgileri, basılı kaynaklarla aynı şekilde gösterilmelidir. Eğer kullanılan çevrimiçi (online) kaynakta sayfa numarası belirtilmemişse parantez içinde de sayfa numarası belirtilmez.

O’Keefe, E. (n.d.). *Egoism & The Cnsts in Western Values*, [http:// www.onlineoriginals.com/showitem .asp litem I](http://www.onlineoriginals.com/showitem.asp?item=I). (20 May 2020).

- Dijital kaynaklarda, erişim tarihi, sonda ve parantez içinde verilmelidir.

<http://www.aljazeera.com.tr/dosya/gecmisten-gunumuze-turkiye-iran-iliskileri> (e.t.: 13 Aralık, 2021).

<http://marmaray.gov.tr/marmaray-hakinda/> (e.t.: 14 Mayıs, 2021).

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE JOURNAL OF ASIAN STUDIES INTERNATIONAL
SOCIAL SCIENCE JOURNAL
PUBLICATION PRINCIPLES, WRITING RULES AND
RESOURCES**

PUBLICATION PRINCIPLES

Purpose of the Journal

Ankara Hacı Bayram Veli University *The Journal of Asian Studies* is an international scientific and refereed journal published by Ankara Hacı Bayram Veli University Asian Studies Application and Research Center.

The journal aims to increase and disseminate scientific studies that contribute to the scientific development of all disciplines in the field of social and human sciences in Turkey and in the world.

Focus and Scope

Ankara Hacı Bayram Veli University *The Journal of Asian Studies* focuses on the scientific studies of the disciplines mentioned below in the field of social and human sciences:

Asian Archeology

Asian Anthropology

Central Asia Turkish History and Geography

Central Asian Turkish Culture, Folk Science and Art History

Central Asian Turkish Dialects and Literature

Studies on Language, Literature and History of Asian Countries and Peoples

Economics and Administrative Sciences

International Relations and Politics

Education Science

Linguistics

Theology

Philosophy and Sociology

Information and Document Management

The submitted works should be genuine that contribute to the field and deeply examine and discuss the developments and problems related to the disciplines within the scope of the journal, present scientific topics with an objective view, develop practical suggestions based on scientific methods and approaching the problems realistically.

Studies not related to the purpose, focus and scope of the journal are not published. However, the Editorial Board can refer to other journals published in Ankara Hacı Bayram Veli University by evaluating the submitted work.

Publishing Frequency

Ankara Hacı Bayram Veli University Journal of Asian Studies is published twice a year in Spring and Autumn.

Publishing Language

Ankara Hacı Bayram Veli University Journal of Asian Studies accepts studies written in Turkish, English and Russian. The submitted works must be prepared in a comprehensible manner in which the language (in Turkish or English) is in accordance with the rules of linguistic knowledge and scientific methods. The works which do not meet these criterias are not evaluated.

Evaluation of Articles

The articles sent to the journal for publication are reviewed by the Editorial Board in terms of publication principles and sent for evaluation to two specialists of the field. The name of the author doesn't report to referees, and the name of the referee doesn't report to authors. The reports are keeping for 3 years. If one of the referee reports is positive and the other is negative, the article will be sent a third referee, or the Editorial Board can make a final decision by examining the referee reports. The authors consider the criticism and recommendations of the referee and editorial board. If they have not participated, they have the right to appeal with their reasons. The articles sent to the authors to be corrected in accordance with the referee reports must be returned to the journal within a month at the latest after the necessary corrections have been made. The corrected text, if it seems necessary, can be re-examined by referees who request changes. Written articles that was not accepted for publication are not returned to their authors.

Plagiarism Policy

The Journal of Asian Studies asks the author(s) to upload the “Plagiarism Report” of the article scanned by plagiarism programs such as “iThenticate”, “Turnitin” to the system before the evaluation process begins. After examining the similarity rate in the Plagiarism Report and whether the study complies with the writing rules and principles, the evaluation process is started. The similarity rate of the articles in the Plagiarism Report should not exceed 20%; articles with more than 20% similarity are sent to the authors for correction and are rejected if the correction is not made.

Privacy Statement

All data (personal information such as name, e-mail address, etc.) that will be included in the management system of Ankara Hacı Bayram Veli University Journal of Asian Studies is used exclusively for the scientific studies of Ankara Hacı Bayram Veli University Asian Studies Application and Research Center. This data is not used for any other purpose; it is not shared with third parties.

Copyright

The authors are responsible for the correctness of the ideas, suggestions and resources in the articles. The articles published in the journal are not paid for the copyright. The authors accept the copyright of the articles and transfer the copy-right of the accepted articles to the Ankara Hacı Bayram Veli University Asian Studies Application and Research Center. When uploading an article file, it must be uploaded by filling out the “Copyright Transfer Agreement Form”. The Editorial Board is authorized to issue and publish the article.

However, the authors reserve the following rights:

1. All registered rights except copyright.
2. The right to reproduce the article for its own purposes with the condition not to sell it.
3. The right to use all or part of the books, articles, etc. produced by the author and indicate them in the bibliography of the journal.

WRITING RULES

Studies submitted to Ankara Hacı Bayram Veli University Journal of Asian Studies should be suitable for the following conditions:

- The Works submitted to the journal should be in Turkish, English and Russian.
- Journal works should not have been published anywhere or have been submitted for publications.
- Studies that do not comply with the Magazine Writing Rules are not evaluated.
- Sent works should be like that:
  - Works should be prepared on vertical dimension of A4, the single spacing, the margins are 2.5cm from each side.
  - Except for the Summary and References page, the text portion of the work should not be less than 5000 words and not exceed 10000 words. It should create as a Microsoft Word file with Times New Roman 11point font
- The works should be structured in accordance with the following sections (respectively) and the regulatory guidelines for these sections:

Title: The title of the work must be written in the middle of the page with 12 uppercase bold. Capital Letters, and it must not be longer than 2 line, except for numbers and punctuation marks

Author / Authors: After the title is given, just author's name (the first letter is CAPITAL) and surname (WITH CAPITAL LETTERS) should be written bold-11 font size and on the right up. The asterisk (*) must be placed after the surname, the information about the author (title, institution and e-mail, orcid number) should be given in footnote format in 9-point after the asterisk mark to be placed under the title page.

Summary: 10 Punto in italics, must be typed in 1 line and must not exceed 300 words.

Keywords: At least five and up to seven Turkish keywords reflecting the topics of the study should be added. Only the first letter of each key word should be large, and all words must be given in italics.

English Title: The English title should be written in bold and italic and centered in small letters, with the first letter of each word being uppercase.

Abstract: The text in the «Summary» section of the Turkish language should be given in English.

English Keywords: At least five and at most seven English keywords reflecting the topics of the study should be given in the same order as the words given in Turkish. Only the first letter of each key word should be large, and all words must be given in italics.

Page Numbers should be placed in the header the left and right topside of the page in 9 points so that they do not appear on the first page.

Text and Paragraph: Subtitles in the main text should be written in 11 point and bold with small letters, with the initials of the words. The text should be 11 pt, based on two sides; 2,5 cm from the top, 2,5 cm from the bottom, 2,5 cm from the right, 2,5 cm from the left. There must be 3 pt between lines. Paragraphs are indented 0.8 cm from the left, and the paragraph spacing must be 6 pt.

Names of Books, Journals, etc.: Books, journal, congresses, conferences, symposiums and panel names are written italic in the text. For example: Resources of the Central Asia Turkish History, Belleten, The International Congress of Human and Society, Past to Present The Conference of Aleppo and Turkmen, the International Folklore Symposium.

Use of Numbers: At the beginning the codes and numerical expressions are given as words, following by numbers. For example: *“Twenty of the thirty theses done were related to the Turkish history and the remaining 10 related to Mongolian history.”*

Use of Abbreviations: Abbreviations are taken in brackets just for the first time in the text, not on their next use. For example: “*in 1957 in order to pay external debt, it was necessary to apply International Monetary Fund (IMF). The IMF has entered the Turkish economy as an important figure with this debt.*”

Use of Quotations in Text: The short quotations in the text should be quoted with quotation marks (“...”) and in italics. Quotations shorter than five lines must be written between the lines, quotations longer than five lines must be written one centimeter inside from the left side and the right side of the line, one block and one line spacing.

Visual Materials: Photographs, diagrams, etc. in text. If visual material is used, the source should be shown. The legal responsibility for permission or copy- right belongs solely to the authors of the work.

Footnote Display: Resources should be prepared as internal notes instead of footnote system. Sources that given in the text, year of publication and page number of the sources will be given as follows:

- Footnotes in the text are numbered on the relevant page, not placed at the end of the text. Footnotes should be written in 9-point single-spacing. The alignment should be two-sided, and the paragraph indent must be 0.5 cm. The footnote should not be a separator line.
- If a general reference is mentioned in the text and the whole text is referred to (author's surname, year), to write is sufficiently. For example (Togan, 1981).
- If a page quoted or the related ideas were taken from a section, the resource is written with the page as follows: (Köker, 1998: 42).
- An author’s works with the same date are written as follows (Zizek, 2009a) and (Zizek, 2009b).
- If the number of authors is between three and five, all names should be written in the first submission, then only the first article is sufficient. For example, when the resource first crosses (Kejanlioglu, Adaklı & Çelenk, 2004), it takes place as the next pass (Kejanlioglu et., 2004).
- If two authors sources are specified in the text, the names of the two authors are specified each time; if more than two authors, all of them specified just for the first time, and after the only the first author is specified in the text. For example: Kafesoğlu, Yıldız and Merçil (1998).
- The number of authors is three or more, then only the first name and others are abbreviated in the first use (Arat et., 1991).
- A slanting line (/) is used if an old source has been reprinted in the text. For example: Freud (1923/1961) for the first time suggested that the daily life of language tramps is a sort of outsider of repressed representations in the subconscious.
- Except the resources shown in the text, the classical footnote method should be used for the necessary statements and the automatic numbering method should be used for these. Measures to be used for statements: Justified, left and right indentation: 0 cm, before and after spacing: Onk, line spacing: single.

End-Text Referencing

At the end of the article, all sources used in it must be specified. Authors should be sorted alphabetically by last name.

Author surname and first letter of name should be in capital letters, and if the title is book after point and comma, it should be written in bold italic and article should be written in quotation. After the title of study, the publication place and year of books and the journal title, year, number, and volume number should be given.

Examples:

For Single Written Books:

İnalçık, Halil. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*. Çev.: Ruşen Sezer). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

For Many Written Books:

Abisel, N.; Arslan, U.T.; Behçetoğulları, P.; Karadoğan, A.; Öztürk, S. R. & Ulusay, N. (2005). *Çok Tuhaf Çok Tanıdık*. İstanbul: Metis Yay.

For with Editor Books:

Özbek, M. (Ed.). (2005). *Kamusal Alan*. İstanbul.

- If there are multiple works published in the same year by the same author in the book, the works are written in the order of the new works. Sources with the same date are sorted by letter.

Togan, Zeki Velidi. (1912). *Türk ve Tatar Tarihi, Kazan*; (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul.

Arat, R. Rahmeti. (1947a). *Kutadgu Bilig-I Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, No: 458.

Arat, R Rahmeti. (1947). *Kutadgu Bilig-II Tercüme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, No: 459.

For Articles:

Alperen, Ü. (2018). “Bir Kuşak Bir Yol Girişimi ve Çin’in Orta Asya Politikası”. *Bilge Strateji*. 10 (19), 17-38.

For Theses:

Hashimi, Sayed Mobin. (2017). *Afganistan’da Cumhuriyet Sonrası (1973-2015) Din-Siyaset İlişkisi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.

For Encyclopedias:

Kurtulmuş, Rıza. (2008). “Rızâ Şah Pehlevi”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 35/67.

For Papers:

Işık, Y. (2015). Karşılaştırmalı Modernleşme Hareketleri Bağlamında Türk Modernleşmesi, *Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi II. Genç Akademisyenler Sempozyumu (24-25 Kasım 2014) Bildiriler Kitabı*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını, 151-176.

For Electronic Printed Books:

• Reference information for resources received from electronic media (internet) should be shown in the same way as printed sources. If the page number is not specified in the used online source, page number is not specified in parentheses.

O’Keefe, E. (nd). *Egoism & The Cnsts in Western Values*, <http://www.onlineoriginals.com/showitem.asp?item=I135>. (20 May 2020).

- In digital resources, the date of access must be given in probe and parentheses.

<http://www.aljazeera.com.tr/dosya/gecmisten-gunumuze-turkiye-iran-iliskileri> (e.t.: 13 Aralık, 2021).

<http://marmaray.gov.tr/marmaray-hakkinda/> (e.t.: 14 Mayıs, 2021).

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ'NDE KÜRDOLOJİ (1945-1970)
Kurdology in the Union of Soviet Socialist Republics (1945-1970)
Doç. Dr. Ali BAŞARAN

KAZAKİSTAN'IN HUBUBAT ÜRÜNLERİ İHRACATINDA KARŞILAŞTIRMALI
ÜSTÜNLÜĞÜNÜN ÖLÇÜLMESİ
Measuring the Comparative Advantage of Kazakhstan's Exports in Cereals Products
Dr. Güçgeldi BASHIMOV

ORIENTALISM AND YI-XIA DISTINCTION: TRACING THE INTERNAL CAUSE
OF THE WESTERNIZATION OF CHINESE LAW
*Oryantalizm ve Yi-Xia Ayrımı: Çin Hukukunun Batılılaşmasının İçsel Nedeninin İzini
Sürmek*
PhD Candidate Xiaobin HUO

CHINA THROUGH THE EYES OF THE SEVENTEENTH-CENTURY OTTOMAN
EMPIRE
17. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun Gözüyle Çin
PhD Candidate Muhammed Salih SEFİLOĞLU

KAZAK TÜRKLERİNİN DOĞU TÜRKİSTAN'DAN ANADOLU'YA GÖÇÜ VE
TÜRK BASININDA YANSIMALARI (1949-1954)
*Migration of Kazakh Turks from East Turkestan to Anatolia and Their Reflections in The
Turkish Press (1949-1954)*
Yüksek Lisans Öğrencisi Ecesu Zehra SAĞLAM

TANITIMLAR/REVIEWES

ÜLKE TANITIMI: TACİKİSTAN
Tajikistan
Hazırlayan: Arş. Gör. Mustafa GAZEL

KİTAP TANITIMI: "TACİKLER" ADLI ESER
The Book Named "Tajiks"
Книга под названием "Таджики"
Hazırlayan: Arş. Gör. Salih AÇAR

ASYA ÇALIŞMALARI UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ'NİN 2022 YILI
FAALİYETLERİ
2022 Annual Activities of Asian Studies Application and Research Center
Hazırlayan: Tanırkut YÖRÜK

ista